

73
.Yıl

2024

EKONOMİK RAPOR

81. Genel Kurul

TOBB

EKONOMİK RAPOR 2024

TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ 2024 EKONOMİK RAPOR

TOBB Yayın No: 2025/6

ISBN: 978-625-390-033-5

TOBB yayınları için ayrıntılı bilgi Yayın Müdürlüğünden alınabilir.

TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ

Dumlupınar Bulvarı No: 252 (Eskişehir Yolu 9. Km.) 06530 /ANKARA

Telefon: +90 (312) 218 20 00 (PBX)

Faks: +90 (312) 219 40 90 - 91 - 92 - 93

E-posta: info@tobb.org.tr

Web: www.tobb.org.tr

TOBB yayınlarına tam metin ve ücretsiz olarak web adresinden ulaşabilirsiniz.

Baskı: Özyurt Matbaacılık

Saray Mahallesi 123. Cadde No: 2 Saray/Kahramankazan/ANKARA

Telefon: +90 312 384 15 36

Faks: +90 312 384 15 37

Sertifika No: 46772

ÖNSÖZ

Dünya genelinde çatışmaların ve belirsizliklerin arttığı bir sene yaşadık. Rusya'nın Ukrayna saldırısı ve işgal girişimi devam ediyor. İsrail'in Filistin'de katliamları durmuyor. Tüm bunların üzerine ABD'de Trump'ın başkan seçilmesiyle dünya ekonomisindeki belirsizlikler de arttı. Korumacılık ve ticaret savaşları daha çok konuşulur hale geldi. İklim değişikliğinin etkileri giderek daha çok görülmeye başladı. Dünya genelinde hava sıcaklıklarının yanı sıra yangın, sel ve kuraklık gibi doğal afetlerin sayısı ve bunlardan kaynaklı maddi zararlar rekor seviyelere ulaştı.

Küresel ekonomik yapıda önemli değişiklikler yaşanıyor. AB, rekabet gücünde bariz şekilde ABD ve Çin'in gerisinde kalıyor. Avrupa'nın itici gücü Almanya ekonomisi bile zayıflıyor. Avrupa'nın yapısal sorunları büyüyor. Artan regülasyonlar ve bürokrasi Avrupa ülkelerinde girişimciliği zayıflatıyor. AB'nin iki temel ülkesi olan Fransa ve Almanya'daki politik gelişmeler AB'nin nereye evrileceği konusunda soru işaretleri oluşturuyor. Avru-

pa Birliği en önemli ihracat ve yatırım kaynağımız. Ancak dünya ekonomisinden aldığı pay son yirmi yılda yarı yarıya azaldı. Bu da bizim ihracatımızı olumsuz etkiliyor. Çin, kamu kaynaklarıyla sağladığı teşvikler, piyasaları devlet destekli koruması, parasının değerini yapay şekilde düşük tutması ve böylece kurduğu ölçek ekonomisi ile birçok sektörde son derece yüksek bir kapasite fazlasına sahip duruma geldi. Bu da ciddi bir maliyet avantajı ve haksız rekabet yaratıyor. Çin, gerek ihracatla gerekse şirket satın alma yoluyla pek çok ülkenin iç piyasasında hakim konuma geçiyor. Ülkemiz sanayisi de bu tehditle karşı karşıya ve buna karşı ciddi önlemler alınmasına ihtiyaç duyuluyor.

Yurt içindeyse hayata geçirilen rasyonel ve makul politikalar sayesinde makroekonomide dengelenme sağlandığını görüyoruz. Enflasyon, dış ticaret açığı ve kredi risk primindeki gerilemeyi, ülke notundaki artışları, para piyasalarında sağlanan istikrarı olumlu gelişmeler olarak değerlendiriyoruz. Ülke milli gelirimiz 1,3 trilyon doları geçerken, yaklaşık 1 milyon kişiye ilave istihdam sağladık. 262 milyar dolarlık mal ihracatı ve 114 milyar dolar hizmet ihracatı gerçekleştirdik. Küresel mamul mal ihracatındaki payımız bugüne kadarki en yüksek düzey olan yüzde 1,08'e ulaştı. Ayrı bir önem verdiğimiz e-ihracat hacmimiz 6,4 milyar dolar oldu. Tüm bu güzel gelişmelerin yanı sıra ciddi sıkıntılar da var. Yüksek enflasyonla mücadele için para ve kredi politikalarında sıkılaştırma uygulanıyor. Bu durum mal ve nakit akışını yavaşlatıyor, iç piyasanın daralmasına yol açıyor. Girdi maliyetlerindeki artışlar sanayi üretimine ve ihracatına olumsuz yansıyor. Avrupa ile vize sorunumuz da giderek büyüyor.

İçinden geçtiğimiz süreç çeşitli zorluklar barındırıyor. Ama biz bunları da aşacağımıza inanıyoruz. 15 yıldır kesintisiz büyüyen bir ekonomimiz, dirençli ve dinamik bir reel sektörümüz var. Ekonomi yönetiminin kararlı duruşunu, istikrar vurgusunu ve rasyonel politikalara bağlılığını da geleceğe dair umut verici buluyoruz. Son açıklanan Orta Vadeli Program'da yer aldığı gibi; üretimin, istihdamın ve ihracata dayalı büyümenin desteklenmesini, iş ve yatırım ortamını iyileştirecek reformlara devam edilmesini, yeşil ve dijital dönüşüme öncelik verilmesini küresel rekabet gücümüzün artması anlamında çok önemli görüyoruz.

Dünya ve Türkiye ekonomisindeki gelişmelerin değerlendirildiği Ekonomik Raporumuzun camiamıza ve ilgililere faydalı olmasını diliyorum.

M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU

TOBB Başkanı

TOBB YÖNETİM KURULU

Başkan	M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU
Başkan Yrd.	Ali KOPUZ
Başkan Yrd.	S. Zeki MURZİOĞLU
Başkan Yrd.	Tamer KIRAN
Başkan Yrd.	Ender YORGANCILAR
Başkan Yrd.	Şekib AVDAGİÇ
Sayman Üye	Faik YAVUZ
Üye	Selçuk ÖZTÜRK
Üye	Cengiz GÜNAY
Üye	Zeki KIVANÇ
Üye	Engin YEŞİL
Üye	Hakan ÜLKEN
Üye	Şaban A. KARAMEHMETOĞLU
Üye	Mehmet BÜYÜKSİMİTÇİ
Üye	M. Cihat LOKMANOĞLU
Üye	İbrahim BURKAY
Üye	Işınsu KESTELLİ
Üye	Seyit ARDIÇ
Üye	Mehmet Tuncay YILDIRIM
Üye	Ali ÇANDIR
Üye	Saim ÖZAKALIN
Genel Sekreter	Mustafa SARAÇÖZ

81. GENEL KURUL

EKONOMİK RAPORU İNCELEME KOMİSYONU

Başkan	Ahmet Nejat SAĞEL
Başkan Yrd.	Halil BALIK
Sözcü	Ercan ÖZKAN
Raportör	İrfan AKAR
Üye	Cem DOĞAN
Üye	Devrim Murat AKSOY
Üye	Ferhat ÇAĞLAYAN
Üye	Mahmut ÖZKOÇ
Üye	Şakir İŞERİ

HAZIRLAYANLAR

Sema KAYNAK Mali ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü, Uzman
Neslihan KAYIŞ Mali ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü, Uzman Yardımcısı
Merve KARTAL Mali ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü, Uzman Yardımcısı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
TABLO VE GRAFİK LİSTESİ	XI
SİMGELER VE KISALTMALAR	XVIII
BÖLÜM I. DÜNYA EKONOMİSİ	1
Dünya Ekonomisi Temel Göstergeler.....	3
Dünya Ekonomisine Genel Bakış.....	5
1.1 Gayrisafi Yurt İçi Hasıla.....	6
1.2. Yatırım.....	10
1.3. Enflasyon.....	10
1.4. Politika Faiz Oranları.....	12
1.5 Emtia Fiyatları.....	13
1.6 Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi.....	16
1.7 Dünya Ticaret Hacmi.....	17
1.8 Cari İşlemler Dengesi.....	18
1.9 İşsizlik Oranları.....	19
BÖLÜM II. TÜRKİYE EKONOMİSİ	21
Türkiye Ekonomisi Temel Göstergeler.....	23
Türkiye Ekonomisine Genel Bakış.....	27
1. EKONOMİK GÖSTERGELER	32
1.1 Gayrisafi Yurt İçi Hasıla.....	32
1.2 Sektörel Gelişmeler.....	38
1.2.1 Tarım.....	38
1.2.1.1 Bitkisel Üretim Miktarları.....	38
1.2.1.2 Tarımsal Destekleme Ödemeleri.....	42
1.2.1.3 Ticaret Borsaları İşlem Hacmi.....	44
1.2.2 Sanayi.....	46
1.2.2.1 Madencilik ve Taşocakçılığı.....	48
1.2.2.2 İmalat Sanayi.....	49
1.2.2.3 Enerji.....	55

1.2.3 İnşaat.....	57
1.2.4 Hizmetler.....	58
1.2.4.1 Ticaret.....	58
1.2.4.2 Turizm.....	64
1.2.4.3 Ulaştırma.....	66
1.3 Yatırımlar.....	67
1.3.1 Sabit Sermaye Yatırımları.....	67
1.3.2 Yatırım Teşvik Belgeleri.....	70
1.4 Parasal ve Mali Gelişmeler.....	73
1.4.1 Enflasyon.....	73
1.4.2 Para, Banka.....	79
1.4.3 Sermaye Piyasası.....	85
1.4.4 Altın Fiyatları.....	87
1.4.5 Döviz Kurları.....	88
1.4.6 Kamu Maliyesi.....	90
1.4.7 Dış Borçlar.....	101
1.5 Dış Ekonomik Gelişmeler.....	105
1.5.1 Dış Ticaret Göstergeleri.....	105
1.5.2 Ödemeler Dengesi.....	115
1.5.3 Uluslararası Doğrudan Yatırımlar.....	117
2. DEMOGRAFİK GÖSTERGELER.....	121
2.1 Nüfus.....	121
2.2 Göç.....	124
3. SOSYAL GÖSTERGELER.....	125
3.1 Eğitim.....	125
3.2 Sağlık ve Sosyal Koruma.....	128
3.3 Çalışma Hayatı.....	131
3.3.1 İşgücü.....	131
3.3.2 İstihdam.....	135
BÖLÜM III. 2024 YILI 81 İL GÖRÜNÜMÜ.....	139

TABLO VE GRAFİK LİSTESİ

I. DÜNYA EKONOMİSİ

Dünya Ekonomisi Temel Göstergeler (2020-2024).....	3
Grafik 1. Küresel GSYH Büyüme Hızları	7
Grafik 2. Gelişmiş Ülkelerde GSYH Büyüme Hızları.....	8
Grafik 3. Gelişmekte Olan Ülkelerde GSYH Büyüme Hızları	9
Grafik 4. Dünyanın En Büyük İlk 20 Ekonomisi (GSYH, Cari Fiyatlarla) (2024).....	9
Grafik 5. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Toplam Yatırım/GSYH Oranı (2024)	10
Grafik 6. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (TÜFE).....	11
Grafik 7. Gelişmiş Ülkelerde Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları.....	11
Grafik 8. Gelişmekte Olan Ülkelerde Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları	12
Tablo 1. Politika Faiz Oranları	13
Grafik 9. Emtia Fiyatları Endeksi.....	14
Tablo 2. Emtia Fiyatları.....	15
Grafik 10. Gelişmiş Ülkelerde Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi/GSYH.....	16
Grafik 11. Gelişmekte Olan Ülkelerde Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi/GSYH.....	16
Tablo 3. Dünya Ticaret Hacmi (Mal ve Hizmet Ticareti) Değişim Oranları	17
Tablo 4. Cari İşlemler Dengesi/GSYH.....	18
Grafik 12. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari İşlemler Dengesi/GSYH (2024)	19
Grafik 13. Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik Oranları	20
Grafik 14. Gelişmekte Olan Ülkelerde İşsizlik Oranları	20

II. TÜRKİYE EKONOMİSİ

Türkiye Ekonomisi Temel Göstergeler (2020-2024).....	23
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	
Grafik 15. Üretim Yöntemiyle Yıllık ve Dönemlik GSYH Büyüme Hızları (Zincirlenmiş Hacim, 2009=100)	33
Tablo 5. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Üretim Yöntemiyle GSYH Büyüme Hızları ve GSYH İçindeki Payları	34
Grafik 16. Üretim Yöntemiyle GSYH'yi Oluşturan Faaliyetlerin Büyüme Hızları (Zincirlenmiş Hacim Endeksi, 2009=100)	35
Grafik 17. Üretim Yöntemiyle Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla)	36

Tablo 6. Harcama Yöntemiyle GSYH Büyüme Hızları ve GSYH İçindeki Payları	36
Grafik 18. Harcama Yöntemiyle GSYH Bileşenlerinin Büyüme Hızları (Zincirlenmiş Hacim, 2009=100)	37
Tablo 7. Kişi Başına Gayrisafi Yurt İçi Hasıla	38
Sektörel Gelişmeler	
Tablo 8. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları	39
Grafik 19. Bitkisel Üretim Değişim Oranları	40
Tablo 9. Sebze Ürünleri Üretim Miktarları	41
Tablo 10. Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretim Miktarları	42
Tablo 11. Tarımsal Destekleme Ödemeleri	43
Tablo 12. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi	44
Grafik 20. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi	44
Tablo 13. İşlem Hacmine Göre İlk Yirmi Ticaret Borsası	45
Grafik 21. Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2021=100)	46
Grafik 22. Sektörlere Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2021=100)	47
Grafik 23. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2021=100)	48
Grafik 24. Alt Sektörlere Göre Madencilik ve Taşocakçılığı Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkilerinden Arındırılmış, 2021=100)	48
Tablo 14. İmalat Sanayi Üretim Endeksi	49
Tablo 15. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları	50
Grafik 25. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları (Ağırlıklı Ortalama, %)	51
Tablo 16. Çalışan Aralıklarına Göre Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı	52
Tablo 17. Ana Faaliyet Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	53
Tablo 18. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	54
Grafik 26. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	54
Grafik 27. Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtım Endeksi Değişim Oranları (Yıllık, %) (Takvim Etkilerinden Arındırılmış, 2021=100)	55
Tablo 19. Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler	56
Grafik 28. Elektrik Enerjisi Üretiminin Birincil Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı	56
Grafik 29. Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi Verilen Yapıların Yüzölçümleri	57
Tablo 20. Konut Satış Sayıları	58
Tablo 21. Kurulan, Sermayesi Artan, Kapanan Şirket, Gerçek Kişi Ticari İşletme ve Kooperatif Sayıları	59

Grafik 30. Kurulan, Sermayesi Artan, Kapanan Toplam Şirket Sayısı Değişim Oranı.....	60
Tablo 22. Faaliyetlere Göre Kurulan, Kapanan Şirket ve Gerçek Kişi Ticari İşletme Sayıları	61
Tablo 23. Kurulan Yabancı Sermayeli Şirketlerin Ülkelere Göre Dağılımı	62
Tablo 24. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler	63
Grafik 31. Protesto Edilen Senet ve Karşılıksız Çek Tutarları	63
Tablo 25. Turizm Gelir-Gider, Ziyaretçi Sayısı ve Kişi Başı Ortalama Harcama	64
Grafik 32. Turizm Gelir ve Giderleri	65
Tablo 26. Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlerine Göre Dağılımı	65
Tablo 27. Ulaştırma Alt Sektörlerinde Yolcu ve Yük Taşıma	66
Yatırımlar	
Tablo 28. Sabit Sermaye Yatırımları	67
Grafik 33. Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (2024)	68
Tablo 29. Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı	69
Tablo 30. Sektörlere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	70
Grafik 34. Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (Sabit Yatırım)	71
Tablo 31. Mahiyetlerine Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	72
Tablo 32. Bölgelere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	73
Parasal ve Mali Gelişmeler	
Grafik 35. Tüketici ve Yurt İçi Üretici Fiyat Endekslerinde Yıllık Değişim Oranları (2003=100)	75
Tablo 33. Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (2003=100)	76
Grafik 36. 2024 Yılı Ana Harcama Grupları İtibarıyla Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (2003=100)	77
Tablo 34. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (2003=100)	78
Grafik 37. 2024 Yıl Sonu Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (2003=100)	78
Grafik 38. 2024 Yılı TCMB Politika Faiz Oranları ve Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları	81
Tablo 35. Para Arzları	81
Tablo 36. Mevduat Bankalarındaki Mevduat	82
Tablo 37. Banka Kredileri	83
Grafik 39. Uluslararası Rezervler	84
Tablo 38. Menkul Kıymet Stokları	85
Grafik 40. Borsa İstanbul (BIST 100) Endeksi	86
Grafik 41. Borsa İstanbul'da Yatırım Yapan Yatırımcı Sayısı ve Portföy Değeri (2024)	87
Grafik 42. Altın Fiyatları (TL/Gram - \$/Ons)	88

Tablo 39. Yıllar İtibarıyla Döviz Kurları	89
Grafik 43. Döviz Kurları	90
Tablo 40. Genel Devlet Gelirleri	91
Tablo 41. Genel Devlet Harcamaları	92
Tablo 42. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi	93
Grafik 44. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi	94
Tablo 43. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	95
Tablo 44. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri	97
Tablo 45. Özelleştirme İşlemleri	98
Tablo 46. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku	100
Grafik 45. Merkezi Yönetim Borç Stoku	100
Tablo 47. Brüt Dış Borç Stoku	101
Grafik 46. Dış Borç Stokunun Borçlulara Göre Dağılımı	102
Tablo 48. Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borçları	103
Tablo 49. Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı	104

Dış Ekonomik Gelişmeler

Tablo 50. Dış Ticaret Göstergeleri	105
Grafik 47. Dış Ticaret Dengesi	106
Tablo 51. Sektörlere ve Geniş Ekonomik Gruplar Sınıflamasına Göre İhracat	107
Tablo 52. İhracatta İlk On Fasil	108
Tablo 53. Sektörlere ve Geniş Ekonomik Gruplar Sınıflamasına Göre İthalat	109
Tablo 54. İthalatta İlk On Fasil	110
Tablo 55. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri	111
Grafik 48. Belirli Ülke Gruplarına Göre İhracat	112
Grafik 49. Belirli Ülke Gruplarına Göre İthalat	112
Tablo 56. Seçilmiş Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri	113
Tablo 57. En Çok İhracat ve İthalat Yapılan Ülkeler	114
Tablo 58. Ödemeler Dengesi	115
Grafik 50. Cari İşlemler Dengesi	116
Tablo 59. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fiili Girişler)	117
Tablo 60. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı	118
Grafik 51. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı	119
Tablo 61. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı	120

Nüfus

Tablo 62. Temel Nüfus Göstergeleri	121
Grafik 52. Nüfus ve Yıllık Nüfus Artış Hızları	121
Grafik 53. Ortanca Yaş	122
Grafik 54. Yaş Bağımlılık Oranları	123

Göç

Tablo 63. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Göç İstatistikleri	124
Grafik 55. Türkiye'ye Gelen ve Türkiye'den Giden Göç	125

Eğitim ve Sağlık

Tablo 64. Eğitim Seviyelerine Göre Toplam Okullaşma Oranları	126
Tablo 65. Okul Türü ve Öğretim Yılına Göre Okul/Birim, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Olan Öğrenci Sayısı	127
Tablo 66. Eğitim Düzeylerine Göre Eğitim Harcamaları	128
Tablo 67. Sağlık Bakanlığı Sağlık Personeli Sayıları (Sağlık Bakanlığı, Üniversiteler, Özel)	129
Tablo 68. Sağlık Harcamaları	130
Tablo 69. Sosyal Koruma Harcamaları	131

Çalışma Hayatı

Tablo 70. Temel İşgücü Göstergeleri	132
Grafik 56. İşsizlik Oranları	133
Tablo 71. Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu	134
Grafik 57. Eğitim Durumuna Göre İşgücünün Dağılımı	134
Tablo 72. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı	136
Grafik 58. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı	136
Tablo 73. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu	137
Grafik 59. Kayıt Dışı İstihdam Oranı	138

III. 2024 YILI 81 İL GÖRÜNÜMÜ	139
--	------------

SİMGELER VE KISALTMALAR

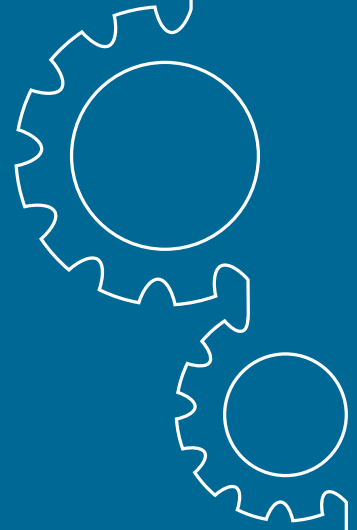
SİMGELER

-	: Bilgi mevcut değildir.
\$	: Amerikan doları
€	: Euro
£	: İngiliz Sterlini
m ²	: Metrekare
Km	: Kilometre
Km ²	: Kilometre kare
KWh	: Kilowatt saat
MW	: Megawatt
BTU	: British Thermal Units
GWh	: Gigawatt saat
bbl	: Varil (1 bbl = 159 lt)
lb	: 1 lb = 0,4536 Kg
mmbtu	: 1 milyon BTU
MT	: Metrik ton
cts	: Cents
Kişi/Km ²	: Nüfus yoğunluğu
‰	: Binde

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BIST	: Borsa İstanbul
BoJ	: Japonya Merkez Bankası
ÇATAK	: Çevre Amaçlı Tarım Alanlarının Korunması
ÇMVA	: Çiftlik Muhasebe Veri Ağı
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
D-8	: Gelişen Sekiz Ülke Teşkilatı
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EİT	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
FED	: Federal Rezerv Bankası

GSYH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
HMB	: Hazine ve Maliye Bakanlığı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKM	: Kur Korumalı Mevduat
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
KZOB	: Kar ve Zarar Ortaklığı Belgesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MKK	: Merkezi Kayıt Kurumu
MYO	: Meslek Yüksekokulu
NACE	: Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
OVP	: Orta Vadeli Program
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
PBoC	: Çin Merkez Bankası
SB	: Sağlık Bakanlığı
SBB	: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
STB	: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TBBRM	: Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEİAŞ	: Türkiye Elektrik İletim A.Ş.
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VDMK	: Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler
VOB	: Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası
Yİ-ÜFE	: Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi
YF	: Yatırım Fonu
YP	: Yabancı Para

BÖLÜM I

DÜNYA EKONOMİSİ

DÜNYA EKONOMİSİ TEMEL GÖSTERGELER (2020-2024)

Ülke Grupları/Ülkeler	2020	2021	2022	2023	2024
BÜYÜME (GSYH) (%)					
Euro Bölgesi	-6,0	6,3	3,5	0,4	0,9
ABD	-2,2	6,1	2,5	2,9	2,8
Japonya	-4,2	2,7	0,9	1,5	0,1
Çin	2,3	8,6	3,1	5,4	5,0
Hindistan	-5,8	9,7	7,6	9,2	6,5
Rusya	-2,7	5,9	-1,4	4,1	4,1
Brezilya	-3,3	4,8	3,0	3,2	3,4
Türkiye	1,9	11,4	5,5	5,1	3,2
ENFLASYON (Tüketici Fiyatları) (%)					
Euro Bölgesi	-0,3	5,0	9,2	2,9	2,4
ABD	1,6	7,4	6,4	3,2	2,7
Japonya	-0,9	0,5	3,9	2,9	2,9
Çin	0,3	1,5	1,8	-0,2	0,0
Hindistan	4,9	6,3	6,2	5,0	3,9
Rusya	4,9	8,4	11,9	7,4	9,5
Brezilya	4,5	10,1	5,8	4,6	4,8
Türkiye	14,6	36,1	64,3	64,8	44,4
BÜTÇE DENGESİ/GSYH (%)					
Euro Bölgesi	-3,6	-4,0	-3,6	-3,6	-3,1
ABD	-10,7	-10,6	-6,1	-7,2	-7,7
Japonya ⁽¹⁾	-8,1	-5,4	-4,2	-2,4	-2,5
Çin	-8,2	-5,6	-6,4	-6,1	-6,9
Hindistan ⁽¹⁾	-7,6	-7,7	-8,2	-7,9	-7,4
Rusya	-4,4	0,5	-1,4	-2,8	-3,0
Brezilya ⁽¹⁾	-9,9	-3,6	-5,4	-7,0	-7,9
Türkiye ⁽¹⁾	-3,9	-3,8	-1,8	-2,3	-3,3
CARİ DENGESİ/GSYH (%)					
Euro Bölgesi	1,8	2,7	-0,1	1,7	2,8
ABD ⁽¹⁾	-2,8	-3,7	-3,9	-3,3	-3,9
Japonya	3,0	3,9	2,1	3,8	4,8
Çin ⁽¹⁾	1,6	1,9	2,4	1,4	2,3
Hindistan	0,9	-1,2	-2,0	-0,7	-0,8
Rusya	2,4	6,8	10,4	2,4	2,9
Brezilya	-1,7	-2,4	-2,2	-1,3	-2,8
Türkiye	-4,3	-0,8	-5,1	-3,5	-0,8
İŞSİZLİK (%)					
Euro Bölgesi	8,0	7,8	6,7	6,6	6,4
ABD	8,1	5,4	3,6	3,6	4,0
Japonya	2,8	2,8	2,6	2,6	2,6
Çin	5,6	5,1	5,6	5,2	5,1
Hindistan	8,7	7,4	5,3	4,9	4,9
Rusya	5,8	4,8	4,0	3,2	2,5
Brezilya	13,8	13,2	9,3	8,0	6,9
Türkiye	13,1	12,0	10,4	9,4	8,7

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2025.

(1): 2024 yılı verisi tahmindir.

DÜNYA EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ¹

2020 yılından itibaren yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler, çeşitli zorluklar ve belirsizlikleri beraberinde getirerek küresel ekonominin dayanıklılığını ciddi bir şekilde sınamıştır. Koronavirüs (Covid 19) pandemi süreci başta olmak üzere, bölgesel çatışmaların artırdığı jeopolitik gerilimler, küresel ısınmanın enerji ve gıda fiyatlarındaki olumsuz etkileri ile tedarik zincirlerindeki bozulmalar, küresel büyüme üzerinde baskı oluşturmaya devam etmiştir.

Küresel ekonomi açısından 2024 yılı, dengelenme ve yeniden yapılanma sürecinin öne çıktığı bir yıl olmuştur. Büyüme hızı, tarihsel ortalamaların altında kalmasına rağmen, enflasyonist baskıları yönetmek için uygulanan sıkı para politikaları ve mali politikalarla beklendiği gibi belirgin bir gerileme göstermemiştir.

Enflasyonu düşürmeye yönelik uygulanan politikalar, özellikle gelişmiş ülkelerde daha belirgin bir dezenflasyon süreci yaratmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hükümetler, enflasyonla mücadele kapsamında sert ekonomik tedbirler alma yoluna gitmiştir. Alınan bu tedbirlerle birlikte küresel ekonomi kalıcı enflasyona karşı dayanıklılık gösterse de, bölgeler arası farklılaşan makroekonomik politikalar ve süregelen jeopolitik gerilimler, 2024 yılı itibarıyla kırılma noktalarının ortadan kalkmasını engellemiştir.

Euro Bölgesinde 2022 yılı Temmuz ayından itibaren kademeli olarak artırılan politika faizi, imalat sanayinde görülen daralma nedeniyle Avrupa Merkez Bankası (ECB) tarafından uzun bir aranın ardından düşürülmeye başlanmıştır. 2024 yılında gerçekleşen faiz indirimlerinin etkisiyle tüketici talebinde düşüş yaşansa da, bu sıkışmanın etkileri yıl içinde kademeli bir toparlanma süreci ile dengelenmiştir.

ABD ekonomisi, seçim sürecine rağmen beklentilerin üzerinde güçlü bir performans sergilemiştir. Amerika Merkez Bankası (FED), işsizlik oranlarındaki artış ve enflasyon hedeflerine yaklaşılması sebebiyle pandemi döneminden bu yana ilk kez faiz indirimi kararı almıştır. Merkez bankalarının kademeli faiz indirimlerine yönelmesiyle küresel finansal koşullarda bir miktar gevşeme sağlanmış, ancak ekonomik toparlanma sınırlı düzeyde kalmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise merkez bankaları, para birimlerinin dolara karşı değer kaybetmesiyle tetiklenen dışsal riskler nedeniyle faiz oranlarını düşürme konusunda temkinli bir duruş sergilemiştir.

Asya'nın öncü ekonomisi Çin, 2024 yılı başlarında tüketim harcamalarının etkisiyle tahminlerin üzerinde büyüme kaydederken, yılın ikinci çeyreğinde gayrimenkul piyasasındaki

1 Bu bölümün hazırlanmasında IMF'nin "World Economic Outlook Nisan 2025" verilerinden yararlanılmıştır.

sorunların özel tüketim, özel yatırımlar ve merkezi yönetim bütçesi üzerindeki baskısı nedeniyle ekonomik performansı zayıflamıştır. İç talebi canlandırma çabalarına rağmen son dönemde yavaşlayan büyüme ve ihracat zorluklarıyla yıllık bazda büyüme hızı gerileme göstermiştir.

2024 yılı, küresel talepteki zayıflama, artan korumacılık eğilimleri ve devam eden jeopolitik riskler nedeniyle dış ticaret açısından zorlayıcı bir yıl olmuştur. Devam eden Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte Ekim 2023'ten itibaren Orta Doğu'da başlayan gerilimler, 2024 yılında da jeopolitik ayrışmaları ve küresel belirsizliği artırmaya devam etmiştir. Özellikle, Rusya'nın yıl sonu itibarıyla Ukrayna üzerinden Avrupa'ya yaptığı doğal gaz sevkiyatını durdurması, Avrupa enerji güvenliği ve küresel ticaret açısından önemli bir risk unsuru haline gelmiştir. Aynı dönemde Orta Doğu'da değişen güç dengeleri de belirsizlikleri artıran bir diğer faktör olmuştur. Enerji ithalatına bağımlı ekonomiler, dış ticaret açıklarını kontrol altında tutmakta zorlanmıştır. Buna karşın enerji ve tarım ürünleri ihracatçısı bazı ülkeler yüksek fiyatlar karşısında dış ticaret fazlası vermeye devam etmiştir.

Emtia piyasalarında ise küresel gelişmelerin etkisi gözlenmiştir. Düşen talep ve artan stoklar nedeniyle doğal gaz fiyatlarında gerilemeler yaşanırken, jeopolitik gerilimler küresel arz güvenliği üzerinde baskı oluşturarak petrol fiyatlarının dalgalı bir seyir izlemesine neden olmuştur. Buna karşılık, olumsuz iklim koşullarının etkisiyle kakao ve kahve fiyatlarında rekor düzeyde artışlar kaydedilmiştir.

Ekonomik aktivitenin yavaşlaması ve uygulanan sıkı para politikaları, küresel işgücü piyasalarında da durgunluğa yol açmıştır. Gelişmiş ülkelerde; Euro Bölgesi ve ABD'de işsizlik oranlarında artış görülürken, gelişmekte olan ülkelerde düşüş görülmüştür. İstihdam büyük oranda hizmetler sektörü kaynaklı olurken sanayi ve inşaat sektörlerinde istihdam artışı sınırlı düzeyde kalmıştır.

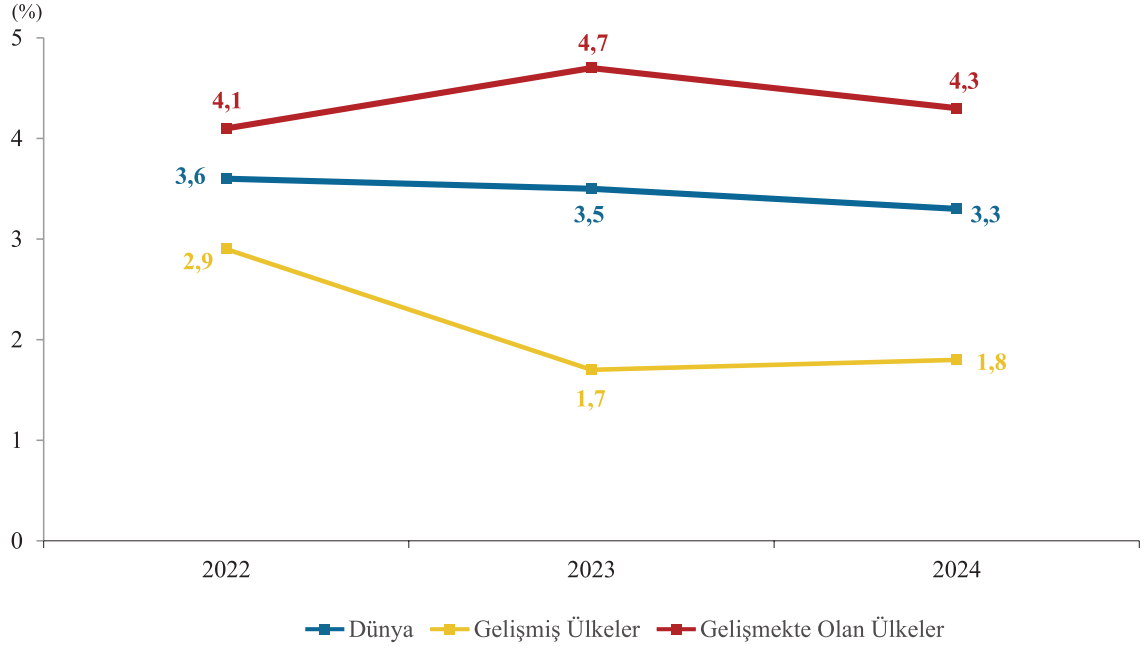
Küresel ölçekte tüm bu gelişmelerin yanı sıra, nüfusun yaşlanması, zayıf üretkenlik gibi yapısal sorunlar potansiyel büyümeyi sınırlayan diğer faktörler olmaya devam etmiş, iklim krizi, yeşil ve dijital dönüşüm süreçleri, toplumsal ve ekonomik yapılar açısından giderek önem kazanmıştır.

1.1 Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

2024 yılında küresel ekonomi, istikrarlı ve ılımlı görünümde bir büyüme kaydetmiş, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde yer alan ülkeler arasında da farklılıklar gözlemlenmiştir. Sıkılaştan finansal koşullarla birlikte yüksek seyreden emtia fiyatlarının genel olarak ivme kaybetmesi ve enflasyonda görülen sınırlı düşüşle birlikte sanayi ve hizmet sektöründe yaşanan canlanmalar, büyümeye katkı sağlayan faktörlerin başında gelmiştir. IMF'nin Dünya Ekonomik Görünüm Raporu Nisan 2025 sayısında, 2024 yılında küresel ekonomik büyüme-

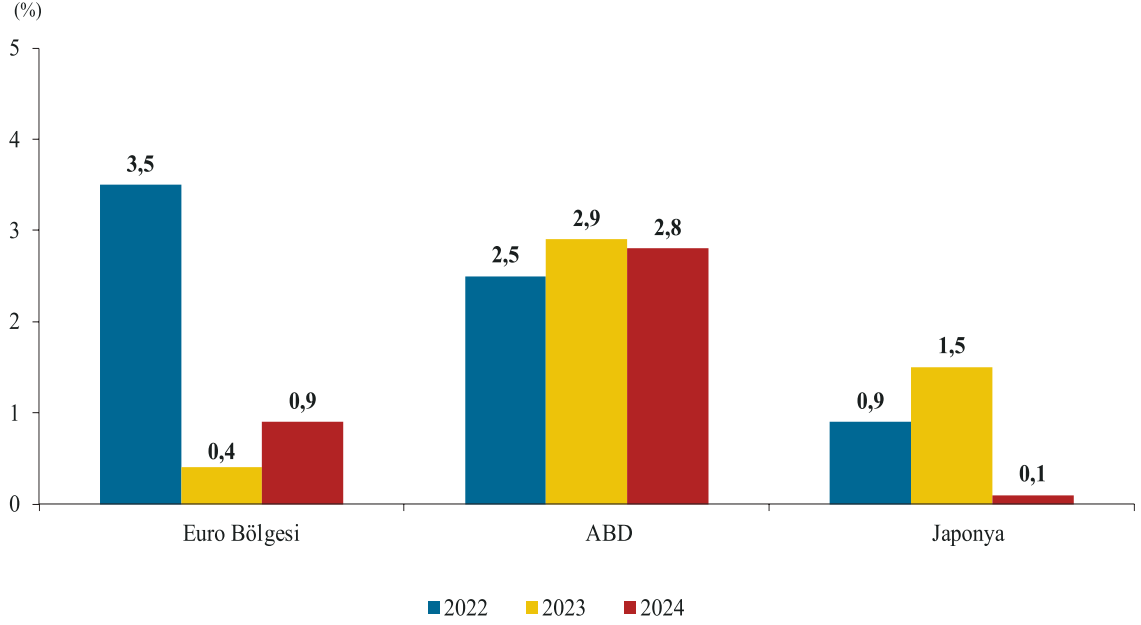
nin %3,3 düzeyinde gerçekleştiği belirtilmiş olup, 2025 yılında %2,8'e gerileyeceği ve pandemi öncesi ortalamayla karşılaştırıldığında hala beklenen seviyenin altında kalmaya devam edeceği tahmin edilmiştir. 2024 yılında gelişmiş ülkelerde %1,8, gelişmekte olan ülkelere ise %4,3 büyümeye kaydedilmiştir (Grafik 1).

Grafik 1. Küresel GSYH Büyüme Hızları

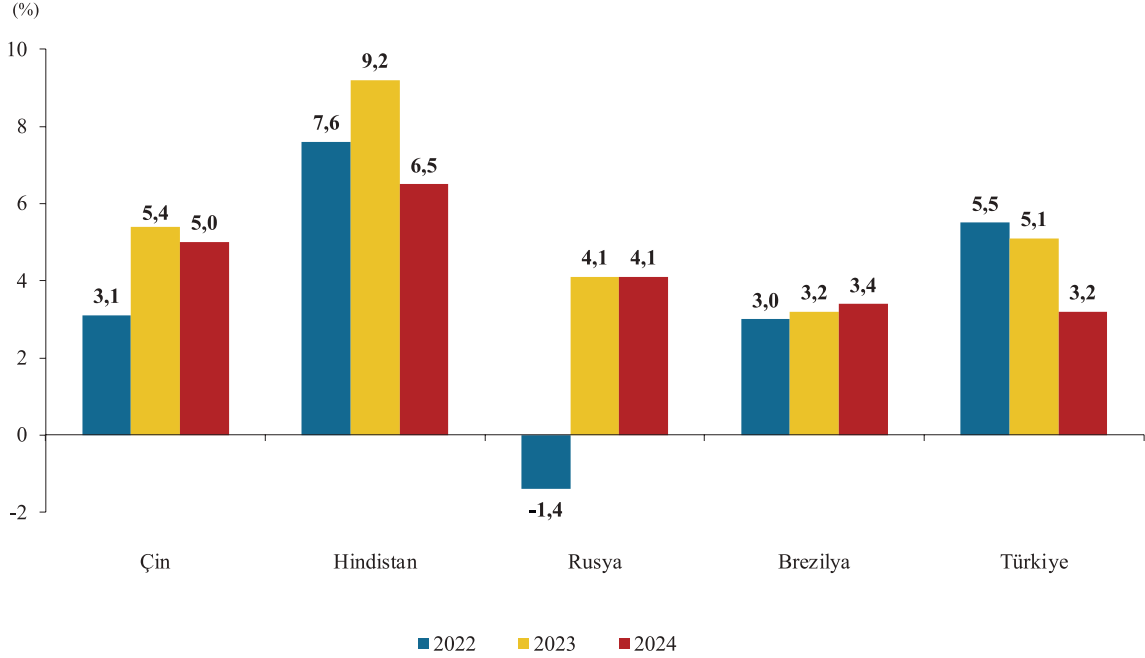
Kaynak: IMF

Enflasyonu düşürmeye yönelik kademeli şekilde uygulanan finansal sıkılaştırma adımlarının ekonomik aktiviteyi yavaşlatmasına rağmen ABD, diğer gelişmiş ülkelere olumlu yönde ayrılmış, %2,8 oranında büyümüştür. Euro Bölgesinde ise dirençli bir görünüm sergileyen enflasyonla birlikte sıkılaştırılan finansal koşullar, Rusya-Ukrayna savaşının getirdiği enerji sorunu, büyümenin üzerinde baskı oluşturan temel unsurlar olmuştur. Bölgenin en önemli ekonomilerinden olan Almanya'da yavaşlama sinyalleri görülmüştür. Euro Bölgesinde büyüme oranı %0,9 kaydedilirken, Japonya'da izlenen gevşek para politikasıyla birlikte desteklenen iç talebe rağmen büyüme oranı %0,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Dış talebin azalması sebebiyle Japonya'da yatırımlara ağırlık verilerek ücretlere yüksek oranda zam yapılmış, bu durum da beraberinde enflasyon riskini getirmiş ve faiz artırımlarıyla ekonomik aktivite dengelenmeye çalışılmıştır (Grafik 2).

Grafik 2. Gelişmiş Ülkelerde GSYH Büyüme Hızları**Kaynak: IMF**

Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında ise zorlayıcı küresel dinamiklere rağmen dayanıklı bir performans sergilemeye çalıştıkları görülmüştür. Çin'de devam eden emlak piyasası krizi ve zayıf iç talep koşullarına rağmen ekonomiyi canlandırmaya yönelik alınan tedbirlerle ekonomik aktivite toparlanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda, yaşanan jeopolitik gerilimler ve teknoloji firmalarına yönelik getirilen regülasyonların büyümeye olumsuz yansımasıyla Çin'de %5 büyümeye kaydedilmiştir. Hindistan'da ise güçlü iç talep, kamu yatırımlarının artması ve sektörel canlanmayla birlikte güçlü büyüme performansı sergilenerek %6,5 büyümeye gerçekleşmiştir. Savaşın ve ambargoların getirdiği olumsuz etkiyi gidermek amacıyla ticarete yeni pazarlara yönelen Rusya, aynı zamanda yerli üretimi artırma yoluna gitmiş, tarım, elektronik, otomotiv, gıda, tekstil gibi önemli sektörlerde yerli üretim hız kazanmıştır. Ancak savaşın ve ambargoların getirdiği olumsuz etkinin devam etmesiyle birlikte bir önceki yıl olduğu gibi %4,1 oranında büyümeye kaydedilmiştir. Brezilya'da tarım, enerji ve hizmetler sektörünün gösterdiği güçlü performans %3,4'lük büyümenin en önemli unsuru olmuştur (Grafik 3).

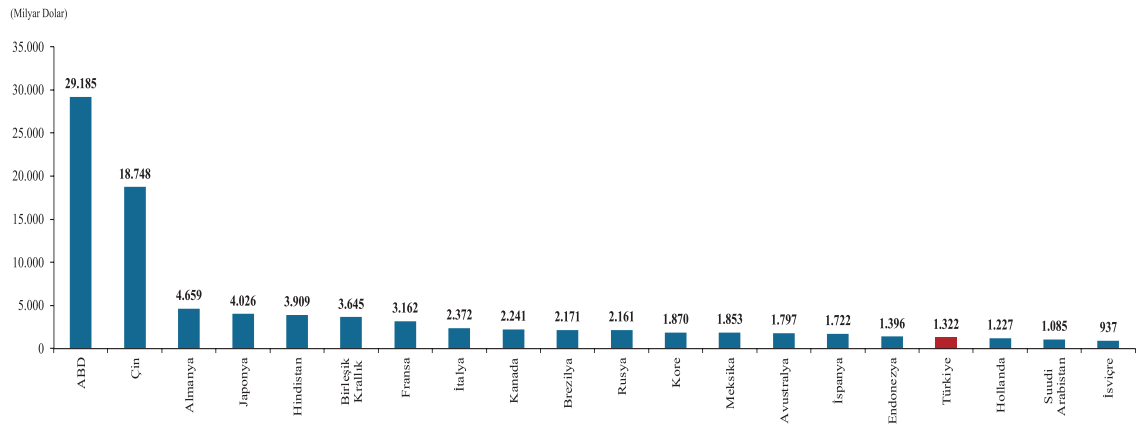
Grafik 3. Gelişmekte Olan Ülkelerde GSYH Büyüme Hızları

Kaynak: IMF

GSYH'ye göre 2024 yılında da dünyanın en büyük ilk 20 ekonomisi değişim göstermemiştir. Sıralamada ABD 29.185 milyar dolarla ilk sırayı alırken, onu 18.748 milyar dolarla Çin ve 4.659 milyar dolarla Almanya takip etmiştir. İsviçre ise 937 milyar dolarla son sırada yer almıştır (Grafik 4).

Grafik 4. Dünyanın En Büyük İlk 20 Ekonomisi (GSYH, Cari Fiyatlarla) 2024

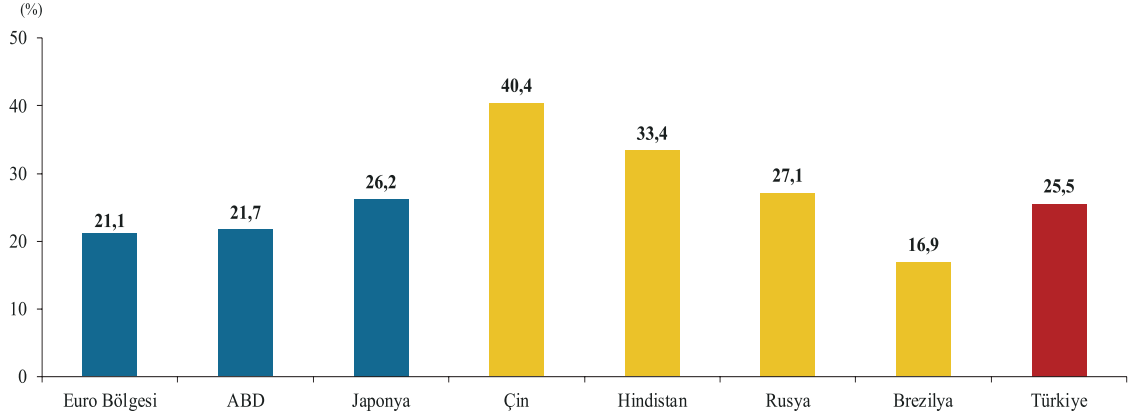

Kaynak: IMF

1.2 Yatırım

2024 yılında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin uyguladığı farklı para politikaları sebebiyle yatırım oranları da değişiklik göstermiştir. Euro Bölgesinde imalat sanayinin yavaşlaması yatırımlara olumsuz yansırken, ABD’de başlayan faiz indirim döngüsü ve Japonya’da desteklenen iç taleple birlikte yatırımlar canlanmaya başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde toplam yatırım/GSYH oranı bir önceki yıla göre Euro Bölgesinde %21,1’e gerilemiş, ABD’de %21,7’ye, Japonya’da ise %26,2’ye yükselmiştir. Çin’de başlayan ekonomik toparlanma çabalarına rağmen yeni yatırımlarda istenen etki görülmemiş, toplam yatırım/GSYH oranı %40,4’e gerilemiştir. Gelişmekte olan ekonomilerde ise toplam yatırım/GSYH oranı Hindistan’da %33,4’e, Rusya’da %27,1’e ve Brezilya’da %16,9’a yükselmiştir (Grafik 5).

Grafik 5. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Toplam Yatırım/GSYH Oranı (2024)

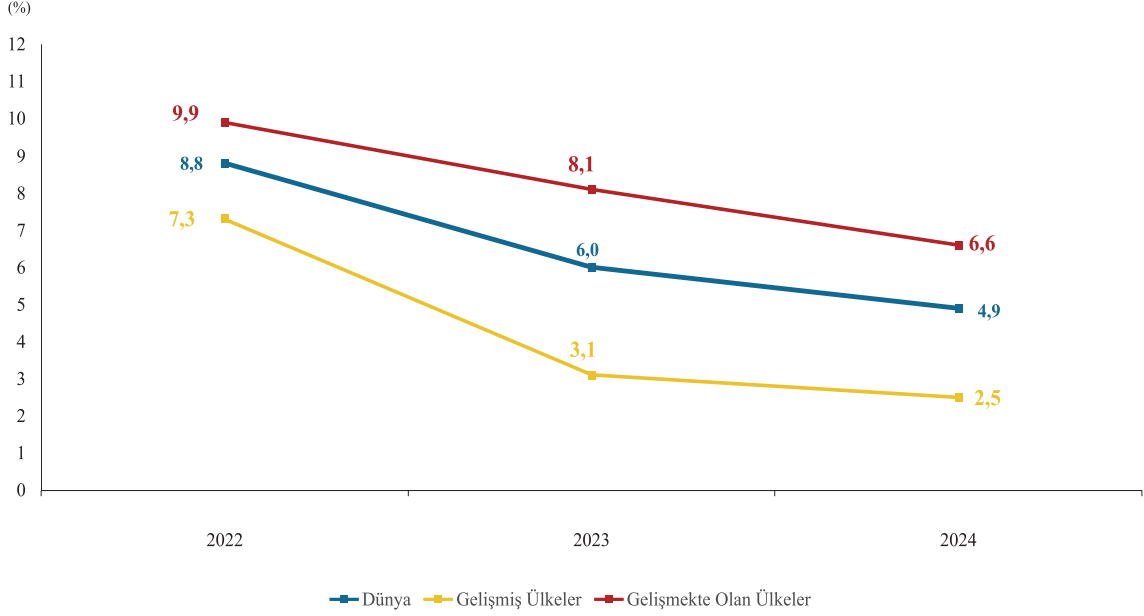

Kaynak: IMF

1.3 Enflasyon

2023 yılında olduğu gibi 2024 yılında da küresel manşet enflasyonda düşüş gözlenmiş ancak özellikle işgücü piyasasındaki sıkışıklık ve ücret artışlarının yansımasıyla yüksek seyreden hizmet fiyatları nedeniyle çekirdek enflasyonda aynı etki görülmemiştir. Merkez bankalarının uyguladığı sıkı para politikaları, enflasyonun kontrol altına alınmasını sağlamıştır. Bununla birlikte jeopolitik gerilimler, ücret artışları, tedarik zincirlerinde devam eden aksaklıklarla birlikte gelen arz sorunlarının oluşturduğu belirsizlikler enflasyon üzerinde risk oluşturmaya devam etmiştir. Ayrıca olumsuz hava koşulları da bazı emtia fiyatlarında ciddi dalgalanmalara neden olmuştur. Bu olumsuz göstergelere rağmen, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde atılan doğru finansal adımlar, ülkeler arasındaki enflasyon oranlarını birbirine daha yakın hale getirmiş, dengede tutarak küresel enflasyonun düşmesine katkı sağlamıştır. Gelişmiş ülkelerde gerileyen enflasyonun (TÜFE) etkisiyle 2024 yılında da küresel enflasyonda düşüş devam etmiş, enflasyon artış hızı %4,9 seviyesinde ölçülmüştür (Grafik 6).

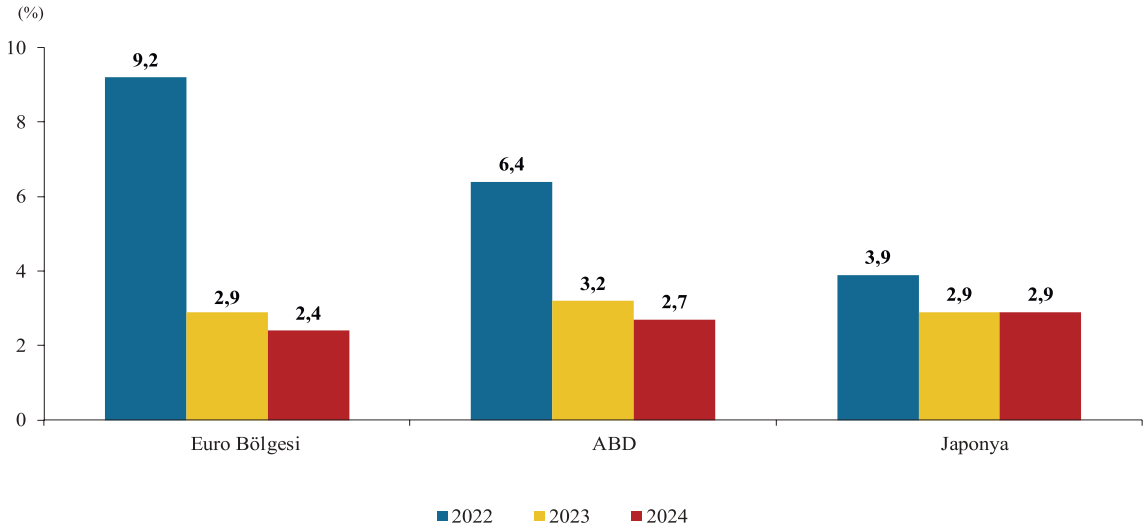
Grafik 6. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları

Kaynak: IMF

2024 yılında enflasyon bir önceki yıla göre Euro Bölgesinde %2,4'e, ABD'de %2,7'ye gerilerken; Japonya'da %2,9 oranıyla değişim göstermemiştir. Böylelikle gelişmiş ülkeler grubunda yıl sonu enflasyon %2,5'e düşmüştür.

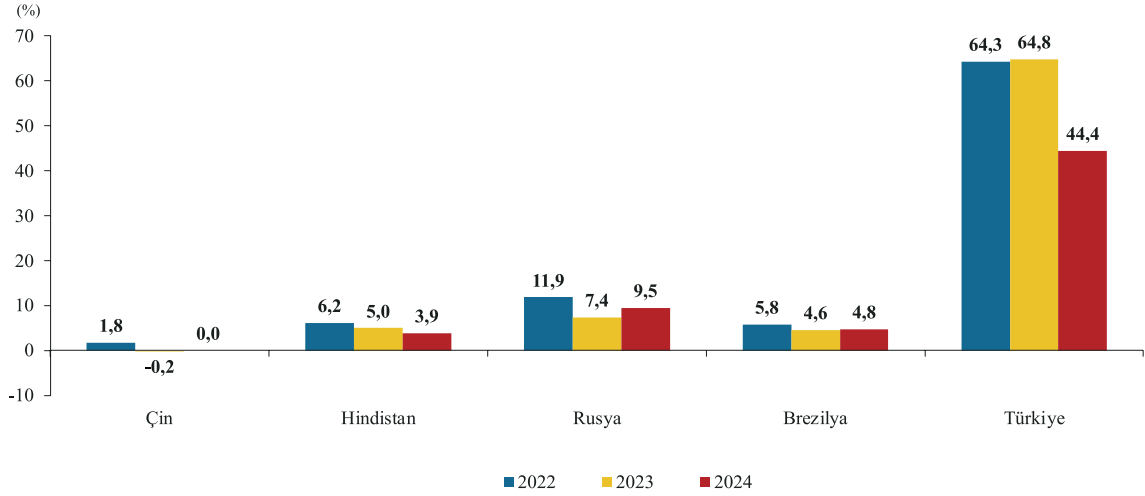
Grafik 7. Gelişmiş Ülkelerde Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları

Kaynak: IMF

Bir önceki yıl dezenflasyon görülen Çin’de ise 2024 yılında enflasyon görülmemiştir. Enflasyon oranı Hindistan’da %3,9’a gerilerken, Rusya’da %9,5’e ve Brezilya’da %4,8’e yükselmiştir. Böylelikle gelişmekte olan ülkeler grubunda enflasyon %6,6’ya gerilemiştir.

Grafik 8. Gelişmekte Olan Ülkelerde Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları

Kaynak: IMF

1.4 Politika Faiz Oranları

2023 yılında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devam eden sıkı para politikası uygulamaları, dünya genelinde yüksek seyreden çekirdek enflasyon göstergelerine rağmen 2024 yılında temkinli bir şekilde gevşemeye başlamıştır. Gelişmiş ülke merkez bankalarının faiz indirim döngüsüne başlaması, küresel risk iştahındaki artışı desteklemiştir. Yıl boyunca ABD’de seçim sürecinin getirdiği belirsizlik ve Ortadoğu’da artan gerilim dünya genelinde finansal koşullar üzerinde önemli bir risk oluşturmuştur.

Sıkılaşan finansal koşulların beraberinde getirdiği resesyon endişeleriyle birlikte Avrupa Merkez Bankası (ECB) Haziran ayı, Amerika Merkez Bankası (FED) ise Eylül ayı itibarıyla faiz indirim sürecine girmişlerdir. ABD’de beklentiler paralelinde yıl sonu politika faiz oranı %4,50’ye, Euro Bölgesinde %3,15’e düşürülmüştür. Japonya Merkez Bankası (BoJ) tarafından iç talebi artırmaya yönelik yıl boyunca düşük tutulan faizler, yıl sonuna doğru enflasyonda görülen yukarı yönlü kırıktanmayla birlikte sürpriz bir kararla negatif faizden pozitifte çevrilmiş, yıl sonunda faiz oranı %0,25’e yükseltilmiştir. Gelişmekte olan ekonomilerde de Hindistan, Rusya ve Brezilya finansal sıkılaşma politikalarına devam ederken, Çin Merkez Bankası (PBoC)’nın ekonomiyi canlandırma tedbirleri kapsamında faizler %3,10’a düşürülmüştür. Hindistan’da faiz oranı değişmeyerek %6,50’de kalırken, Rusya’da %21’e, Brezilya’da ise %12,25’e yükseltilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Politika Faiz Oranları

(%)

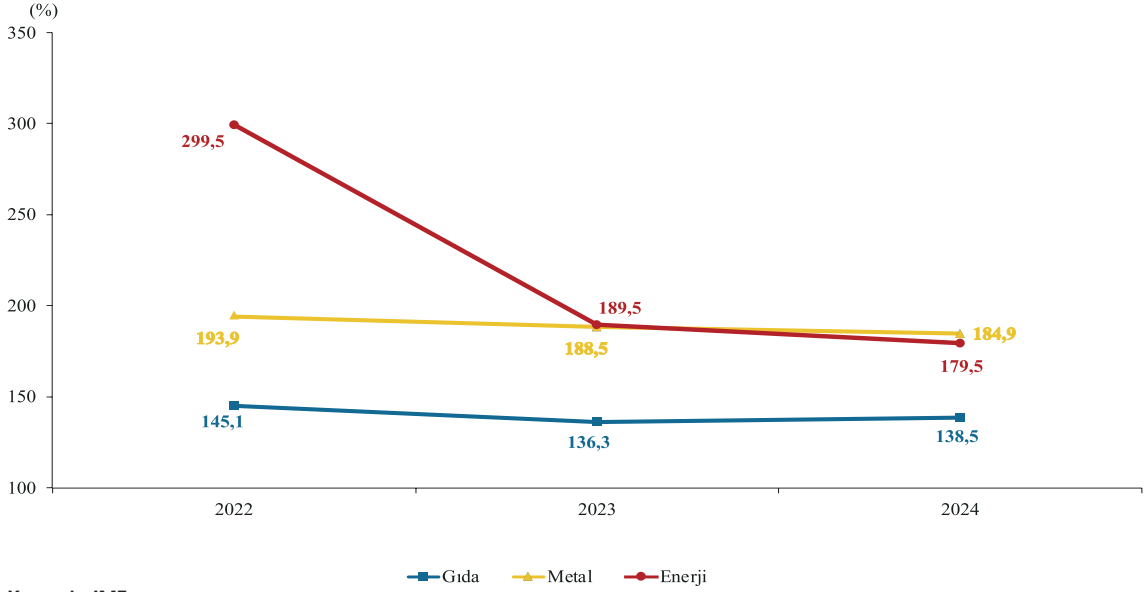
Ülke Grupları/Ülkeler	2022	2023	2024
Gelişmiş Ülkeler			
Euro Bölgesi	2,50	4,50	3,15
ABD	4,50	5,50	4,50
Japonya	-0,10	-0,10	0,25
Gelişmekte Olan Ülkeler			
Çin	3,65	3,45	3,10
Hindistan	6,25	6,50	6,50
Rusya	7,50	16,00	21,00
Türkiye	9,00	42,50	47,50
Brezilya	13,75	11,75	12,25

Kaynak: IMF, Bloomberg

Görüldüğü üzere 2024 yılında ülkeler arasında faiz oranlarına yönelik farklı politikalar izlenmiştir. Dirençli seyreden çekirdek enflasyon göstergeleri, bazı merkez bankalarının politika gevşetme planlarını ertelemeye zorlayarak, özellikle borç ödeme maliyetlerinin ve finansman ihtiyaçlarının yüksek olduğu ekonomilerde kamu maliyesini baskı altına almıştır. Önümüzdeki dönemde ise gıda ve hizmet sektöründe fiyatların yüksek seyretmeye devam etmesi, jeopolitik gerilimlerin tırmanması, ticarette korumacılık politikalarına ağırlık verilmesi ve finansal kırılganlıkların artması nedeniyle küresel büyüme üzerinde oluşan baskının, enflasyon göstergelerine de olumsuz yansımaları riskine karşı ülkelerin para politikası kararlarında temkinli yaklaşmaya devam edileceği tahmin edilmektedir.

1.5 Emtia Fiyatları

Rusya-Ukrayna savaşıyla 2022 yılında yükselişe geçen emtia fiyatlarında, 2024 yılında da bir önceki sene olduğu gibi düşüş trendi devam etmiştir. Gıda emtiasında genel olarak arz sıkıntısı olmamasına karşın, sert iklim koşulları kakao ve kahve fiyatlarına olumsuz yansımalar, ani yükselişleri beraberinde getirmiştir. Metal fiyatlarında arz ve talebe bağlı olarak yıl boyunca dalgalı seyreden bir grafik oluşmuştur. Enerji fiyatlarına bakıldığında ise, düşen taleple birlikte stoklarda görülen artış sonucunda doğal gaz fiyatlarında ciddi düşüşler görülmüştür. Petrol fiyatları OPEC+ grubunun küresel arz ve talep dengesini korumak amacıyla üretimde kesintiye gitmesi, jeopolitik gerilimler ve küresel büyüme endişeleriyle birlikte dalgalı seyretmiş, bir önceki yıla göre önemli bir düşüş görülmemiştir. Brent petrolün varil fiyatı, Orta Doğu'daki gerilimlerden etkilenecek Nisan ayında zirveye ulaşmış ancak küresel petrol rezervlerinin çoğunun yer aldığı Orta Doğu'da ateşkes sağlanmasına yönelik çabaların ve küresel petrol talebinin itici gücü konumundaki Çin'deki zayıf görünümün ardından, yılı daha düşük seviyede tamamlamıştır (Grafik 9, Tablo 2).

Grafik 9. Emtia Fiyatları Endeksi**Kaynak: IMF**

Buğday fiyatlarındaki gerileme 2024 yılında da devam etmiş, hava koşulları, talep yetersizliği ve yükselen girdi maliyetlerinin etkisiyle %26,1 düşüş yaşanmıştır. Mısır fiyatları ise Eylül ayında gördüğü dip seviyenin ardından dünyada artan taleple birlikte yıl sonu tekrar yükselişe geçse de bir önceki yıla göre %24,3 azalış göstermiştir.

Pirinçte rezervlerin artmasıyla fiyatlar gerilemeye başlamıştır. Dünyanın önde gelen pirinç üreticilerinden Hindistan'da hasadın bol olması ve hükümet tarafından ihracat yasağını kaldırma kararı, Tayland ve Vietnam'da da üretimin olumlu yönde seyretmesi, artan rekabetle birlikte fiyatları aşağıya doğru çekmeye devam etmiştir. Pirinçte %6,9 oranında sınırlı bir artış gerçekleşmiştir. Soya fasulyesinde ise, Çin'in ABD'den soya ithalatını azaltmasıyla beraber ABD'de yaşanan stok artışı ve elverişli hava koşullarının etkisiyle %22,2'lik fiyat düşüşü gerçekleşmiştir.

Kakao fiyatı son bir yılda neredeyse üçe katlanmıştır. Dünyanın en büyük iki kakao üreticisi olan Fildişi Sahilleri ve Gana'da, havaların kuru seyretmesi üretimi keskin şekilde düşürmüş, tarihin en büyük arz açığını beraberinde getirmiştir. Gana'da üretim %50'ye yakın düşerken, Fildişi Sahili'nde %30 düşüş yaşanmıştır. Kakao fiyatlarında görülen ciddi yükselişler, çikolata fiyatlarına da olumsuz yansımıştır. Yıl sonu fiyat artış oranı %126,8'e yükselmiştir. Uluslararası Kakao Birliği (ICCO)'ne göre küresel stoklar da küçülmeye devam etmektedir.

Sert iklim koşullarının etkisi kakao üretiminde olduğu gibi kahve üretimini de oldukça olumsuz etkileyerek ani fiyat artışlarına sebep olmuştur. Arabica kahvede yıl sonu fiyat artış oranı %24'e yükselirken, Robusta kahvede ise artış oranı %68,6'ya yükselmiştir.

Şeker fiyatları Brezilya arzına ilişkin endişeler sebebiyle 2024 yılında inişli bir seyir izlemiş, %13,8'lik düşüş yaşanmıştır. Pamuk fiyatlarında yaşanan %8,8'lik düşüşte ise yüksek stok seviyeleri ve tüketim tercihlerindeki değişimlerin tekstil sektörünü etkilemesi belirleyici olmuştur.

Yıl sonuna doğru ABD dolarının güçlenmesiyle kıymetli maden ve endüstriyel metal fiyatları aşağı yönlü bir seyir izlemesine rağmen, arz endişelerinin etkisiyle yıl sonunda sınırlı yükselişler kaydedilmiştir. Alüminyum fiyatında %7,3, bakır fiyatında ise %7,7 artış gözlenmiştir. Demir fiyatlarının %7,6 gerilemesinde ise Çin'de inşaat sektöründe görülen durgunluk etkili olmuştur.

Ham petrolün brent fiyatında 2024 yılında %1,7 düşüş gözlenirken, doğal gaz fiyatları %15,5 oranında gerilemiştir.

Tablo 2. Emtia Fiyatları

Seçilmiş Ürünler	Ölçü ⁽¹⁾	Fiyat			Değişim (%)	
		2022	2023	2024	2023	2024
Tarım						
Buğday	\$/MT	360,2	272,3	201,2	-24,4	-26,1
Mısır	\$/MT	318,4	251,5	190,5	-21,0	-24,3
Pirinç	\$/MT	419,1	528,6	565,2	26,1	6,9
Soya	\$/MT	569,7	520,5	405,2	-8,6	-22,2
Kakao	\$/MT	2.369,4	3.258,0	7.390,6	37,5	126,8
Şeker	cts/lb	18,8	24,0	20,7	27,7	-13,8
Kahve (Arabica)	cts/lb	255,5	206,0	255,4	-19,4	24,0
Kahve (Robusta)	cts/lb	103,6	119,1	200,8	15,0	68,6
Pamuk	cts/lb	130,1	95,0	86,6	-27,0	-8,8
Metaller						
Alüminyum	\$/MT	2.707,0	2.256,1	2.420,9	-16,7	7,3
Bakır	\$/MT	8.828,9	8.490,8	9.142,1	-3,8	7,7
Demir	\$/MT	120,7	120,3	111,1	-0,3	-7,6
Enerji						
Ham petrol (Brent)	\$/bbl	96,4	80,6	79,2	-16,4	-1,7
Doğal Gaz ⁽²⁾	\$/mmbtu	37,5	12,9	10,9	-65,6	-15,5

Kaynak: IMF

(1): lb=0.4536 Kg, bbl(varil)= 159 lt, MT: Metrik Ton, mmbtu:1 milyon BTU (British Thermal Units).

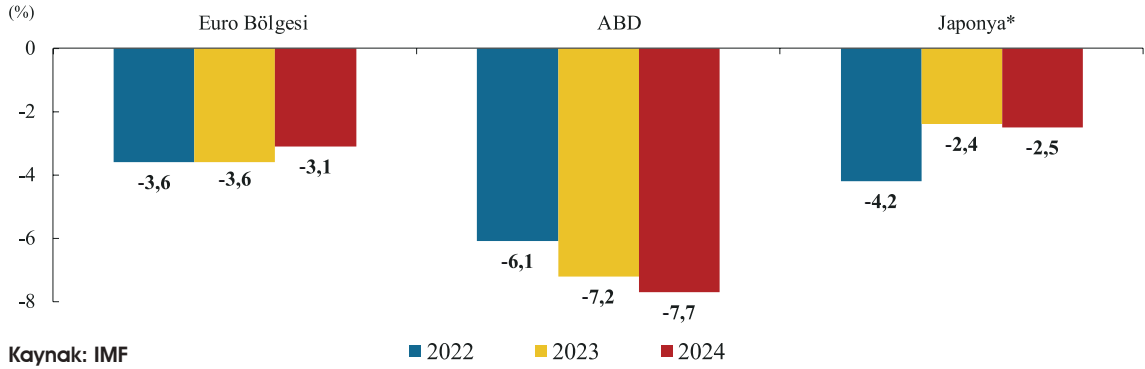
(2): Rusya doğal gazı sınır fiyatı.

1.6 Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi

Enflasyonla mücadele kapsamında devam eden sıkı para politikalarının 2024 yılında gevşemeye başlaması ülkelerin merkezi yönetim bütçe dengelerini de etkilemiştir. Bir önceki yıl olduğu gibi 2024 yılında da bütçe fazlası veren ülkenin olmamış, bütçe açıklarında bir önceki yıla göre bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde artışlar görülürken, bazılarında ise küçülmeler yaşanmıştır.

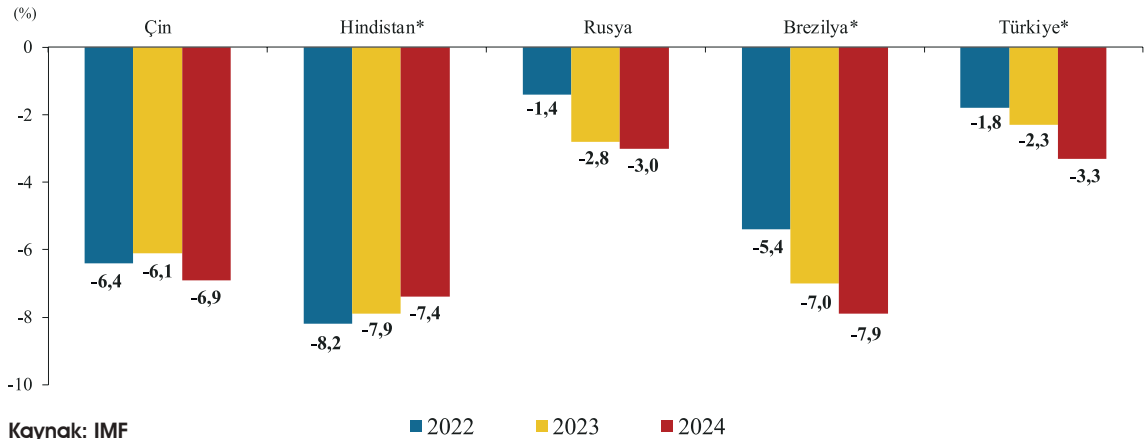
Gelişmiş ülkelerde merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranı Euro Bölgesinde %3,1'e gerilerken ABD'de %7,7'ye yükselmiş olup, bu oranın Japonya'da ise %2,5'e yükseleceği tahmin edilmektedir.

Grafik 10. Gelişmiş Ülkelerde Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi/GSYH

Gelişmekte olan ülkelere ise merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranı Çin'de %6,9'a, Rusya'da %3'e yükselirken, Brezilya'da %7,9'a yükseleceği, Hindistan'da ise %7,4'e gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Grafik 11. Gelişmekte Olan Ülkelerde Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi/GSYH

1.7 Dünya Ticaret Hacmi

2024 yılında küresel ticaret üzerindeki risk ve belirsizlikler devam etmiştir. Hem Avrupa hem de ABD’de gerçekleşen seçimlerin ardından değişen yönetimlerle birlikte politika belirsizlikleri artarak, küresel ticaret dengesi üzerinde risk oluşturmaya başlamıştır. Yılın son çeyreğinde ABD’de başkanlık seçimini kazanan Donald Trump’ın korumacı politikalara ağırlık vereceğini işaret etmesi, jeopolitik ve ticari gerilimlerin artabileceği endişelerine yol açmıştır. Gelecek dönemde ABD’nin en fazla ihracat yaptığı, aynı zamanda en büyük üç tedarikçisi olan Çin, Kanada ve Meksika’ya yönelik uygulayamaya koymayı planladığı ek gümrük vergilerinin, enflasyon artışını tetikleyebileceği gibi dış ticaret dengesini de oldukça olumsuz etkileyeceği öngörülmektedir.

2023 yılında %1 olarak ölçülen dünya ticaret hacmi büyümesi, 2024 yılında %3,8’e çıkmıştır. Dünya ihracat hacmi artış hızı %1,1’den %3,9’a, ithalat hacmi artış hızı ise %0,8’den %3,6’ya yükselmiştir (Tablo 3).

2024 yılında gelişmiş ülke grubundaki Euro Bölgesinin ihracatı %1,1, ABD’nin ihracatı %3,3, Japonya’nın ihracatı %1 artmıştır. Gelişmekte olan ülkeler grubunda ise Çin’in ihracatı %13,9’a ve Hindistan’ın ihracatı %4,7’ye yükselirken, Rusya’nın ihracatı %2, Brezilya’nın ihracatı ise %0,2 gerileme göstermiştir.

Tablo 3. Dünya Ticaret Hacmi (Mal ve Hizmet Ticareti) Değişim Oranları

(%)

Ülke Grupları/Ülkeler	2022	2023	2024
Dünya Ticaret Hacmi	5,7	1,0	3,8
Dünya İhracat Hacmi	5,4	1,1	3,9
Gelişmiş Ülkeler	5,9	1,1	2,1
Euro Bölgesi	7,1	-0,5	1,1
ABD	7,5	2,8	3,3
Japonya	5,5	3,0	1,0
Gelişmekte Olan Ülkeler	4,6	1,1	6,7
Çin	-0,2	1,8	13,9
Hindistan	9,5	0,5	4,7
Rusya	-8,4	-11,6	-2,0
Türkiye	9,9	-2,8	4,2
Brezilya	6,1	9,4	-0,2
Dünya İthalat Hacmi	6,1	0,8	3,6
Gelişmiş Ülkeler	7,3	-0,6	2,4
Euro Bölgesi	8,1	-1,1	0,2
ABD	8,6	-1,2	5,3
Japonya	8,3	-1,5	1,3
Gelişmekte Olan Ülkeler	4,0	3,1	5,8
Çin	-3,0	6,3	7,5
Hindistan	9,9	-0,8	5,4
Rusya	-13,9	7,1	17,7
Türkiye	8,6	11,8	-4,1
Brezilya	0,7	0,8	10,1

Kaynak: IMF

2024 yılında gelişmiş ülke grubundaki Euro Bölgesinin ithalatı %0,2, ABD'nin ihracatı %5,3, Japonya'nın ihracatı %1,3 artmıştır. Gelişmekte olan ülkeler grubunda ise Çin'in ithalatı %7,5, Hindistan'ın ithalatı %5,4, Rusya'nın ithalatı %17,7 ve Brezilya'nın ithalatı %10,1 artış göstermiştir.

Orta Doğu'da yaşanan gerilimin tüm bölgeye yayılma ihtimali, toparlanmaya çalışan küresel ticareti oldukça olumsuz etkileyen bir diğer unsur olacaktır. Rusya'nın yıl sonunda Avrupa'ya yaptığı doğal gaz sevkiyatı anlaşmasını bitirmesi, önümüzdeki dönemde ciddi enerji sorunlarına yol açması beklenmektedir. Çin ise yürüttüğü ekonomik hamleler ile küresel ticaretteki konumunu korumaya çalışacağı düşünülmektedir. ABD ve Avrupa'nın bu ülkelerle olan başta enerji olmak üzere tedarik bağımlılığını azaltmaya çalışmasının, küresel ticaret dengelerinin yeniden şekillenmesine yol açacağı ve jeopolitik ayrışmaları artıracığı öngörülmektedir.

1.8 Cari İşlemler Dengesi

Küresel belirsizlik ve risklerin devam ettiği 2024 yılında, cari işlemler dengesinde ülkeler arasında ayrışmalar meydana gelmiştir.

2024 yılında Euro Bölgesinde GSYH'nin %2,8'i, Japonya'da GSYH'nin %4,8'i oranında cari fazla verilirken, ABD'de GSYH'nin %3,9'u ile cari açığın artacağı tahmin edilmektedir. Çin'de GSYH'nin %2,3'ü oranında cari fazla vereceği tahmin edilirken, Rusya'da GSYH'nin %2,9'u oranında cari fazla vermiştir. Hindistan'da GSYH'nin %0,8'i, Brezilya'da ise GSYH'nin %2,8'i oranında cari açık verilmiştir (Tablo 4, Grafik 12).

Tablo 4. Cari İşlemler Dengesi/GSYH

(%)

Ülke Grupları/Ülkeler	2022	2023	2024
Gelişmiş Ülkeler	-0,5	0,0	0,2
Euro Bölgesi	-0,1	1,7	2,8
ABD ⁽¹⁾	-3,9	-3,3	-3,9
Japonya	2,1	3,8	4,8
Gelişmekte Olan Ülkeler	1,6	0,7	0,9
Çin ⁽¹⁾	2,4	1,4	2,3
Hindistan	-2,0	-0,7	-0,8
Rusya	10,4	2,4	2,9
Türkiye	-5,1	-3,5	-0,8
Brezilya	-2,2	-1,3	-2,8

Kaynak: IMF

(1): 2024 yılı verisi tahmindir.

Grafik 12. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari İşlemler Dengesi/GSYH (2024)

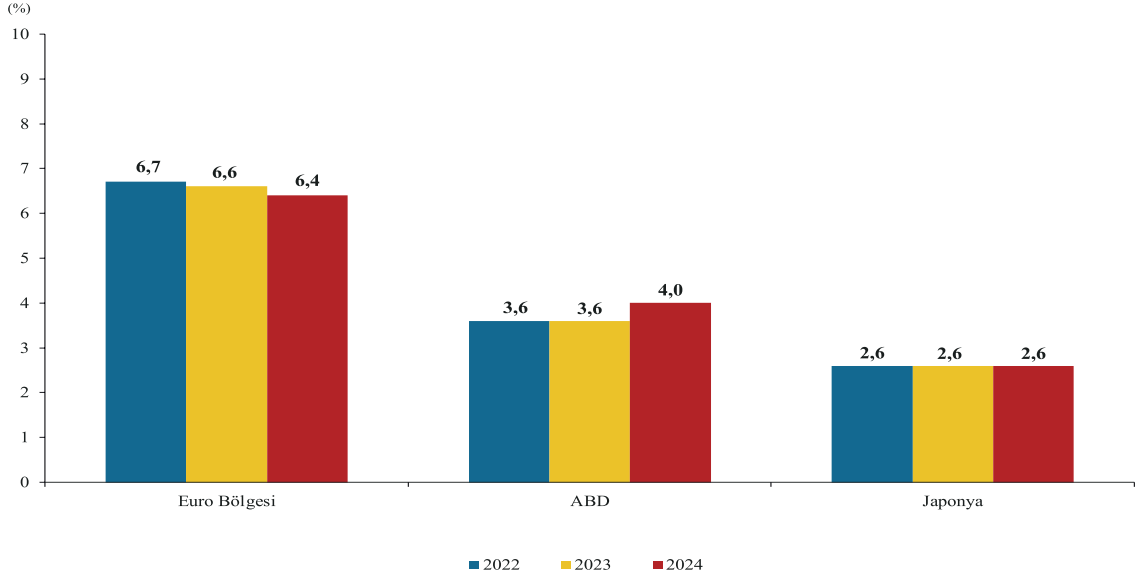

Kaynak: IMF

* 2024 yılı verisi tahmindir.

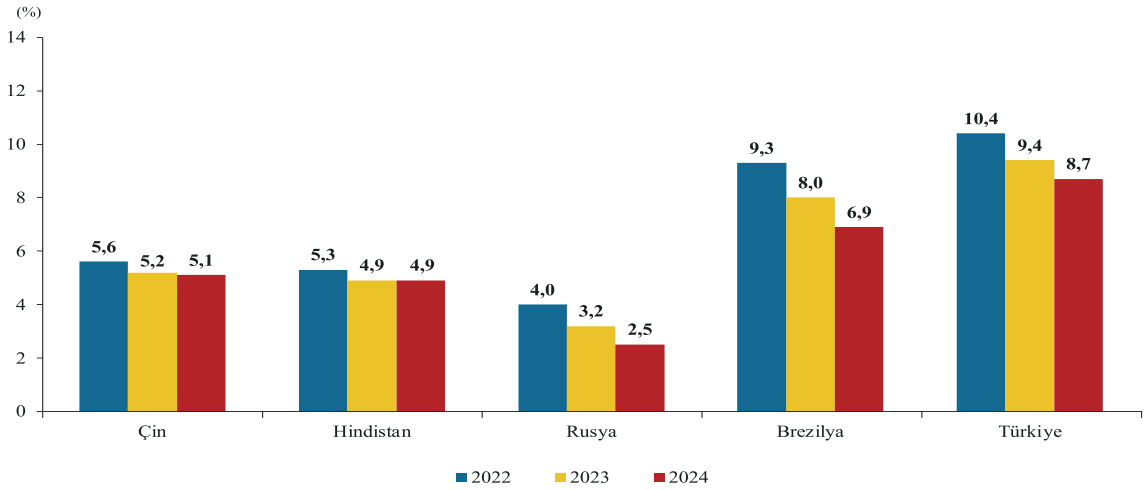
1.9 İşsizlik Oranları

2024 yılında dünya genelinde uygulanan ekonomi politikalarında görülen ayrışmalar, işgücü piyasalarına da yansımıştır. Gelişmiş ülkelerde işgücü piyasalarında pandemi sonrası normalleşme süreci devam etmektedir. Kapanmalar sonrasında işgücüne dönüş yavaş seyretmiş, normalleşme sürecinde iş arayanların sayısında görülen azalma sebebiyle işgücü piyasası sıkılaşmaya başlamıştır. Açık iş oranlarının artmasıyla oluşan talep fazlası, ücretleri yukarı çekmiş, bu durum dezenflasyon sürecinin yavaşlamasını beraberinde getirmiştir. Rusya-Ukrayna savaşı sonrasında zayıf taleple boğuşan Avrupalı sanayiciler, artan enerji ve işçilik maliyetleri sebebiyle oldukça zorlanmıştır. Euro Bölgesindeki üretimde görülen yavaşlamaya rağmen işsizlik oranı sınırlı düzeyde gerileyerek %6,4 olmuştur. ABD’de pandemi döneminde bozulan işgücü piyasasında, alınan önlemlerde birlikte işsizlik oranı yatay seyrederken, uygulanan sıkı para politikasının gecikmeli etkisiyle 2024 yılında tekrar yükselerek %4 olarak kaydedilmiştir. Buna rağmen Japonya’da ise artan iç talep sonucunda iki yıldır yatay seyreden işsizlik oranı bir önceki yıla göre değişim göstermeyerek %2,6 ölçülmüştür (Grafik 13).

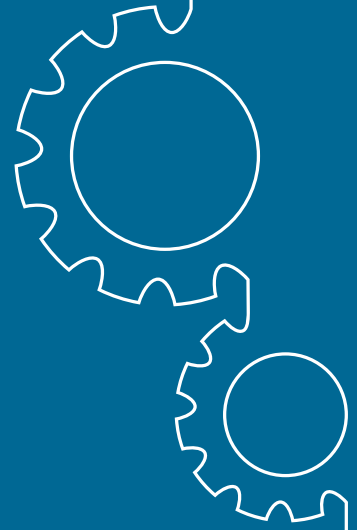
Grafik 13. Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik Oranları

Kaynak: IMF

Çin’de yaşanan kronik sorunlara rağmen toparlanma gayreti, Rusya’da ambargoların olumsuz etkisini azaltmaya yönelik yerli üretimin teşvik edilmesi ve Brezilya’da tarım, enerji ve hizmet sektörlerindeki faaliyetlerin güçlü bir şekilde devam etmesi, gelişmekte olan ülkeler grubunda işsizlik oranını düşüren temel unsurlar olmuştur. İşsizlik oranı Çin’de %5,1’e, Rusya’da %2,5’e, Brezilya’da ise %6,9’a gerilerken, Hindistan’da değişim göstermeyerek %4,9 seviyesinde kalmıştır (Grafik 14).

Grafik 14. Gelişmekte Olan Ülkelerde İşsizlik Oranları

Kaynak: IMF

BÖLÜM II

TÜRKİYE EKONOMİSİ

TÜRKİYE EKONOMİSİ TEMEL GÖSTERGELER (2020-2024)

I. EKONOMİK GÖSTERGELER	2020	2021	2022	2023	2024
GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA (Cari Fiyatlarla)					
GSYH (Milyon TL)	5.048.568	7.256.142	15.011.776	26.545.722	43.410.514
GSYH (Milyon \$)	717.141	807.924	905.814	1.130.009	1.322.408
Kişi başına GSYH (TL)	60.545	86.232	176.651	311.109	507.615
Kişi başına GSYH (\$)	8.600	9.601	10.659	13.243	15.463
BÜYÜME HIZI (Zincirlenmiş Hacim Endeksi, 2009=100, %)					
GSYH	1,9	11,4	5,5	5,1	3,2
Tarım	5,8	-3,0	1,3	-0,2	3,9
Sanayi	2,9	17,3	1,7	1,7	0,5
İnşaat	-5,5	-0,6	-7,1	7,2	9,3
Hizmetler	-5,6	21,1	12,7	7,5	3,1
Diğer faaliyetler	5,4	8,2	8,5	4,3	2,5
GSYH-SEKTÖREL DAĞILIM (Cari fiyatlarla, %)					
Tarım	6,7	5,5	6,5	6,2	5,6
Sanayi	22,8	26,1	26,4	22,9	20,0
İnşaat	5,2	5,1	4,9	5,5	5,9
Hizmetler	22,4	24,4	26,7	26,8	26,0
Diğer faaliyetler	31,8	28,3	25,0	27,3	30,9
ÜRETİM					
Tarım katma değeri (Zincirlenmiş Hacim, Milyon TL)	118.468	114.866	116.325	116.522	121.094
Sanayi katma değeri (Zincirlenmiş Hacim, Milyon TL)	354.664	416.170	423.155	430.194	432.195
Sanayi üretim endeksi (Takvim etkisinden arındırılmış) (2021=100)	85,1	100,0	104,4	106,1	106,5
İmalat sanayi üretim endeksi (Takvim etkisinden arındırılmış) (2021=100)	84,4	100,0	105,4	107,7	107,3
İmalat sanayi kapasite kullanım oranı (%)	71,9	76,6	77,2	76,3	75,9
YATIRIM					
Sabit sermaye yatırımları (Cari fiyatlarla, Milyon TL)	1.389.479	2.044.234	4.377.873	8.456.574	13.647.138
Kamu	159.947	234.076	542.159	970.616	1.696.966
Özel	1.229.532	1.810.158	3.835.713	7.485.958	11.950.172
Yatırım teşvik belgeleri (Adet)	10.049	12.340	13.436	15.674	12.218
Tarım	949	806	387	442	382
Madencilik	183	309	297	247	208
İmalat	6.998	9.190	8.522	9.597	7.842
Enerji	580	701	2.857	3.758	2.159
Hizmetler	1.339	1.334	1.373	1.630	1.627
ENFLASYON (Yıl sonu değişim %)					
TÜFE	14,6	36,1	64,3	64,8	44,4
Yİ-ÜFE	25,2	79,9	97,7	44,2	28,5
PARA-BANKA (Milyon TL)					
M1	1.237.685	2.097.220	3.131.103	4.757.514	6.152.141
M2	3.374.869	5.061.707	8.212.797	13.615.988	17.454.497
M3	3.469.721	5.165.828	8.478.501	14.018.354	19.389.973
Kredi stoku	3.483.467	4.721.345	7.285.134	11.189.476	15.455.841
Mevduat	3.234.867	4.899.192	8.248.517	13.701.025	17.599.293
SERMAYE PİYASASI					
BİST 100 endeksi (Ocak 1986=0,01)	1.477	1.858	5.509	7.470	9.831

TÜRKİYE EKONOMİSİ TEMEL GÖSTERGELER (2020-2024) (DEVAM)

	2020	2021	2022	2023	2024
KAMU FİNANSMANI					
Merkezi yönetim bütçesi (Milyon TL)					
Gelirler	1.028.446	1.402.038	2.800.088	5.207.566	8.670.863
Giderler	1.203.737	1.603.545	2.942.748	6.588.016	10.777.009
Bütçe dengesi	-175.291	-201.507	-142.660	-1.380.450	-2.106.145
Faiz dışı denge	-41.329	-20.655	168.243	-705.835	-835.690
Merkezi yönetim borç stoku	1.812.849	2.747.818	4.035.447	6.736.632	9.250.800
İç borç stoku (Milyon TL)	1.060.354	1.321.189	1.905.331	3.209.252	4.959.910
Dış borç stoku (Milyon TL)	752.495	1.426.629	2.130.116	3.527.380	4.290.890
Özelleştirme işlemleri (Milyon \$)	22	413	504	181	122
DÖVİZ KURLARI (Yıllık ortalama)					
TL/Dolar (Alış)	7,00551	8,83173	16,53621	23,69328	32,78016
TL/Euro (Alış)	8,01408	10,41606	17,35511	25,62600	35,47367
DIŞ TİCARET (Milyon \$)					
İhracat	169.638	225.214	254.170	255.627	261.814
İthalat	219.517	271.426	363.711	361.967	344.018
Dış ticaret dengesi	-49.879	-46.211	-109.541	-106.339	-82.203
Dış ticaret hacmi	389.155	496.640	617.880	617.594	605.832
İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)	77,3	83,0	69,9	70,6	76,1
ÖDEMELER DENGESİ (Milyon \$)					
Cari işlemler dengesi	-30.976	-6.221	-46.283	-39.877	-10.023
Mal dengesi	-37.874	-29.321	-89.586	-86.280	-56.356
İhracat	168.378	224.673	253.352	250.999	257.468
İthalat	206.252	253.994	342.938	337.279	313.824
ULUSLARARASI REZERVLER (Brüt, Milyon \$)					
Uluslararası Rezervler	128.025	156.686	166.412	180.703	194.100
ULUSLARARASI DOĞRUDAN YATIRIMLAR (Milyon \$)					
Uluslararası doğrudan sermaye (Net)	3.568	7.040	7.511	7.097	8.434
Sermaye	4.401	6.923	6.381	5.489	6.176
Diğer sermaye (Net)	-833	117	1.130	1.608	2.258
Gayrimenkul (Net)	3.954	5.634	6.273	3.560	2.822
Uluslararası doğrudan yatırımlar (Net yükümlülük oluşumu)	7.522	12.674	13.784	10.657	11.256
DIŞ BORÇ STOKU (Milyon \$)					
Kısa vade	111.309	118.133	148.356	175.748	179.894
Uzun vade	311.468	309.190	300.384	314.876	335.602
Toplam	422.777	427.323	448.740	490.624	515.496
Kamu	177.441	178.418	184.896	201.167	216.302
TCMB	21.344	26.052	32.790	46.360	34.775
Özel	223.992	222.854	231.054	243.097	264.419

TÜRKİYE EKONOMİSİ TEMEL GÖSTERGELER (2020-2024) (DEVAM)

II. DEMOGRAFİK VE SOSYAL GÖSTERGELER	2020	2021	2022	2023	2024
NÜFUS (Bin Kişi)					
Toplam nüfus	83.614	84.680	85.280	85.372	85.665
Erkek	41.916	42.428	42.704	42.734	42.853
Kadın	41.698	42.252	42.575	42.638	42.812
Yıllık nüfus artış hızı (‰)	5,5	12,7	7,1	1,1	3,4
İl ve ilçe merkezleri nüfusu	77.736	78.909	79.613	79.399	80.007
İl ve ilçe merkezleri nüfusunun toplam nüfus içindeki payı (%)	93,0	93,2	93,4	93,0	93,4
Belde ve köy nüfusu	5.878	5.772	5.666	5.973	5.658
Belde ve köy nüfusunun toplam nüfus içindeki payı (%)	7,0	6,8	6,6	7,0	6,6
Nüfus yoğunluğu	109	110	111	111	11
Toplam yaş bağımlılık oranı	47,7	47,4	46,8	46,3	46,1
Çocuk bağımlılık oranı (0-14 yaş)	33,7	33,0	32,3	31,4	30,6
Yaşlı bağımlılık oranı (65+ yaş)	14,1	14,3	14,5	5,0	15,5
Ortanca yaş	32,7	33,1	33,5	34,0	34,4
EĞİTİM					
İlkokul net okullaşma oranı (Toplam)	93,6	93,2	93,2	93,9	95,0
Ortaokul net okullaşma oranı (Toplam)	95,9	88,9	89,8	91,2	91,5
Ortaöğretimde net okullaşma oranı (Toplam)	85,0	87,9	89,7	91,7	88,0
Yükseköğretimde net okullaşma oranı (Toplam)	43,4	44,4	44,7	46,0	42,7
İSTİHDAM					
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (Bin kişi)	62.579	63.704	64.679	65.425	65.926
İşgücü (Bin kişi)	30.735	32.716	34.334	34.896	35.733
İstihdam edilenler (Bin kişi)	26.695	28.797	30.752	31.632	32.620
Tarım	4.737	4.948	4.866	4.695	4.827
Sanayi	5.482	6.143	6.663	6.711	6.746
İnşaat	1.546	1.777	1.846	1.997	2.162
Hizmetler	14.930	15.928	17.378	18.230	18.886
İşsiz (Bin kişi)	4.040	3.919	3.582	3.264	3.113
İşgücüne dahil olmayan nüfus (Bin kişi)	31.844	30.989	30.345	30.528	30.193
İstihdamın sektörel dağılımı (%)					
Tarım	17,7	17,2	15,8	14,8	14,8
Sanayi	20,5	21,3	21,7	21,2	20,7
İnşaat	5,8	6,2	6,0	6,3	6,6
Hizmetler	55,9	55,3	56,5	57,6	57,9
İşgücüne katılma oranı (%)	49,1	51,4	53,1	53,3	54,2
İstihdam oranı (%)	42,7	45,2	47,5	48,3	49,5
İşsizlik Oranı (%)	13,1	12,0	10,4	9,4	8,7
Genç nüfusta işsizlik oranı (%)	24,9	22,6	19,4	17,4	16,3

TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

Türkiye ekonomisi 2023 yılında, Şubat ayında meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremlerin olumsuz etkilerine, enflasyonla mücadele kapsamında uygulanan sıkı para politikalarına ve Orta Doğu'da artan jeopolitik gerilimlere rağmen %5,1 oranında büyüme kaydetmiştir. Bu yüksek büyüme performansında, hizmetler sektörünün güçlü seyri ile canlı kalan yurtiçi talep belirleyici olmuştur.

Deprem sonrası yeniden yapılanma faaliyetleri ve turizm sektöründeki toparlanma hizmetler sektörünü desteklerken, sıkılaştıran finansal koşullara karşın dirençli kalan özel tüketim harcamaları iç talebin güçlü seyretmesine neden olmuştur. Dış talebin zayıf seyri net ihracatın büyümeye katkısını sınırlandırsa da, kamu ve yatırım harcamaları büyümeye olumlu katkı sağlamıştır.

2024 yılı ilk çeyreğinde Türkiye ekonomisi güçlü seyreden ekonomik faaliyetlerin etkisiyle büyümüştür. Büyümenin temel belirleyicisi hizmetler sektörü olurken, sanayi sektörü ve net vergi gelirleri büyümeyi desteklemeye devam etmiş, inşaat sektörünün büyümeye katkısı sınırlı düzeyde kalmıştır. Yılın ikinci çeyreğinde ise ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlama ile büyüme hızı gerilemiştir. Hizmetler sektörü büyümenin temel belirleyicisi olmaya devam ederken, inşaat sektörü ve net vergi gelirleri de büyümeyi desteklemiş, sanayi sektörü ise büyümeyi azaltıcı yönde etki yapmıştır. Üçüncü çeyrekte tarım ve inşaat sektörlerindeki hızlı büyümenin etkisiyle ekonomik büyüme sınırlı bir ivme kaybı göstermiş, sanayi sektörü dışında tüm sektörler yıllık büyümeye katkı vermiştir. Son çeyrekte ise hizmetler sektörü pandemi döneminden bu yana en zayıf artışını gösterirken, iç talepteki canlanmanın etkisiyle sanayi sektörü büyümeyi desteklemiş, vergi ve sübvansiyonların katkısıyla büyüme bir önceki döneme göre artış göstermiştir.

Böylece 2024 yılında Türkiye ekonomisi, bir önceki yıla göre 1,9 puan azalarak %3,2 oranında büyüme göstermiştir. Hizmetler sektöründeki genişleme ve özel tüketim harcamalarındaki artış büyümenin sürükleyici faktörleri olmuştur. Net ihracat büyümeyi desteklerken, sanayi sektörü düşük performans göstermiş, inşaat sektörü bir önceki yıla göre yüksek oranda artsa da büyümeye katkısı tarım sektöründe olduğu gibi sınırlı düzeyde kalmıştır.

2024 yılında bir önceki yıla göre tarım sektörü büyüme hızı %3,9, sanayi sektörü büyüme hızı %0,5, inşaat sektörü büyüme hızı %9,3 ve hizmetler sektörü büyüme hızı %3,1 olmuştur.

2024-2026 Orta Vadeli Programda Türkiye ekonomisinde 2024 yılı için %4 büyüme hedeflenmiş, 2024 yılı Eylül ayında açıklanan 2025-2027 Orta Vadeli Program'da gerçekleşme tahmini %3,5 olarak revize edilmiştir. Böylece yıllık büyüme hızı programlanan ve tahmin edilen büyüme hızının altında gerçekleşmiştir.

81. GENEL KURUL

GSYH içinde toplam tüketim harcamalarının payı 1,7 puan artarak %74,2'ye yükselmiştir. Gayrisafi sabit sermaye oluşumunun payı 0,9 puan azalarak %31'e, mal ve hizmet ihracatının payı 3,9 puan azalarak %28'e, ithalatının payı 6,6 puan azalarak %27,8'e gerilemiştir.

Kişi başına GSYH 2024 yılında cari fiyatlarla %63,2 artışla 507.615 TL'ye yükselmiştir. 2023 yılında 13.243 dolar olan kişi başına GSYH, 2024 yılında %16,8 artışla 15.463 dolar olmuştur.

2024 yılında küresel ısınmanın etkisiyle yağışların azalması birçok ürünün rekoltesini olumsuz etkilemiştir. Rekoltesi yüksek olan bazı ürünlerde ise düşük fiyatlar sebebiyle üreticiler zarar etmiştir. Aynı zamanda mazot, gübre, ilaç ve işçi maliyetlerindeki artışlar çiftçileri olumsuz etkileyen faktörler olmuştur. 2024 yılında tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarında %5 düşüş, sebzeler grubunda %5,6, meyveler, içecek ve baharat bitkilerinde %2,1 üretim artışı gerçekleşmiştir.

Ticaret borsaları işlem hacmi, 2024 yılında %39,1 artış göstererek 2.700.921 milyon TL'ye yükselmiştir.

Sanayi üretimi 2024 yılında resesyon endişeleri ve iç piyasa dinamikleriyle dalgalı bir seyir izlemiştir. Yılın ilk yarısında üretimde düşüşler gözlemlenirken, ikinci yarısında toparlanmalar görülmüştür. Ana ihracat pazarlarındaki talep düşüşü sanayi üretimini baskımlarken, TCMB'nin politika faizini artırması kredi maliyetlerini yükselterek iç talebi düşürmüştür. Yıl sonunda faiz artışlarının sona ermesi ve dış pazarlardaki toparlanma ihracat odaklı sanayi üretimini desteklemiştir. Sanayi üretimi bir önceki yıla göre artış hızı, 2024 yılında 1,4 puanlık azalışla %0,3 olmuştur. Sanayi üretimini alt sektörler itibarıyla imalat sanayi üretimindeki azalış sınırlamış, madencilik ve taşocakçılığı ile elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörleri olumlu yönde etkilemiştir.

2024 yılında bir önceki yıl olduğu gibi imalat sanayi kapasite kullanım oranında azalış yaşanmıştır. 2023 yılında bir önceki yıla göre 0,9 puan azalarak %76,3 seviyesine inen imalat sanayi kapasite kullanım oranı, 2024 yılında 0,4 puan azalarak %75,9 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Sanayi kapasite raporu istatistiklerine göre, 2024 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayısı, 2023 yılı sonuna göre %3,2 azalarak 94.150'ye gerilemiştir. Çalışan sayısı ise %0,3 artarak 4.007.051'e yükselmiştir.

İnşaat sektörü, deprem bölgesinde hız kesmeden devam eden konut ve altyapı çalışmalarının etkisiyle 2024 yılında %9,3 oranında önemli bir büyüme kaydetmiştir.

2023 yılında konut satışlarında azalan talep, yüksek enflasyonun neden olduğu maliyet artışları, işçilik giderlerindeki yükselme ve finansmana ulaşım zorlanma nedeniyle yaşanan düşüşten sonra 2024 yılında %20,6'lık bir yükseliş gerçekleşmiştir.

2024 yılında 13.610 anonim, 101.840 limited, 11 kollektif ve 2 komandit olmak üzere toplam 115.463 şirket kurulmuştur. 2024 yılında 4.714 anonim, 26.631 limited, 66 kollektif ve 5 komandit olmak üzere toplam 31.416 şirket kapanmıştır.

Protesto edilen senet sayısı, 2023 yılındaki %25'lik azalıştan sonra 2024 yılında bir önceki yıla göre %10,5 artışla 219 binden 242 bine, protesto edilen senetlerin tutarı ise %150,1 artarak 19.218 milyon TL'den 48.058 milyon TL'ye yükselmiştir.

Karşılıksız çek sayısı 2023 yılındaki %18,5'lik artışın ardından 2024 yılında da %85,7 artarak 147 binden 273 bine, karşılıksız çeklerin tutarı ise %209,9 artarak 57.161 milyon TL'den 177.160 milyon TL'ye yükselmiştir.

Küresel ekonomideki durgunluk, Rusya-Ukrayna savaşı ve Ortadoğu'da yaşanan gerilimlerin etkileri 2024 yılında turizm sektörünü olumsuz etkilerken, ürün ve destinasyon çeşitliliğine gidilmesi, sezonun 12 aya yayılması ve Türkiye'nin sahip olduğu fiyat avantajı sektörü olumlu yönde etkilemiştir.

2024 yılında ülkemize yurtdışından gelen sayısı bir önceki yıla göre %9 artarak 62.232 bin kişi, yurtdışına giden ziyaretçi sayısı %2,9 artarak 11.391 bin kişi olmuştur. Turizm geliri bir önceki yıla göre %8,3 artarak 60.497 milyon dolar, turizm gideri ise bir önceki yıla göre %8,2 azalarak 7.741 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Turizm net geliri %11,3 artışla 52.756 milyon dolara çıkmıştır.

Yatırımların artırılmasına katkı sağlamak, yatırımcıları desteklemek ve yönlendirmek amacıyla teşvik uygulamalarına devam edilmiştir. 2023 yılında %15,7 artan yatırım teşvik belgesine bağlanan sabit yatırım tutarı, 2024 yılında tüm sektörlerde verilen teşviklerdeki düşüşe bağlı olarak %23,2 azalmıştır. Teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar içinde en büyük payı %54,2 ile imalat sanayi sektörü alırken, onu %28,1 ile hizmetler sektörü, %14,7 ile enerji sektörü, %1,6 ile madencilik sektörü ve %1,4 ile tarım sektörü takip etmiştir.

Döviz kurlarının istikrar kazanması temel mal fiyatlarındaki artışları ılımlı seviyede tutarken, kamu maliyesini iyileştirmeye dönük uygulanan vergi artışları tüketici fiyatlarını doğrudan etkilemiştir. Yapılan maaş zamları özellikle hizmet sektörü ve perakende fiyatlarında yükselişe yol açmış, yüksek enflasyon beklentisi fiyatlama davranışlarını bozarak fiyat artışlarını hızlandırmış, enerji grubunda büyük ölçüde doğal gaz sübvansiyonunun yarattığı baz etkisinin de yansımalarıyla 2024 yılında TÜFE artış oranı %44,38 olarak kaydedilmiştir. Orta Vadeli Programda (OVP, 2024-2026) %33 olarak öngörülen, Eylül ayında %41,5 (OVP, 2025-2027) olarak revize edilen TÜFE artış oranı hedeflenen düzeyin üzerinde kalmıştır.

Enerji maliyetleri ve hammadde fiyatlarındaki artışlar, özellikle gıda ve sanayi üretiminde artan maliyetler ile sıkı para politikalarının sonucunda kredi maliyetlerinin artması, üreti-

ciler üzerinde baskı oluşturmıştır. Türk lirasında yaşanan istikrarlı seyrin yanı sıra tedarik sürecinde yaşanan iyileşmeler ve baz etkisi de Yİ-ÜFE artış hızının yavaşlamasında etkili olmuş, böylelikle 2024 yılında Yİ-ÜFE, TÜFE artış hızının altında kalarak %28,52 seviyesinde gerçekleşmiştir.

TCMB, dezenflasyon sürecinin tesisi, enflasyon beklentilerinin çıpılanması ve fiyatlama davranışlarındaki bozulmanın kontrol altına alınması için 2023 yılı Haziran ayından itibaren başlatılan parasal sıkılaştırma sürecini 2024 yılında da devam ettirmiştir. Para politikası duruşu, enflasyonun hedeflenen patika ile uyumlu seyredererek dezenflasyon sürecinin devamını sağlayacak şekilde belirlenmiştir.

TCMB, 2023 yılı Haziran ayında dezenflasyonun kısa sürede tesisi, enflasyon beklentilerinin çıpılanması ve fiyatlama davranışlarındaki bozulmanın kontrol altına alınması için güçlü bir parasal sıkılaştırma sürecine başlamıştır. 2024 yılı Ocak ve Şubat aylarında 250 baz puan artarak %45 düzeyine çıkan politika faizi, Mart ayı itibarıyla %50 düzeyine yükselerek 500 baz puan artış göstermiştir. TCMB, Mart ayından itibaren sıkı parasal duruşunu koruyarak politika faizini Aralık ayına kadar %50 düzeyinde sabit tutmuştur. Aralık ayında %50'den %47,5'e indirilmesine karar verilmiştir.

2024 yılında maliye politikasının para politikası hedefleriyle uyum gözetecek şekilde ülkenizin büyüme potansiyelinin artırılmasına, ekonomik refahın kapsayıcı ve sürdürülebilir biçimde bölüşümüne, cari açığın sürdürülebilir seviyede tutulmasına, yurt içi tasarrufların ve yatırımların teşvikine katkı verecek şekilde uygulanması planlanmıştır. 2023 yılında %92,1 artan genel devlet gelirlerinin, 2024 yılında %75,5 artışla 14.094.807 milyon TL düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmiştir.

2024 yılı merkezi yönetim bütçesinde bütçe giderlerinin 11.089.037 milyon TL, bütçe gelirlerinin 8.437.100 milyon TL olması hedeflenmiştir. Bu hedeflere göre bütçe dengesinin 2.651.937 milyon TL, faiz dışı dengenin ise 1.397.937 milyon TL açık vermesi öngörülmüştür.

2024 yılında bütçe gelirleri bir önceki yıla göre %66,5 artarak 8.670.863 milyon TL'ye, bütçe giderleri de %63,6 artarak 10.777.009 milyon TL'ye yükselmiştir. 2023 yılında deprem harcamalarının etkisiyle %867,6 büyüyen bütçe açığı, 2024 yılında %52,6 büyüyerek 2.106.145 milyon TL olmuştur.

Merkezi yönetim bütçe açığının finansmanına yönelik stratejik ölçütlere dayalı borçlanma politikasına 2024 yılında da devam edilmiştir. Uygulanan borçlanma politikası ile öngörülebilirliğin, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğinin artırılması ilkeleri çerçevesinde borç stokunun maruz kaldığı riskler gözetilerek maliyetlerin en uygun seviyeye indirilmesi amaçlanmıştır. Piyasa koşulları da dikkate alınarak risk analizine dayanan borçlanma stratejisi geliştirilmiş, uygun vade ve borçlanma araçları belirlenmiştir.

Merkezi yönetim toplam borç stoku, 2023 yılında 6.736.632 milyon TL iken, 2024 yılında %37,3 artarak 9.250.800 milyon TL'ye yükselmiştir. 2023 yılında %68,4 artan merkezi yönetim iç borç stoku 2024 yılında %54,6 artışla 4.959.910 milyon TL'ye yükselmiştir. 2023 yılında %65,6 artan dış borç stoku 2024 yılında %21,6 artışla 4.290.890 milyon TL olmuştur.

Brüt dış borç stoku 2023 yılında %9,3 artarken, 2024 yılında %5,1 artış göstermiştir. Böylece 2023 yılında 490.624 milyon dolar olan brüt dış borç stoku, 2024 yılında 515.496 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2024 yılında brüt borç stoku içinde kısa vadeli borçların payı %34,9'a gerilerken, uzun vadeli borçların payı %65,1'e yükselmiştir.

Kamu sektörünün dış borcu 2024 yılında %7,5 artarak 216.302 milyon dolara, özel sektörün dış borcu %8,8 artarak 264.419 milyon dolara yükselirken, TCMB'nin dış borcu %25 azalarak 34.775 milyon dolara gerilemiştir.

2024 yılında dış ticaret, iç ve dış dinamiklerin etkisiyle şekillenmiştir. Ana pazardaki daralma, bölgesel savaşlara rağmen, döviz kuru hareketleri ve ihracatın rekabet gücündeki artış sınırlı da olsa ihracatın büyümesine katkı sağlamıştır. Enflasyonla mücadele kapsamında uygulanan sıkı para ve maliye politikaları iç talebi baskılayarak ithalatı sınırlamıştır. Sanayi üretimi açısından kritik öneme sahip olan ara malı ithalatındaki azalma, dış ticaret açığını düşüren önemli etkenlerden biri olmuştur. Küresel talepteki yavaşlama, jeopolitik gerilimler, enerji ithalatındaki azalma, emek yoğun sektörlerin rekabetçilik koşullarında yaşanan sorunlar dış ticaretimizi etkileyerek dış ticaret açığının küçülmesinde diğer önemli etkenler olmuştur.

İhracat 2024 yılında bir önceki yıla göre %2,4 artarak 261.814 milyon dolara yükselirken, ithalat %5 azalarak 344.018 milyon dolara düşmüştür. Bu değişikliklere bağlı olarak dış ticaret açığı, ithalattaki düşüşün etkisiyle %22,7 azalarak 82.203 milyon dolara gerilemiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı da %70,6'dan %76,1'e yükselmiştir.

Cari işlemler açığı 2023 yılında %13,8 küçülerek 39.877 milyon dolara gerilerken, 2024 yılında ihracattaki olumlu seyir, altın ithalatı başta olmak üzere ithalat seviyesindeki düşüş, turizm gelirlerindeki artışın devam etmesi ve hizmetler dengesinin fazla vermesiyle %74,9 küçülerek 10.023 milyon dolara inmiştir. Ayrıca, küresel düzeyde enerji fiyatlarındaki dalgalı ancak ılımlı seyir, cari işlemler dengesi üzerinde olumlu etki göstermiştir.

Ekonomik ve jeopolitik riskler ve küresel yatırım iştahının azalması nedeniyle düşüş gösteren doğrudan yatırımlar, 2024 yılında kredi notunun artması ve enflasyonun gerilemesiyle artış göstermiştir. 2023 yılında %14 azalan Türkiye'ye olan net uluslararası doğrudan yatırım girişleri, 2024 yılında %12,5 artarak 6.176 milyon dolara yükselmiştir. 2024 yılında 2023 yılında da olduğu gibi uluslararası doğrudan yatırım girişleri içinde en yüksek payı hizmetler sektörü almıştır.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2024 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de ikamet eden nüfus bir önceki yıla göre 292 bin 567 kişi artarak 85 milyon 664 bin 944 kişi olmuştur. Toplam nüfusun 42 milyon 853 bin 110 kişisini erkekler, 42 milyon 811 bin 834 kişisini kadınlar oluşturmuştur. Nüfus artış hızı bir önceki yıla göre 2,3 puan artışla %3,4’e yükselmiş, nüfus yoğunluğu 111 kişi ile değişim göstermemiştir.

2024 yılında işgücü piyasası, ekonomik büyüme ve sektörel gelişmelerin etkisiyle olumlu bir seyir izlemiştir. İşgücüne katılım ve istihdam oranlarında artışlar gözlenmiş, işsizlik oranında gerileme yaşanmıştır. Ekonomideki canlanma, üretim ve hizmet sektörlerinde genişlemeye yol açmış, inşaat sektöründe büyüme ile tarım sektöründe toparlanma istihdam artışında etkili olmuştur.

2024 yılında istihdam edilenler %3,1 artarken, işsizlik oranı 0,7 puan azalarak %8,7’ye gerilemiştir. İşsizlik oranı erkeklerde 0,6 puan azalışla %7,1’e, kadınlarda 0,8 puan azalışla %11,8’e gerilemiştir. Böylece işsizlik oranı 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Program hedefi olan %10,3’ün 1,6 puan, Orta Vadeli Program (2025-2027)’ın gerçekleşme tahmini olan %9,3’ün 0,6 puan gerisinde gerçekleşerek son 12 yılın en düşük seviyesine inmiştir. Küresel bir sorun olan işsizliğin sonuçlarından en çok etkilenen genç nüfusta işsizlik oranı (15-24 yaş) 2024 yılında 1,1 puan azalarak %16,3’e düşmüştür.

Toplam istihdam içinde 2024 yılında tarım sektörünün payı %14,8 ile aynı seviyede kalırken, sanayi sektörünün payı bir önceki yıla göre 0,5 puan azalarak %20,7’ye gerilemiş, inşaat ve hizmetler sektörünün payı 0,3 puan artarak sırasıyla %6,6’ya ve %57,9’a yükselmiştir.

Tarım sektörü istihdamındaki küçülme ve sanayi sektörü istihdamındaki zayıf artışa rağmen inşaat sektörü istihdamı ve işgücü piyasasında önemli bir yeri olan hizmetler sektörü istihdamındaki artışlar toplam istihdamdaki artışta etkili olmuştur.

Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı 2024 yılında 0,4 puanlık artışla %26,5 olarak gerçekleşmiştir.

1. EKONOMİK GÖSTERGELER

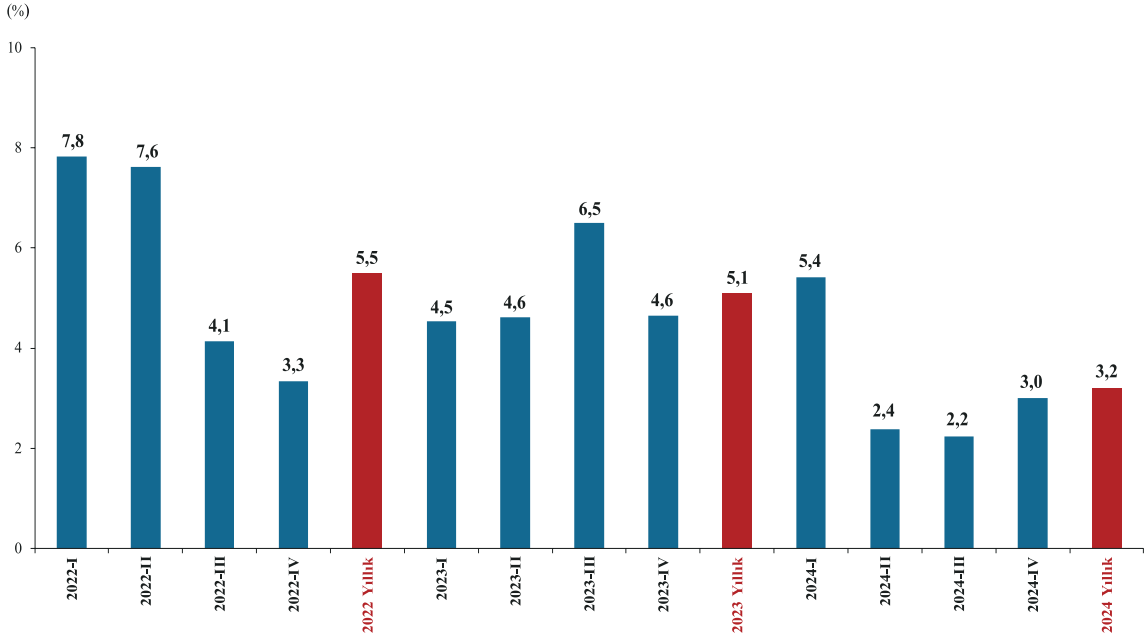
1.1 Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

Türkiye ekonomisi 2023 yılında, Şubat ayında meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremlerin olumsuz etkilerine, enflasyonla mücadele kapsamında uygulanan sıkı para politikalarına ve Orta Doğu’da artan jeopolitik gerilimlere rağmen %5,1 oranında büyüme kaydetmiştir. Bu yüksek büyüme performansında, hizmetler sektörünün güçlü seyri ile canlı kalan yurtiçi talep belirleyici olmuştur. Deprem sonrası yeniden yapılanma faaliyetleri ve turizm sektöründeki toparlanma hizmetler sektörünü desteklerken, sıkılaştan finansal koşullara

karşın dirençli kalan özel tüketim harcamaları iç talebin güçlü seyretmesine neden olmuştur. Dış talebin zayıf seyri net ihracatın büyümeye katkısını sınırlandırırsa da, kamu ve yatırım harcamaları büyümeye olumlu katkı sağlamıştır.

2024 yılı ilk çeyreğinde Türkiye ekonomisi güçlü seyreden ekonomik faaliyetlerin etkisiyle %5,4 oranında büyümüştür. Büyümenin temel belirleyicisi hizmetler sektörü olurken, sanayi sektörü ve net vergi gelirleri büyümeyi desteklemeye devam etmiş, inşaat sektörünün büyümeye katkısı sınırlı kalmıştır. Yılın ikinci çeyreğinde ise ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlama ile büyüme hızı %2,4'e gerilemiştir. Hizmetler sektörü büyümenin temel belirleyicisi olmaya devam ederken, inşaat sektörü ve net vergi gelirleri de büyümeyi desteklemiş, sanayi sektörü ise büyümeyi azaltıcı yönde etki yapmıştır. Üçüncü çeyrekte tarım ve inşaat sektörlerindeki hızlı büyümenin etkisiyle ekonomik büyüme %2,2 artarak sınırlı bir ivme kaybı göstermiş, sanayi sektörü dışında tüm sektörler yıllık büyümeye katkı vermiştir. Son çeyrekte ise hizmetler sektörü pandemi döneminden bu yana en zayıf artışını gösterirken, iç talepteki canlanmanın etkisiyle sanayi sektörü büyümeyi desteklemiş, vergi ve sübvansiyonların katkısıyla büyüme %3 olarak gerçekleşmiştir (Grafik 15).

Grafik 15. Üretim Yöntemiyle Yıllık ve Dönemlik GSYH Büyüme Hızları (Zincirlenmiş Hacim, 2009=100)⁽¹⁾

Kaynak: TÜİK

(1): Dönemlik; bir önceki yılın aynı çeyreğine göre, Yıllık; bir önceki yıla göre değişimleri göstermektedir.

Böylece 2024 yılında Türkiye ekonomisi, bir önceki yıla göre 1,9 puan azalarak %3,2 oranında büyüme göstermiştir. Hizmetler sektöründeki genişleme ve özel tüketim harcamalarındaki artış büyümenin sürükleyici faktörleri olmuştur. Net ihracat büyümeyi desteklerken, sanayi sektörü düşük performans göstermiş, inşaat sektörü bir önceki yıla göre yüksek oranda artsa da büyümeye katkısı tarım sektöründe olduğu gibi sınırlı düzeyde kalmıştır. 2024 yılı, iç ve dış talebin dengelendiği bir yıl olmasına rağmen enflasyonla mücadele kapsamında uygulanan sıkı para politikasının etkisiyle pandemiden sonraki en düşük büyüme hızı kaydedildiği yıl olmuştur.

2024-2026 Orta Vadeli Programda Türkiye ekonomisinde 2024 yılı için %4 büyüme hedeflenmiş, 2024 yılı Eylül ayında açıklanan 2025-2027 Orta Vadeli Program'da gerçekleşme tahmini %3,5 olarak revize edilmiştir. Böylece yıllık büyüme hızı 2024 yılı için programlanan büyüme hızının 0,8 puan, tahmin edilen büyüme hızının da 0,3 puan altında gerçekleşmiştir.

2024 yılında üretim yöntemiyle zincirlenmiş hacim endeksinde GSYH'yi oluşturan faaliyetlerde; bir önceki yıla göre en fazla artış %9,3 ile inşaat sektöründe olurken onu, %7,7 ile ürün üzerindeki vergiler eksi sübvansiyonlar ve %4,9 ile finans ve sigorta faaliyetleri izlemiştir. Bu görünüm, yaşanan deprem nedeniyle artan inşaat faaliyetleri ile özellikle hanehalkının tüketimi ve dolaylı vergilerdeki yüksek artışların etkisiyle büyüebildiğini göstermektedir. 2024 yılında tek küçülen faaliyet ise %0,2 ile imalat sanayi olmuştur (Tablo 5).

Tablo 5. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Üretim Yöntemiyle GSYH Büyüme Hızları ve GSYH İçindeki Payları

İktisadi Faaliyet Kolları (NACE Rev.2)	Zincirlenmiş Hacim (2009=100)			Cari Fiyatlarla		
	Değişim (%)			Pay (%)		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	1,3	0,2	3,9	6,5	6,2	5,6
Sanayi	1,7	1,7	0,5	26,4	22,9	20,0
İmalat sanayi	4,3	2,5	-0,2	22,1	19,5	17,1
İnşaat	-7,1	7,2	9,3	4,9	5,5	5,9
Hizmetler	12,7	7,5	3,1	26,7	26,8	26,0
Bilgi ve iletişim	8,2	2,6	3,4	2,4	2,5	2,6
Finans ve sigorta faaliyetleri	20,7	8,5	4,9	3,3	3,3	3,4
Gayrimenkul faaliyetleri	6,3	3,9	2,4	3,7	3,9	5,1
Mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri	11,1	2,0	1,4	4,6	5,1	5,4
Kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	3,3	3,9	1,8	9,1	10,3	12,0
Diğer hizmet faaliyetleri	10,4	6,4	1,2	2,0	2,2	2,3
Sektörler toplamı	6,2	4,2	2,6	89,5	88,7	88,4
Ürün üzerindeki vergiler eksi sübvansiyonlar	0,2	12,6	7,7	10,5	11,3	11,6
Gayrisafi yurt içi hasıla (alıcı fiyatlarıyla)	5,5	5,1	3,2	100,0	100,0	100,0

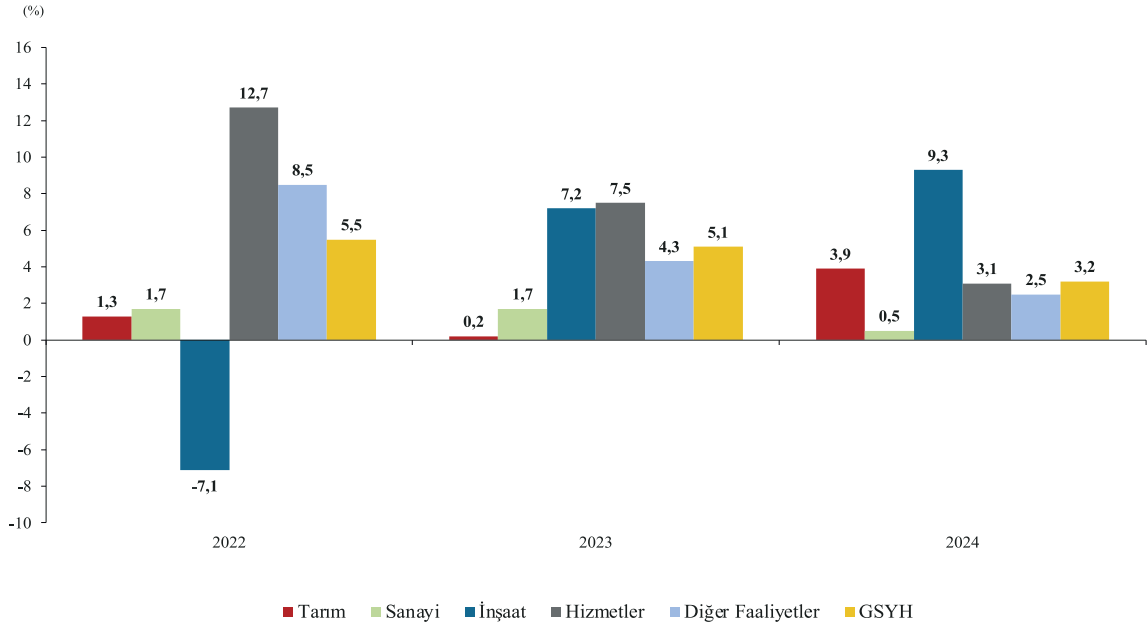
Kaynak: TÜİK

2024 yılında tarım sektörü bir önceki yıla göre 3,7 puan artarak %3,9 büyümüştür. Cari fiyatlarla GSYH içinde tarım sektörünün payı 0,6 puan azalarak %5,6'ya gerilemiştir. Tarımsal destekler, üretim kapasitesi ve teknoloji kullanımındaki gelişmeler tarımsal üretimin artmasını sağlayarak ekonomik büyümeyi desteklerken, iklim değişikliği ve kuraklık, mazot, gübre, ilaç, işçi maliyetleri ve hammadde fiyatlarındaki artışlar tarım sektörünün büyümeye katkısını sınırlayan etmenler olmuştur (Grafik 16, Grafik 17).

Sanayi sektörü 2024 yılında bir önceki yıla göre 1,2 puan azalarak %0,5 büyüme göstermiştir. Bu oran 2019 yılındaki küçülmeden sonraki en düşük büyüme oranı olmuştur. Cari fiyatlarla GSYH içinde sanayi sektörünün payı 2,9 puan azalarak %20'ye düşmüştür. Faiz artışları ve krediye erişimdeki kısıtlamalar, sanayi üretiminde yavaşlamaya neden olurken, ihracat pazarlarındaki durgunluk ve özellikle Avrupa Birliği'ndeki zayıf talep, sanayi üretimini olumsuz etkilemiştir.

İnşaat sektörü 2024 yılında bir önceki yıla göre 2,1 puan artarak %9,3 ile en fazla büyüme performansı gösteren sektör olmuştur. Cari fiyatlarla GSYH içinde inşaat sektörünün payı 0,4 puan artarak %5,9'a yükselmiştir. 2023 yılı Şubat ayında yaşanan deprem sonrası başlayan yapılandırma faaliyetleri, kamu altyapı projeleri sektörü ayakta tutan ana unsurlar olmuştur.

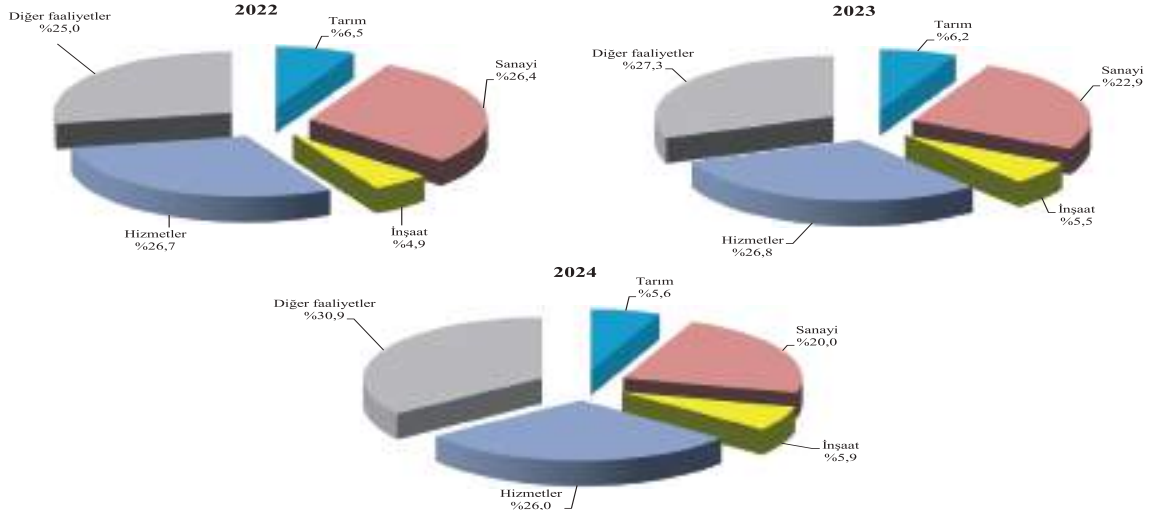
Grafik 16. Üretim Yöntemiyle GSYH'yi Oluşturan Faaliyetlerin Büyüme Hızları (Zincirlenmiş Hacim, 2009=100)

Kaynak: TÜİK

Hizmetler sektörü 2024 yılında bir önceki yıla göre 4,3 puan azalarak %3,1 artış hızı göstermiştir. Cari fiyatlarla GSYH içindeki payı 0,8 puan azalarak %26'a gerilemesine rağmen hizmetler sektörü en fazla paya sahip sektör olmaya devam etmiştir. Sektör, inşaat sektöründeki büyümenin ardından ikinci sırayı almıştır. Sektörün büyümesinde turizm gelirlerindeki artış belirleyici olmuştur.

Grafik 17. Üretim Yöntemiyle Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla)

Kaynak: TÜİK

Not: Diğer hizmet faaliyetleri; bilgi ve iletişim, finans ve sigorta faaliyetleri, gayrimenkul faaliyetleri, mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri, kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetlerini içerir.

2024 yılında harcama yöntemiyle yerleşik hanehalklarının tüketim harcamalarının artış hızı bir önceki yılın zincirlenmiş hacim endeksine göre 9,9 puan azalarak %3,7, hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların tüketimi 11,2 puan azalarak %2,7 ve devletin nihai tüketim harcamaları 1,2 puan azalarak %1,2 oranında artmıştır. Böylece toplam tüketim harcamaları büyüme hızı 8,6 puan azalarak %3,3 olmuştur (Tablo 6, Grafik 18).

Tablo 6. Harcama Yöntemiyle GSYH Büyüme Hızları ve GSYH İçindeki Payları

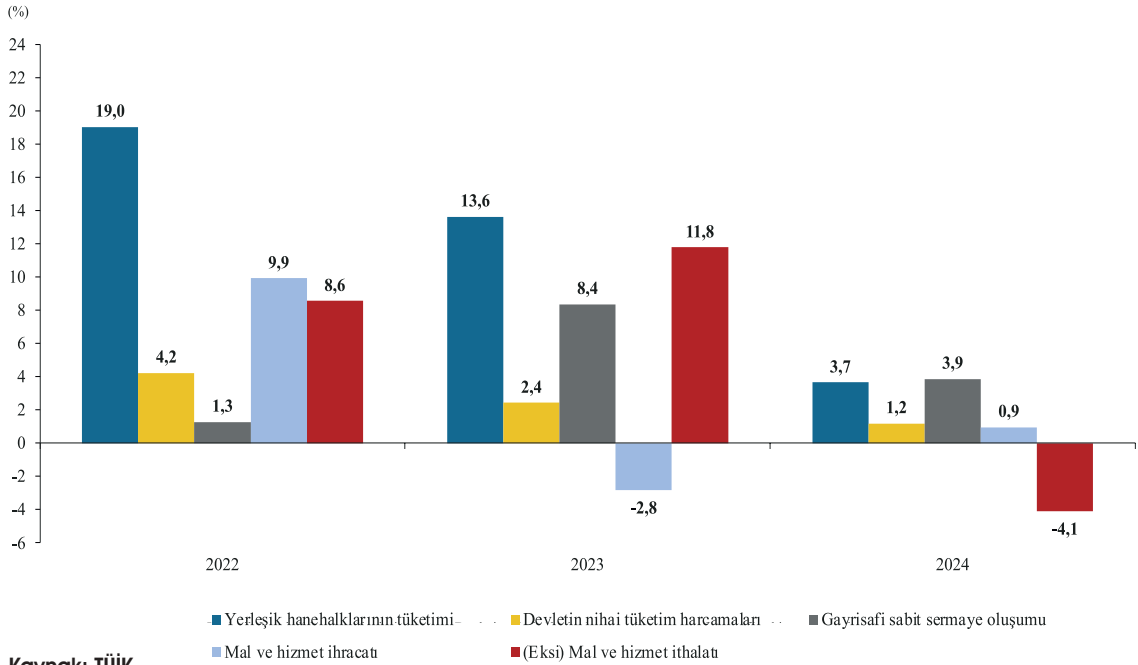
Harcama Bileşenleri	Zincirlenmiş Hacim (2009 = 100)			Cari Fiyatlarla		
	Değişim (%)			Pay (%)		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	19,0	13,6	3,7	57,0	59,1	59,2
Hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların tüketimi	-1,6	13,9	2,7	0,3	0,3	0,3
Devletin nihai tüketim harcamaları	4,2	2,4	1,2	11,7	13,1	14,7
Gayrisafi sabit sermaye oluşumu	1,3	8,4	3,9	29,2	31,9	31,0
Stoktaki değişiklikler	-	-	-	5,9	-1,9	-5,5
Mal ve hizmet ihracatı	9,9	-2,8	0,9	38,6	31,9	28,0
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	8,6	11,8	-4,1	42,6	34,4	27,8
Gayrisafi yurt içi hasıla	5,5	5,1	3,2	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK

2024 yılında gayrisafi sabit sermaye oluşumundaki değişim bir önceki yıla göre 4,5 puan azalarak %3,9 artış göstermiştir. 2024 yılında bir önceki yılın zincirlenmiş hacim endeksine göre gayrisafi sabit sermaye oluşumunda inşaat yatırımları artarken, makine ve teçhizat yatırımları azalış göstermiştir. Miktersal olarak mal ve hizmet ihracatı 3,7 puan artarak %0,9 büyürken, mal ve hizmet ithalatı 15,9 puan düşüşle %4,1 küçülmüştür. Net ihracatın büyüme katkısı ithalattaki düşüşten kaynaklanmıştır.

2024 yılında ekonomik büyümeyi özel tüketim ve net ihracat desteklerken, kamu harcamaları ve yatırımlardaki düşüş büyümeyi sınırlamıştır.

Grafik 18. Harcama Yöntemiyle GSYH Bileşenlerinin Büyüme Hızları (Zincirlenmiş Hacim, 2009=100)

Kaynak: TÜİK

2024 yılında bir önceki yıla göre cari fiyatlarla GSYH içinde yerleşik hanehalklarının tüketim harcamalarının payı 0,1 puan artarak %59,2'ye, devletin nihai tüketim harcamalarının payı 1,6 puan artarak %14,7'ye yükselirken, hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların tüketimlerinin %0,3'lük payında değişim olmamıştır. Böylece GSYH içinde toplam tüketim harcamalarının payı 1,7 puan artarak %74,2'ye yükselmiştir. Gayrisafi sabit sermaye oluşumunun payı 0,9 puan azalarak %31'e gerilemiştir. Mal ve hizmet ihracatının payı 3,9 puan azalarak %28, ithalatının payı 6,6 puan azalarak %27,8 olmuştur.

Kişi başına GSYH 2024 yılında cari fiyatlarla %63,2 artışla 507.615 TL'ye yükselmiştir. 2023 yılında 13.243 dolar olan kişi başına GSYH, 2024 yılında %16,8 artışla 15.463 dolar olmuştur (Tablo 7).

Tablo 7. Kişi Başına Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

Yıllar	Yıl Ortası Nüfus ⁽¹⁾ (Bin Kişi)	Cari Fiyatlarla			
		Türk Lirası (TL)	Değişim (%)	ABD Doları (\$)	Değişim (%)
2022	84.980	176.651	104,9	10.659	11,0
2023	85.326	311.109	76,1	13.243	24,2
2024 ⁽²⁾	85.519	507.615	63,2	15.463	16,8

Kaynak: TÜİK

(1): Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi yıllık sonuçları kullanılarak hesaplanmıştır.

(2): 2024 yılı rakamları dört çeyrek toplamı olup, geçicidir.

1.2 Sektörel Gelişmeler

1.2.1 Tarım

1.2.1.1 Bitkisel Üretim Miktarları

2024 yılında küresel ısınmanın etkisiyle yağışların azalması birçok ürünün rekoltesini olumsuz etkilemiştir. Rekoltesi yüksek olan bazı ürünlerde ise düşük fiyatlar sebebiyle üreticiler zarar etmiştir. Aynı zamanda mazot, gübre, ilaç ve işçi maliyetlerindeki artışlar çiftçileri olumsuz etkileyen faktörler olmuştur.

Büyüme açısından iyi bir yıl geçirmeyen sektör bir önceki yıla göre iyileşme gösterse de, büyümeye katkısı sınırlı düzeyde kalmıştır. İlk çeyrekte %3,8, ikinci ve üçüncü çeyrekte %3,7 büyüyen tarım sektörü, dördüncü çeyrekte %4,7 büyüme kaydetmiştir. Böylece 2023 yılında %0,2 büyüme kaydeden tarım sektörü 2024 yılında %3,9 büyüme göstermiştir.

2023 yılında %12,8 artan tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı, 2024 yılında yağışların azalmasıyla birlikte özellikle tahıl üretiminde yaşanan düşüşün etkisiyle %5 azalarak 79.449.572 tondan 75.476.989 tona gerilemiştir (Tablo 8, Grafik 19).

Tablo 8. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları

Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2023	2024
Tahıllar	38.671.839	42.198.659	39.022.509	9,1	-7,5
Buğday	19.750.000	22.000.000	20.800.000	11,4	-5,5
Arpa	8.500.000	9.200.000	8.100.000	8,2	-12,0
Mısır (dane)	8.500.000	9.000.000	8.100.000	5,9	-10,0
Diğer	1.921.839	1.998.659	2.022.509	4,0	1,2
Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular	6.510.885	7.011.447	8.249.224	7,7	17,7
Patates	5.200.000	5.700.000	6.900.000	9,6	21,1
Nohut	580.000	580.000	575.000	0,0	-0,9
Mercimek (kırmızı)	400.000	424.000	405.000	6,0	-4,5
Diğer	330.885	307.447	369.224	-7,1	20,1
Yağlı tohumlar	3.101.113	2.704.108	2.775.620	-12,8	2,6
Ayçiçeği	2.550.000	2.198.000	2.195.000	-13,8	-0,1
Yer fıstığı	186.340	185.137	246.796	-0,6	33,3
Soya	155.000	137.500	180.000	-11,3	30,9
Diğer	209.773	183.471	153.824	-12,5	-16,2
Tütün ⁽¹⁾	82.250	98.632	108.000	19,9	9,5
Şeker pancarı ⁽¹⁾	19.253.962	25.250.213	23.000.000	31,1	-8,9
Şeker kamışı	237	15	352	-93,7	2.246,7
Tekstilde kullanılan ham bitkiler	2.750.037	2.100.370	2.244.278	-23,6	6,9
Pamuk (kütü)	2.750.000	2.100.000	2.243.000	-23,6	6,8
Kenevir (lif) ve Keten (Lif)	37	370	1.278	900,0	245,4
Parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler, yem bitkileri tohumları	88.090	86.128	77.006	-2,2	-10,6
Toplam	70.458.413	79.449.572	75.476.989	12,8	-5,0

Kaynak: TÜİK

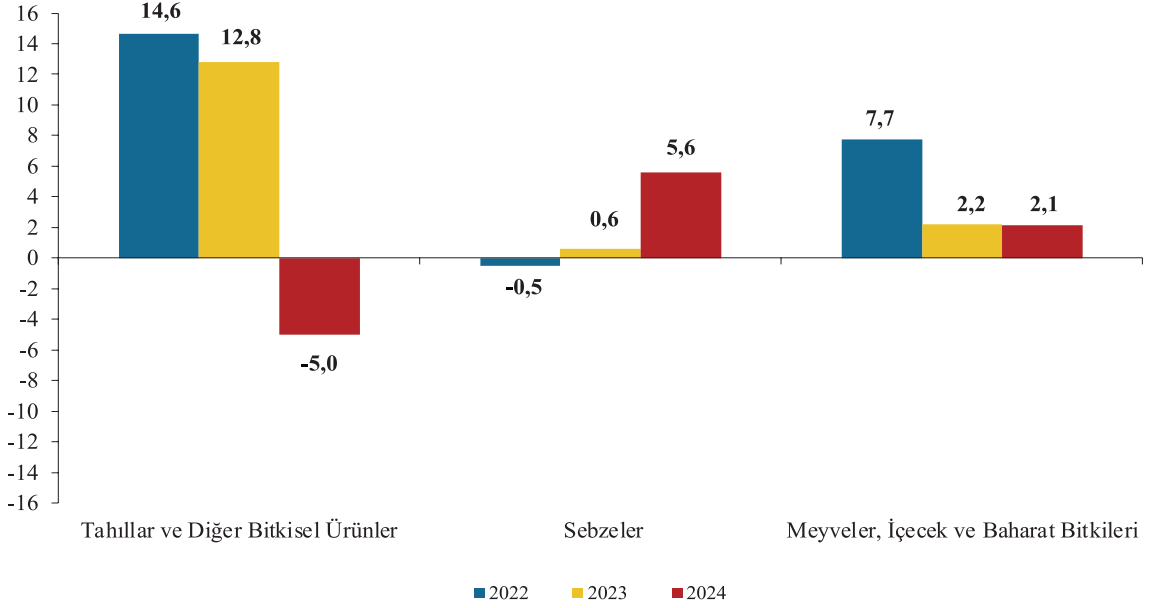
(1): 2024 yılı verileri geçicidir.

2023 yılında %9,1 olan tahıl üretimi artış oranı 2024 yılında % 7,5 azalış göstermiştir. Tahıllar grubu içinde buğday üretimi yine ilk sırada yer almış olmasına rağmen %5,5 oranında gerilemiştir. Arpa ve mısır (dane) üretiminde de sırasıyla %12 ve %10 düşüş kaydedilmiştir.

2023 yılında %7,7 artış gösteren patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök yumrular grubundaki üretim miktarı 2024 yılında %17,7 artmıştır. Bu yükselişte patates üretimindeki artış etkili olmuştur. 2023 yılında %9,6 artan patates üretiminde, 2024 yılında %21,1 artış gözlemlenmiştir. Kuru baklagiller grubunda ilk sıradaki nohut üretimi 2023 yılında değişim göstermezken, 2024 yılında %0,9 düşüş göstermiş, kırmızı mercimek üretiminde 2023 yılındaki artış ise 2024 yılında yerini %4,5 oranında azalışa bırakmıştır.

Grafik 19. Bitkisel Üretim Değişim Oranları

(%)

Kaynak: TÜİK

Yağlı tohumlar grubunda bir önceki yıl yaşanan %12,8 azalış, 2024 yılında yerini %2,6 oranında sınırlı bir yükselişe bırakmıştır. Ayçiçeği üretiminde bir önceki yılda gerçekleşen %13,8 oranındaki düşüş bu yıl %0,1 oranına gerilemiştir. 2023 yılında yer fıstığı üretimi %6, soya üretimi %11,3 azalırken, 2024 yılında ekim alanlarındaki artışa bağlı olarak yer fıstığı üretimi %33,3, soya üretimi %30,9 artış göstermiştir.

2023 yılında %19,9 artan tütün üretiminin, 2024 yılında artış oranı azalarak %9,5 olarak gerçekleşmiştir. Şeker pancarı üretiminde ise 2023 yılında %31,1 olan artış miktarı, 2024 yılında artan üretim maliyetleri ve verimliliğin düşmesine bağlı olarak %8,9 oranında azalış göstererek 23 milyon tona gerilemiştir. Şeker kamışı üretimi 15 tondan 352 tona yükselmiş, bu yükselişte 2023 yılındaki üretimdeki gerilemenin yarattığı baz etkisi önemli rol oynamıştır.

Tekstilde kullanılan ham bitkiler üretiminde 2023 yılında %23,6 oranında gerçekleşen düşüşün ardından, 2024 yılında pamuk, kenevir (lif) ve keten (lif) üretimindeki artışın etkisiyle %6,9 yükseliş yaşanmıştır.

Parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler, yem bitkileri tohumları üretiminde ise 2024 yılında da azalış devam etmiş, bir önceki yıla göre %10,6 düşüş kaydedilmiştir.

2023 yılında %0,6 artış gösteren sebze üretim miktarı, 2024 yılında %5,6 artarak 33.572.402 ton olmuştur. Yumru ve kök sebzeler grubu üretim miktarında gerçekleşen %2,9 artışta grup içinde yer alan havuç üretimindeki %14,7'lik artış etkili olmuştur. En çok üretim miktarına sahip olan kuru soğan ise %1,2'lik artış göstermiştir (Tablo 9).

Tablo 9. Sebze Ürünleri Üretim Miktarları

Sebzeler	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2023	2024
Yumru ve kök sebzeler	3.860.298	4.079.196	4.197.401	5,7	2,9
Soğan (kuru)	2.350.000	2.600.000	2.632.000	10,6	1,2
Havuç	788.578	777.908	892.155	-1,4	14,7
Turp (kırmızı)	171.381	165.464	165.129	-3,5	-0,2
Diğer	550.339	535.824	508.117	-2,6	-5,2
Meyvesi için yetiştirilen sebzeler	25.303.925	25.189.433	26.866.588	-0,5	6,7
Domates	13.000.000	13.300.000	14.617.000	2,3	9,9
Karpuz	3.394.783	3.147.921	3.198.000	-7,3	1,6
Hıyar	1.938.545	1.871.712	1.742.900	-3,4	-6,9
Diğer	6.970.597	6.869.800	7.308.688	-1,4	6,4
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler	2.425.086	2.519.299	2.508.413	3,9	-0,4
Lahana (beyaz)	666.959	695.472	660.357	4,3	-5,0
Marul (kivircik)	252.583	259.868	263.829	2,9	1,5
Lahana (kırmızı)	238.363	235.329	203.085	-1,3	-13,7
Diğer	1.267.181	1.328.630	1.381.142	4,8	4,0
Toplam	31.589.309	31.787.928	33.572.402	0,6	5,6

Kaynak: TÜİK

Meyvesi için yetiştirilen sebzeler grubu toplam üretim miktarında bir önceki yıl gerçekleşen %0,5'lik azalış 2024 yılında elverişli iklim koşulları nedeniyle yerini %6,7'lik artışa bırakmıştır. Grup içinde önemli bir yer tutan domates üretiminde %9,9 artış kaydedilirken, en çok üretim yapılan ilk üç sebzedden sadece hıyar üretiminde %6,9 oranında azalış gerçekleşmiştir.

Başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler grubu üretiminde geçen yıla göre %0,4 oranında azalış yaşanmıştır. Beyaz lahana üretiminde %5 ve kırmızı lahana üretiminde %13,7 oranında düşüş yaşanırken kivircik marul üretiminde %1,5 artış kaydedilmiştir.

Meyveler, içecek ve baharat bitkileri üretim miktarı 2024 yılında bir önceki yıla göre %2,1 artarak 27.997.322 ton olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıl %18,4 düşüş gözlenen üzüm üretiminde, 2024 yılında %2'lik bir artış yaşanmıştır. Diğer meyveler ve sert kabuklular grubunda %1,8 üretim artışı olmuştur. En fazla yükseliş, zeytin ağacı sayısındaki artış sebebiyle %88,3 ile zeytin ve diğer sert kabuklular üretiminde görülmüştür. En yüksek düşüş ise 2024 yılının başında yaşanan don olayları ve düzensiz yağışlar nedeniyle %30,4 oranı ile turuncgillerde kaydedilmiştir (Tablo 10).

Tablo 10. Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretim Miktarları

Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2023	2024
Üzüm	4.165.000	3.400.000	3.468.000	-18,4	2,0
Diğer meyveler ve sert kabuklular	21.023.764	22.309.904	22.721.066	6,1	1,8
Muz, incir, avakado, kivi	1.488.197	1.414.533	1.406.749	-4,9	-0,6
Turunçgiller	4.710.808	7.877.982	5.481.576	67,2	-30,4
Diğer meyveler	10.239.270	10.070.233	10.282.441	-1,7	2,1
Zeytin ve diğer sert kabuklular	4.585.489	2.947.156	5.550.300	-35,7	88,3
Baharat bitkileri	346.905	341.590	394.256	-1,5	15,4
Çay ⁽¹⁾	1.269.546	1.356.556	1.414.000	6,9	4,2
Toplam	26.805.215	27.408.050	27.997.322	2,2	2,1

Kaynak: TÜİK

(1): 2024 yılı verisi geçicidir.

Bir önceki yıl %1,5 üretim düşüşü gerçekleşen baharat bitkileri grubunda 2024 yılında %15,4 artış gerçekleşmiştir.

2024 yılında çay üretiminin ise %4,2'lik artışla 1.414.000 ton olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

1.2.1.2 Tarımsal Destekleme Ödemeleri

2024 yılında yapılacak olan tarımsal desteklemelere ilişkin 8858 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı 23 Ağustos 2024 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Karar, tarımsal üretimin ve gıda arz güvencesinin sürdürülebilirliğinin sağlanması, verim ve kalitenin yükseltilmesi, tarımsal üretimde çevreci yaklaşımların benimsenmesi ile uygulanan politikaların etkinliğinin artırılması amacıyla hazırlanmış olup, 2024 yılında yapılacak olan bitkisel üretime yönelik desteklemeler ile diğer bazı tarımsal desteklemelere ilişkin hususları içermektedir.

Bitkisel üretim destekleri, Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli çerçevesinde ilçe düzeyinde belirlenen ürün listeleri temel alınarak uygulanmaktadır.

2023 yılında %59,7 olan tarımsal destekleme ödemeleri artış oranı, 2024 yılında 15,1 puan azalarak %44,6'ya gerilemiştir. Alan bazlı tarımsal destekleme ödemeleri %28,5 artarken, grup içindeki en fazla ödeme kalemi artışı %47,2 ile alan bazlı ek ödemede gerçekleşmiştir. Telif edici ödemelerde toplamda %53,7 artış yaşanmış olup, patates siğili desteği yapılmamıştır. Fark ödemesi grubunda, hububat ve bakliyata yapılan ödemelerdeki %787,3'lük artıştan kaynaklanan %209,6'lık yükseliş yaşanmıştır.

2023 yılında %56,9 artış görülen hayvancılık destek ödemelerinde 2024 yılında %29 artış olurken, bir önceki yıl %166,7'lik önemli miktarda artış yaşanan kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destekleme ödemeleri 2024 yılında %60,8 artırılmıştır. Tarım sigortası destekleme hizmetlerindeki artış oranı %145,8'den %34,5'e gerilerken, 2023 yılında % 95,6 artan diğer tarımsal amaçlı desteklerde ise 2024 yılında %90 oranında azalış meydana gelmiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Tarımsal Destekleme Ödemeleri⁽¹⁾

(Cari Fiyatlarla)

Destekleme Konusu	Değer (Milyon TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024 ⁽²⁾	2022	2023	2024	2023	2024
Alan bazlı tarımsal destek ödemeleri	10.857	18.456	23.720	27,4	29,1	25,9	70,0	28,5
Alan bazlı ek ödeme ⁽³⁾	328	342	503.4	0,8	0,5	0,5	4,3	47,2
Mazot	3.135	11.318	16.057	7,9	17,9	17,5	261,0	41,9
Gübre	1.859	4.638	4.965	4,7	7,3	5,4	149,5	7,0
Sertifikalı tohum ve fidan kullanımı	589	1.311	1.334	1,5	2,1	1,5	122,6	1,8
Fındık	847	846	860	2,1	1,3	0,9	-0,1	1,7
Verim kaybı	831	0	0	2,1	0,0	0,0	-100,0	0,0
Alan bazlı ek girdi	3.268	0	0	8,2	0,0	0,0	-100,0	0,0
Telafi edici ödemeler	834	1.320	2.029	2,1	2,1	2,2	58,3	53,7
Bitki karantina tazminatı	11	15	14	0,0	0,0	0,0	36,4	-10,7
Potates siğili desteği	8	0	0	0,0	0,0	0,0	-100,0	-100,0
Çay budama tazminat ve masrafları	814	1.304	2.015	2,1	2,1	2,2	60,2	54,5
Fark ödemesi	9.524	8.042	24.896	24,0	12,7	27,2	-15,6	209,6
Hububat ve bakliyat	6.188	2.076	18.425	15,6	3,3	20,1	-66,5	787,3
Çay	188	379	435	0,5	0,6	0,5	101,6	14,6
Arz açığı olan ürünler ⁽⁴⁾	3.147	5.586	6.036	7,9	8,8	6,6	77,5	8,1
Hayvancılık destek ödemeleri	9.753	15.305	19.739	24,6	24,2	21,6	56,9	29,0
Kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destekleme ⁽⁵⁾	1.825	4.867	7.829	4,6	7,7	8,6	166,7	60,8
Tarım sigortası destekleme hizmetleri	3.856	9.477	12.750	9,7	15,0	13,9	145,8	34,5
Diğer tarımsal amaçlı destekler ⁽⁶⁾	2.993	5.854	584	7,6	9,2	0,6	95,6	-90,0
Toplam	39.642	63.325	91.549	100,0	100,0	100,0	59,7	44,6

Kaynak: SBB

(1): 2022 ve 2023 yılında ilgili kurum bütçesi kesin hesap verileridir.

(2): Gerçekleşme tahmini.

(3): Organik tarım, iyi tarım, toprak analizi, beş dekar altındaki küçük işletme, geleneksel zeytin bahçelerinin rehabilitasyonu, organik orgaminaler gübre desteğini kapsamaktadır.

(4): Kültü pamuk, zeytinyağı, dane zeytin, ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, aspir ve dane mısıra verilmektedir.

(5): 2022 yılında 550 milyon TL'si, 2023 yılında 2.988 milyon TL'si, 2024 yılında 2.200 milyon TL'si Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu hibe karşılığıdır.

(6): Sertifikalı tohum üretim, sertifikalı fidan üretim, tarımsal yayım danışmanlık Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA), Ar-Ge, lisanslı depoculuk, tarımsal sulama elektrik desteği, tarımsal sulama amaçlı su kullanım hizmet bedeli desteklerini kapsamaktadır.

81. GENEL KURUL

2024 yılında destekleme ödemelerinde en yüksek payı %27,2 ile fark ödemesi alırken, onu %25,9 ile alan bazlı tarımsal destek ödemeleri takip etmiştir. Alan bazlı tarımsal destek ödemeleri, hayvancılık destek ödemeleri, tarım sigortası destekleme hizmetleri ve diğer tarımsal amaçlı desteklerin payı azalmış, telafi edici ödemeler, fark ödemesi ve kırsal kalkınma amaçlı tarımsal desteklemelerin aldığı pay ise artış göstermiştir.

1.2.1.3 Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

2023 yılında %55,8 artan ticaret borsaları işlem hacmi, 2024 yılında %39,1 artış göstermiştir. Böylece 2023 yılında 1.941.018 milyon TL olan ticaret borsaları işlem hacmi, 2024 yılında 2.700.921 milyon TL'ye yükselmiştir. Reel olarak ise 2023 yılında %5,5 azalan ticaret borsaları işlem hacminde 2024 yılında %3,6 azalış meydana gelmiştir (Tablo 12, Grafik 20).

Tablo 12. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

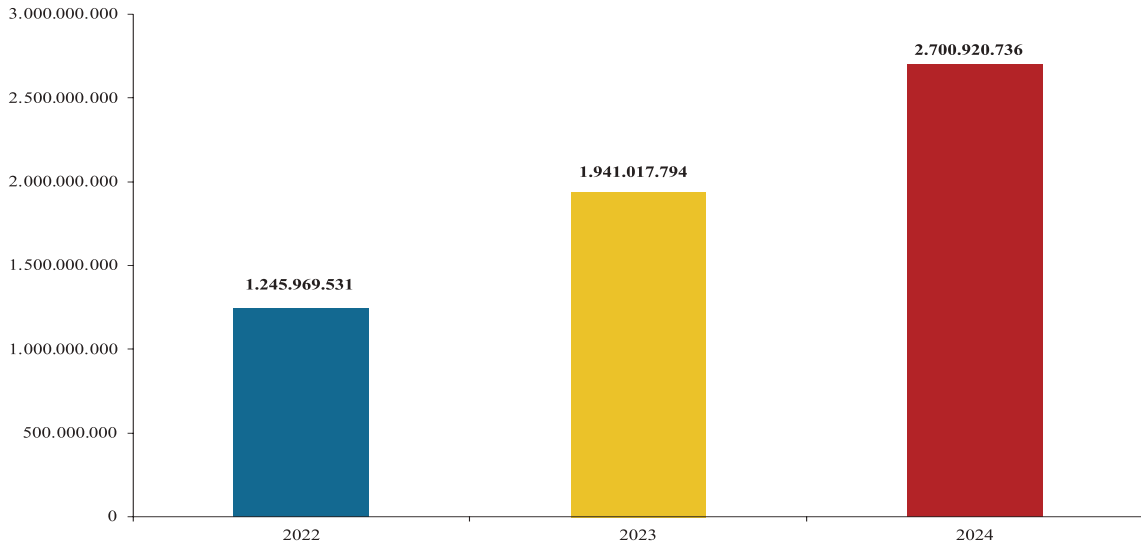
(Bin TL)

Yıllar	İşlem Hacmi		TÜFE (2003=100) Yıllık Değişim (%)	İşlem Hacmi Reel Değişim (%)
	Değer	Değişim (%)		
2022	1.245.969.531	91,4	64,3	16,5
2023	1.941.017.794	55,8	64,8	-5,5
2024	2.700.920.736	39,1	44,4	-3,6

Kaynak: TOBB

Grafik 20. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

(Bin TL)

Kaynak: TOBB

2024 yılı borsa işlem hacmine göre ilk 20'de yer alan ticaret borsaları sıralamasında ilk sıra önceki yıllarda olduğu gibi İstanbul Ticaret Borsasının olmuştur. 2023 yılında bir önceki yıla göre %36,3 artan İstanbul Ticaret Borsası işlem hacmi, 2024 yılında %45 artarak 282.004 milyon TL ile ilk sırada yer almıştır. İstanbul Ticaret Borsasını 136.260 milyon TL ile Şanlıurfa, 118.943 milyon TL ile İzmir ve 96.629 milyon TL ile Sakarya Ticaret Borsaları takip etmiştir. 2024 yılında ticaret borsaları toplam işlem hacmi içinde İstanbul Ticaret Borsasının payı %10,4, Şanlıurfa Ticaret Borsasının payı %5, İzmir Ticaret Borsasının payı %4,4 ve Sakarya Ticaret Borsasının payı %3,6 olmuştur (Tablo 13).

Tablo 13. İşlem Hacmine Göre İlk Yirmi Ticaret Borsası

(Bin TL)

Borsalar ⁽¹⁾	İşlem Hacmi			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2023	2024
İstanbul	142.661.898	194.427.725	282.004.096	11,4	10,0	10,4	36,3	45,0
Şanlıurfa	68.744.844	136.741.010	136.259.655	5,5	7,0	5,0	98,9	-0,4
İzmir	65.465.529	88.347.506	118.943.036	5,3	4,6	4,4	35,0	34,6
Sakarya	33.586.456	53.849.373	96.629.065	2,7	2,8	3,6	60,3	79,4
Konya	45.919.457	66.009.689	87.544.944	3,7	3,4	3,2	43,8	32,6
Gaziantep	30.906.502	51.769.834	75.868.666	2,5	2,7	2,8	67,5	46,5
Ankara	42.199.859	75.455.962	71.380.555	3,4	3,9	2,6	78,8	-5,4
Adana	34.289.202	46.228.682	69.678.119	2,8	2,4	2,6	34,8	50,7
Ordu	20.863.448	37.817.031	65.489.944	1,7	1,9	2,4	81,3	73,2
Bandırma	32.233.481	44.534.135	61.759.468	2,6	2,3	2,3	38,2	38,7
Mersin	29.090.195	47.186.777	60.773.497	2,3	2,4	2,3	62,2	28,8
Samsun	24.798.004	39.436.412	60.556.636	2,0	2,0	2,2	59,0	53,6
Afyonkarahisar	17.339.794	31.441.930	51.660.894	1,4	1,6	1,9	81,3	64,3
Aydın	18.943.831	37.549.988	51.474.140	1,5	1,9	1,9	98,2	37,1
Bursa	17.283.705	32.720.020	46.531.115	1,4	1,7	1,7	89,3	42,2
Balıkesir	17.815.065	29.875.253	44.026.429	1,4	1,5	1,6	67,7	47,4
Giresun	13.151.247	27.168.693	43.561.422	1,1	1,4	1,6	106,6	60,3
Tekirdağ	30.784.152	37.442.118	42.325.471	2,5	1,9	1,6	21,6	13,0
Kızıltepe	32.723.064	42.943.053	41.495.229	2,6	2,2	1,5	31,2	-3,4
Dişarbakır	30.497.356	31.444.044	41.127.406	2,4	1,6	1,5	3,1	30,8
Toplam⁽²⁾	1.245.969.531	1.941.017.794	2.700.920.736	100,0	100,0	100,0	55,8	39,1

Kaynak: TOBB

(1): 2024 yılı işlem hacmine göre ilk 20'de yer alan ticaret borsalarıdır.

(2): Tüm borsalardaki işlem hacmi toplamıdır.

2024 yılında 2023 yılına göre ilk 20 borsa arasında işlem hacmi en çok artan ticaret borsası %79,4 ile Sakarya Ticaret Borsası olurken, onu %73,2 ile Ordu Ticaret Borsası, %64,3 ile Afyonkarahisar Ticaret Borsası ve %60,3 ile Giresun Ticaret Borsası takip etmiştir.

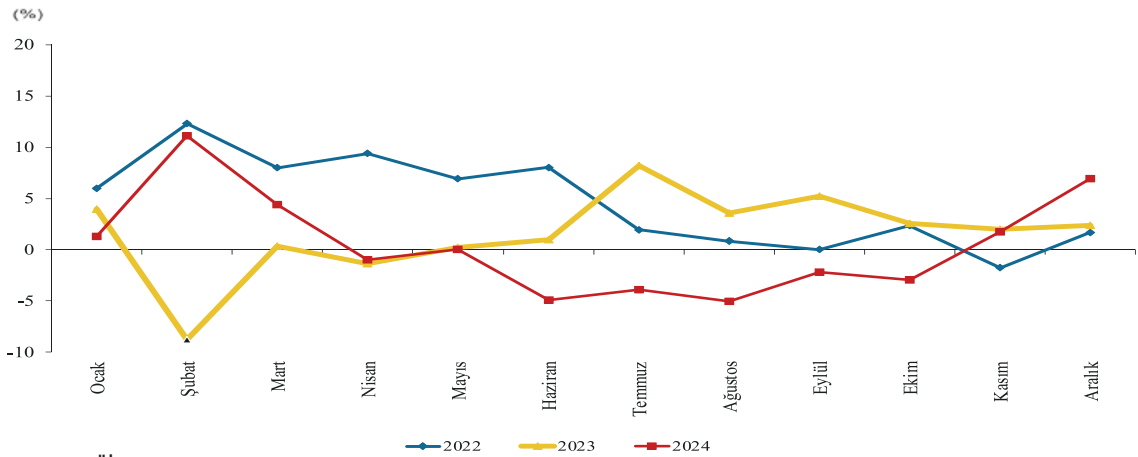
1.2.2 Sanayi

2024 yılının ilk çeyreğinde %4,1 büyüyen sanayi sektörü katma değeri, ikinci çeyrekte %1,5, üçüncü çeyrekte %2,1 küçülme göstermiş ve son çeyrekte ise %1,4 büyüme hızı ile yılı tamamlamıştır. Böylece yıllık sanayi sektörü katma değeri büyüme hızı, 2024 yılında bir önceki yıla göre 1,2 puan azalarak %0,5 düzeyinde kaydedilmiştir.

2024 yılında sanayi üretimi resesyon endişeleri ve iç piyasa dinamikleriyle dalgalı bir seyir izlemiştir. Yılın ilk yarısında üretimde düşüşler gözlemlenirken, ikinci yarısında toparlanmalar görülmüştür. Ana ihracat pazarlarındaki talep düşüşü sanayi üretimini baskılarken, TCMB'nin politika faizini artırması kredi maliyetlerini yükselterek iç talebi düşürmüştür. Yıl sonunda faiz artışlarının sona ermesi ve dış pazarlardaki toparlanma, ihracat odaklı sanayi üretimini desteklemiştir.

2024 yılı Ocak ayına bir önceki yılın aynı ayına göre %1,3 artış ile başlayan sanayi üretimi, 2023 yılı Şubat ayındaki düşüşün yarattığı baz etkisiyle %11,1 oranında artış göstermiş, Mart ayında bu artış %4,4'e gerilemiştir. Sanayi üretiminde azalış %1'lik düşüş ile Nisan ayında başlamış, bu azalış dalgalı bir seyir izleyerek %2,9 ile Ekim ayı sonuna kadar devam etmiştir. Kasım ayında %1,7 artış ile toparlanmaya başlayan sanayi üretimi, Aralık ayında %7'lik güçlü bir artış göstererek yılı tamamlamıştır (Grafik 21).

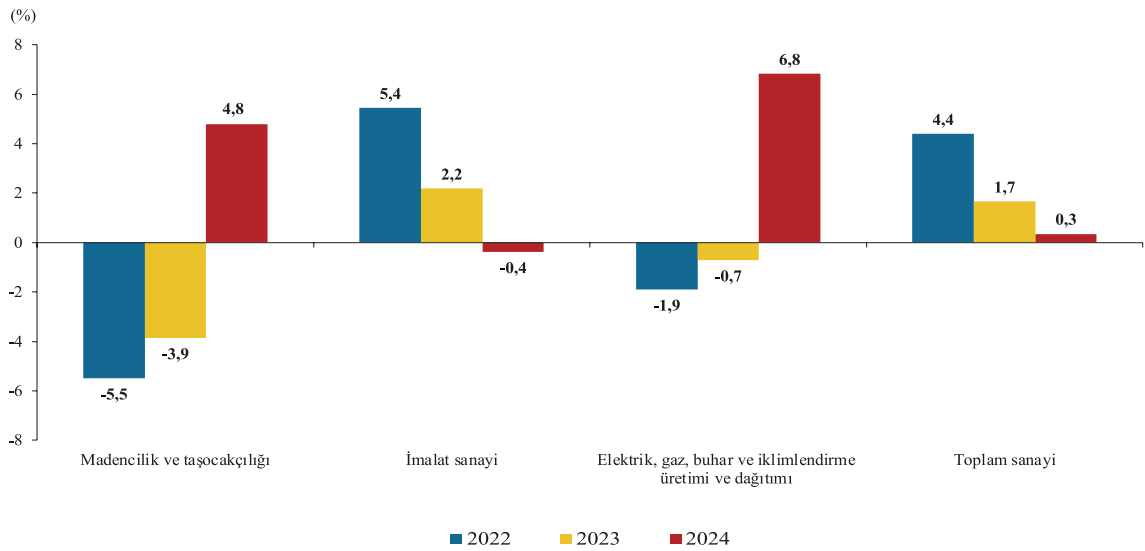
Grafik 21. Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık, %) (Takvim Etkilerinden Arındırılmış, 2021 = 100)

Kaynak: TÜİK

2023 yılında %1,7 olan sanayi üretimi artış hızı, 2024 yılında 1,4 puanlık azalışla %0,3'e gerilemiştir. Sanayi üretiminde meydana gelen artışı alt sektörler itibarıyla imalat sanayi üretimindeki azalış sınırlamış, madencilik ve taşocakçılığı ile elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörleri olumlu yönde etkilemiştir. Sanayinin alt sektörleri itibarıyla 2024 yılında, bir önceki yıla göre imalat sanayi sektörü üretiminde %0,4 azalış, madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretiminde %4,8, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörü üretiminde de %6,8 artış gerçekleşmiştir (Grafik 22).

Grafik 22. Sektörlere Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkilerinden Arındırılmış, 2021 = 100)

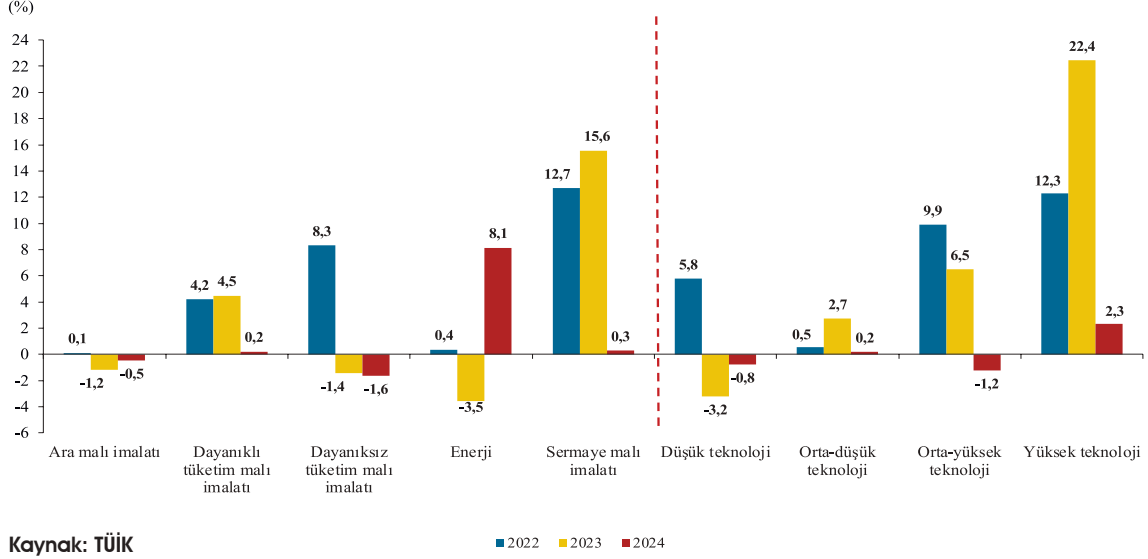

Kaynak: TÜİK

Ana sanayi grupları sınıflamasına göre 2024 yılında bir önceki yıla göre sermaye malı imalatında %0,3, enerji üretiminde %8,1 ve dayanıklı tüketim malı imalatında %0,2 üretim artışı gerçekleşirken, dayanıksız tüketim malı imalatında %1,6 ve ara malı imalatında %0,5 üretim azalışı gerçekleşmiştir (Grafik 23).

Ürün grupları sınıflamasına göre yüksek teknoloji grubu üretiminde bir önceki yıla göre %2,3, orta-düşük teknoloji grubu üretiminde %0,2 artış olurken, düşük teknoloji grubu %0,8, orta yüksek teknoloji grubu üretimi %1,2 azalış göstermiştir.

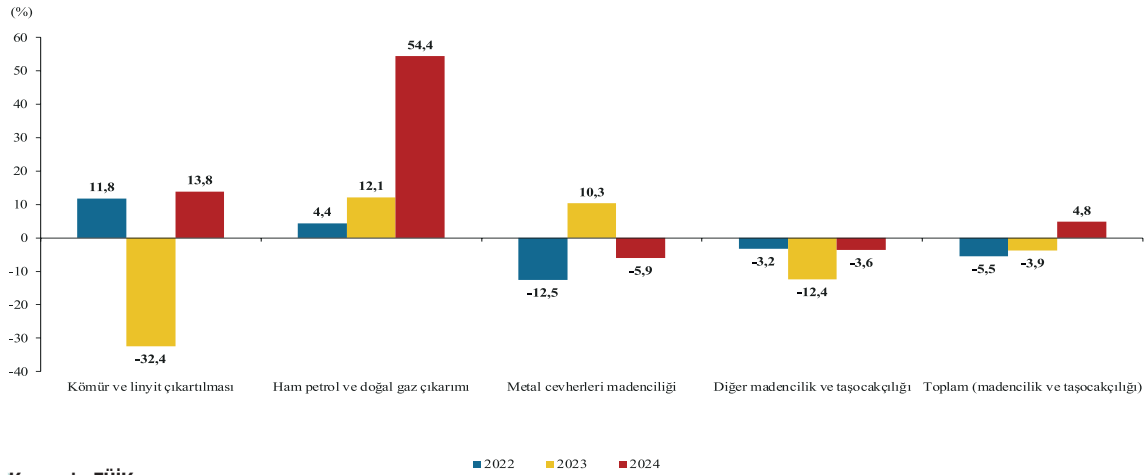
Grafik 23. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkilerinden Arındırılmış, 2021 = 100)

1.2.2.1 Madencilik ve Taşocakçılığı

2023 yılında %3,9 azalan madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretiminde, 2024 yılında da %4,8 artış gerçekleşmiştir. Alt sektörler itibarıyla ham petrol ve doğal gaz çıkarımı üretimi %54,4, kömür ve linyit çıkartılması üretimi %13,8 artarken, metal cevherleri madenciliği üretimi %5,9, diğer madencilik ve taşocakçılığı üretimi %3,6 azalmıştır (Grafik 24).

Grafik 24. Alt Sektörlere Göre Madencilik ve Taşocakçılığı Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkilerinden Arındırılmış, 2021 = 100)

1.2.2.2 İmalat Sanayi

2024 yılında imalat sanayi katma değeri bir önceki yılın aynı dönemine göre birinci çeyrekte %3,4 artarken ikinci çeyrekte %2,8, üçüncü çeyrekte %2,9 küçülmüş, son çeyrekte %1,4 büyüyerek yılı tamamlamıştır. Yıl sonu itibarıyla imalat sanayi katma değeri bir önceki yıla göre 2,7 puan azalarak %0,2 düzeyinde küçülmüştür.

2024 yılına Ocak ayında %0,2 artış ile başlayan imalat sanayi üretiminde, Şubat ayında %11,2 ile yılın en yüksek oranlı artışı gerçekleşmiştir. Nisan ayında %2,1 ile başlayan imalat sanayi üretimindeki azalış Kasım ayına kadar devam etmiştir. Kasım ayında %1,2 artan imalat sanayi üretimi, Aralık ayında %6,7 artışla yılı sonlandırmıştır. 2023 yılında yıllık bazda %2,2 artan imalat sanayi üretimi, 2024 yılında küresel ekonomideki yavaşlama ve enflasyonu düşürmeye yönelik uygulanan ekonomi politikalarının sonucunda oluşan talep daralması ile %0,4 azalış göstermiştir (Tablo 14).

Tablo 14. İmalat Sanayi Üretim Endeksi

(2021 = 100)

Alt Sektörler	Üretim Endeksi ⁽¹⁾			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2023	2024
Gıda ürünleri imalatı	102,9	103,8	105,7	0,8	1,8
İçeceklerin imalatı	104,7	99,7	104,1	-4,8	4,4
Tütün ürünleri imalatı	104,1	117,2	123,1	12,6	5,1
Tekstil ürünleri imalatı	93,6	83,5	82,8	-10,7	-0,9
Giyim eşyaları imalatı	125,7	123,7	119,7	-1,6	-3,3
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	138,4	142,8	126,2	3,1	-11,6
Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	104,9	109,7	102,3	4,5	-6,7
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	102,5	95,6	96,7	-6,6	1,1
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	113,7	95,4	91,2	-16,1	-4,4
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	104,2	98,1	97,7	-5,8	-0,5
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	102,1	95,1	96,8	-6,9	1,8
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	109,2	112,1	103,9	2,6	-7,3
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	105,9	107,9	103,4	1,9	-4,2
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	103,0	100,7	98,1	-2,3	-2,6
Ana metal sanayii	92,9	89,4	93,9	-3,7	5,1
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	99,7	110,0	112,1	10,3	1,9
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	112,9	139,9	131,6	23,9	-6,0
Elektrikli teçhizat imalatı	102,8	110,6	112,9	7,6	2,1
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	113,5	122,9	112,5	8,2	-8,4
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	113,6	128,4	121,1	13,0	-5,7
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	135,1	176,6	196,9	30,7	11,5
Mobilya imalatı	109,7	109,0	104,5	-0,7	-4,1
Diğer imalatlar	119,9	129,0	126,8	7,6	-1,7
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	105,0	130,7	143,3	24,4	9,7
Toplam (imalat sanayi)	105,4	107,7	107,3	2,2	-0,4

Kaynak: TÜİK

(1): Takvim etkilerinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

2024 yılında imalat sanayinde alt sektörler itibarıyla en yüksek oranlı üretim artışı %11,5 ile diğer ulaşım araçlarının imalatında gerçekleşirken, onu %9,7 ile makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı, %5,1 ile tütün ürünleri ile ana metal sanayii imalatlarındaki artışlar izlemiştir. İmalat sanayinin alt sektörlerinde en yüksek oranlı üretim düşüşü %11,6 ile deri ve ilgili ürünlerin imalatı sektöründe gerçekleşmiştir.

2024 yılında bir önceki yıl olduğu gibi imalat sanayi kapasite kullanım oranında azalış yaşanmıştır. 2023 yılında bir önceki yıla göre 0,9 puan azalarak %76,3 seviyesine inen imalat sanayi kapasite kullanım oranı, 2024 yılında 0,4 puan azalarak %75,9 düzeyine gerilemiştir (Tablo 15).

Tablo 15. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları

Alt Sektörler (NACE Rev. 2)	Kapasite Kullanım Oranları (Ağırlıklı Ortalama, %)			Değişim (Puan)	
	2022	2023	2024	2023	2024
Gıda ürünlerinin imalatı	73,6	73,3	73,8	-0,2	0,4
İçeceklerin imalatı	74,9	74,8	76,0	-0,1	1,3
Tütün ürünleri imalatı	71,5	80,8	79,9	9,3	-0,9
Tekstil ürünlerinin imalatı	76,3	70,0	71,8	-6,2	1,8
Giyim eşyalarının imalatı	83,2	77,2	76,4	-5,9	-0,8
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	67,4	67,3	62,1	-0,1	-5,2
Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	82,6	80,5	82,4	-2,1	1,9
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	83,5	81,2	83,7	-2,3	2,5
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	69,0	69,8	68,5	0,8	-1,3
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı ⁽¹⁾	-	-	-	-	-
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	75,9	75,4	76,7	-0,6	1,3
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	77,9	76,2	75,6	-1,7	-0,6
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	75,9	75,7	76,1	-0,2	0,4
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	78,7	76,0	74,0	-2,7	-2,0
Ana metal sanayii	79,2	74,9	75,4	-4,3	0,5
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	74,3	74,5	72,4	0,2	-2,1
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	80,7	80,2	74,0	-0,6	-6,1
Elektrikli teçhizat imalatı	75,6	74,9	75,0	-0,8	0,1
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	75,1	75,2	75,3	0,1	0,1
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	76,8	80,5	76,6	3,7	-3,9
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	76,4	76,7	77,8	0,2	1,1
Mobilya imalatı	77,3	75,9	75,6	-1,4	-0,3
Diğer imalatlar	69,7	70,4	69,5	0,7	-0,8
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	72,0	80,2	76,5	8,2	-3,7
Toplam (imalat sanayi)	77,2	76,3	75,9	-0,9	-0,4

Kaynak: TCMB

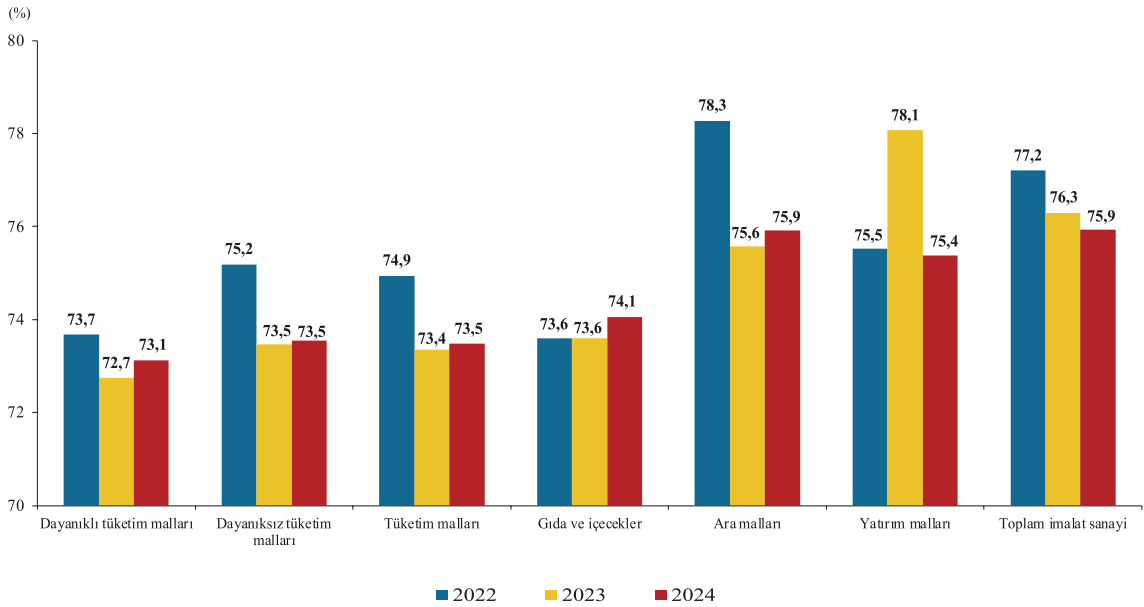
(1): İstatistiki gizlilik ilkesi gereğince 2019 yılı Ocak ayından itibaren yayımlanmamaktadır.

2024 yılında imalat sanayi alt sektörlerinde en yüksek kapasite kullanımı %83,7 ile kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatında olurken, onu sırasıyla %82,4 ile ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç) ve %79,9 ile tütün ürünleri imalatı takip etmiştir. Kapasite kullanım oranının en düşük olduğu alt sektörler ise %62,1 ile deri ve ilgili ürünlerin imalatı, %68,5 ile kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması ve %69,5 ile diğer imalatlar sektörleri olmuştur.

2024 yılında bir önceki yıla göre en yüksek kapasite kullanım oranı artışı 2,5 puan ile kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı sektöründe olurken, en büyük azalış 6,1 puan ile bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatında kaydedilmiştir.

2024 yılında mal gruplarına göre kapasite kullanım oranında en yüksek seviye %75,9 ile ara malları grubunda, en düşük seviye ise %73,1 ile dayanıklı tüketim malları grubunda gerçekleşirken, bir önceki yıla göre düşüş gösteren tek grup yatırım malları olmuştur (Grafik 25).

Grafik 25. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları (Ağırlıklı Ortalama)

Kaynak: TCMB

1.2.2.2.1 Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri

Sanayi kapasite raporu, sınai üretim yapan tüm kamu ve özel sektör kuruluşlarının üretim gücünü gösteren ve onay tarihinden itibaren en fazla 2 yıl geçerliliği olan bir belgedir. Konu ile ilgili istatistikleri yayımlama sorumluluğu Resmi İstatistik Programı kapsamında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğine (TOBB) verilmiştir. TOBB 2011 yılından itibaren yıllık bazda sanayi kapasite raporu istatistiklerini açıklamaktadır.

Sanayi kapasite raporu istatistiklerine göre, 2024 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayısı, 2023 yılı sonuna göre %3,2 azalarak 94.150'ye gerilemiştir. Çalışan sayısı ise %0,3 artarak 4.007.051'e yükselmiştir (Tablo 16).

Tablo 16. Çalışan Aralıklarına Göre Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı ⁽¹⁾

Çalışan Aralığı	Kapasite Raporu Sayısı			Toplam Çalışan Sayısı		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024
1-9	42.822	43.276	40.738	214.438	217.809	204.671
10-49	37.552	38.100	37.403	868.743	878.955	867.790
50-99	7.471	7.689	7.677	524.138	539.090	540.450
100-249	5.512	5.734	5.805	851.328	883.122	894.877
250 +	2.447	2.547	2.527	1.412.833	1.475.301	1.499.263
Toplam	95.804	97.346	94.150	3.871.480	3.994.277	4.007.051
Pay (%)						
1-9	44,7	44,5	43,3	5,5	5,5	5,1
10-49	39,2	39,1	39,7	22,4	22,0	21,7
50-99	7,8	7,9	8,2	13,5	13,5	13,5
100-249	5,8	5,9	6,2	22,0	22,1	22,3
250 +	2,6	2,6	2,7	36,5	36,9	37,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TOBB

(1): İlgili yıl sonu itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

2024 yılında geçerliliği devam eden kapasite raporlarının %43,3'ü 1-9 çalışanı olan firmalara, %39,7'si 10-49 çalışanı olan firmalara, %8,2'si 50-99 çalışanı olan firmalara, %6,2'si 100-249 çalışanı olan firmalara ve %2,7'si de 250 ve üzeri çalışanı olan firmalara aittir.

2024 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporu almış olan firmaların raporun alındığı dönemdeki çalışan sayılarına göre dağılımına bakıldığında; %5,1'inin 1-9 çalışanı, %21,7'sinin 10-49 çalışanı, %13,5'inin 50-99 çalışanı, %22,3'ünün 100-249 çalışanı ve %37,4'ünün 250 ve üzeri çalışanı olduğu görülmektedir.

Ana faaliyet gruplarına göre 2024 yılında geçerliliği devam eden en çok sanayi kapasite raporu bulunan faaliyet grubu 15.446 rapor ile fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makina ve teçhizat hariç) sektörü olurken, onu 13.555 rapor ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı ve 12.629 rapor ile gıda ürünlerinin imalatı sektörleri izlemiştir. Geçerliliği devam eden en az kapasite raporu bulunan faaliyet grupları ise 3 rapor ile ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi, 22 rapor ile ham petrol ve doğalgaz çıkarımı ve 23 rapor ile balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği sektörleri olmuştur (Tablo 17).

Tablo 17. Ana Faaliyet Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı⁽¹⁾

Alt Sektörler (NACE Rev. 2)	Kapasite Raporu Sayısı			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2023	2024
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	13.931	14.353	15.446	11,4	11,5	11,5	3,0	7,6
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	12.620	11.237	13.555	10,3	9,0	10,1	-11,0	20,6
Gıda ürünlerinin imalatı	10.975	12.329	12.629	9,0	9,9	9,4	12,3	2,4
Tekstil ürünlerinin imalatı	9.405	9.120	8.938	7,7	7,3	6,7	-3,0	-2,0
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	8.259	8.302	8.580	6,8	6,7	6,4	0,5	3,3
Giyim eşyalarının imalatı	7.366	7.653	8.286	6,0	6,1	6,2	3,9	8,3
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	6.332	6.508	6.851	5,2	5,2	5,1	2,8	5,3
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	4.883	5.155	6.367	4,0	4,1	4,8	5,6	23,5
Mobilya imalatı	5.122	5.315	6.185	4,2	4,3	4,6	3,8	16,4
Elektirikli teçhizat imalatı	4.438	4.550	5.095	3,6	3,7	3,8	2,5	12,0
Diğer madencilik ve taş ocaklığı	3.685	3.750	3.872	3,0	3,0	2,9	1,8	3,3
Ana metal sanayi	3.458	3.574	3.839	2,8	2,9	2,9	3,4	7,4
Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı	3.498	3.661	3.768	2,9	2,9	2,8	4,7	2,9
Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	3.174	3.267	3.494	2,6	2,6	2,6	2,9	6,9
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yan treyler (yan römork) imalatı	2.873	3.057	3.479	2,4	2,5	2,6	6,4	13,8
Diğer imalatlar	2.718	2.842	3.264	2,2	2,3	2,4	4,6	14,8
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	2.387	2.399	2.416	2,0	1,9	1,8	0,5	0,7
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	2.025	2.103	2.408	1,7	1,7	1,8	3,9	14,5
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	2.063	2.115	2.087	1,7	1,7	1,6	2,5	-1,3
Büro yönetimi, büro destek ve iş destek faaliyetleri	2.149	2.083	2.058	1,8	1,7	1,5	-3,1	-1,2
Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	1.401	1.552	1.609	1,1	1,2	1,2	10,8	3,7
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	1.674	1.614	1.600	1,4	1,3	1,2	-3,6	-0,9
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	1.106	1.155	1.295	0,9	0,9	1,0	4,4	12,1
Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	1.140	1.187	1.195	0,9	1,0	0,9	4,1	0,7
Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	1.203	1.166	1.170	1,0	0,9	0,9	-3,1	0,3
Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	873	919	897	0,7	0,7	0,7	5,3	-2,4
İçeceklerin imalatı	617	611	629	0,5	0,5	0,5	-1,0	2,9
Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı	558	530	560	0,5	0,4	0,4	-5,0	5,7
Toptan ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	453	461	479	0,4	0,4	0,4	1,8	3,9
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	331	338	374	0,3	0,3	0,3	2,1	10,7
Metal cevherleri madenciliği	367	376	373	0,3	0,3	0,3	2,5	-0,8
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	338	350	340	0,3	0,3	0,3	3,6	-2,9
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	239	251	273	0,2	0,2	0,2	5,0	8,8
Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler	195	202	200	0,2	0,2	0,1	3,6	-1,0
Kömür ve linyit çıkartılması	187	185	198	0,2	0,1	0,1	-1,1	7,0
Tütün ürünleri imalatı	101	102	113	0,1	0,1	0,1	1,0	10,8
Diğer hizmet faaliyetleri	35	24	24	0,0	0,0	0,0	-31,4	0,0
Balkaçık ve su ürünleri yetiştiriciliği	23	26	23	0,0	0,0	0,0	13,0	-11,5
Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı	22	19	22	0,0	0,0	0,0	-13,6	15,8
Ormanlık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi	3	2	3	0,0	0,0	0,0	-33,3	50,0
Toplam⁽²⁾	122.227	124.443	133.994	100,0	100,0	100,0	1,8	7,7

Kaynak: TOBB

(1): İlgili yıl sonu itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

(2): Bir kapasite raporunda birden fazla sektörde yer alan ürünler bulunabileceğinden toplam diğer tablo verilerinden farklı olabilir.

2024 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporlarının teknoloji gruplarına göre yoğunlaşmasında değişim olmamıştır. Düşük teknolojiden yüksek teknoloji sınıflarına geçildikçe, girişimlerin toplam sanayi kapasite raporları içinde daha az pay aldığı gözlemlenmiştir. 2024 yılında geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporlarının %41,3'ü

düşük teknoloji grubunda, %29,6'sı orta-düşük teknoloji grubunda, %26,6'sı orta-yüksek teknoloji grubunda ve %2,5'i yüksek teknoloji grubunda bulunmaktadır. Bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında toplam kapasite raporları içinde düşük teknoloji ve orta-düşük teknoloji gruplarının payı azalırken, orta-yüksek ve yüksek teknoloji gruplarının payının arttığı görülmektedir (Tablo 18, Grafik 26).

Tablo 18. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı ⁽¹⁾

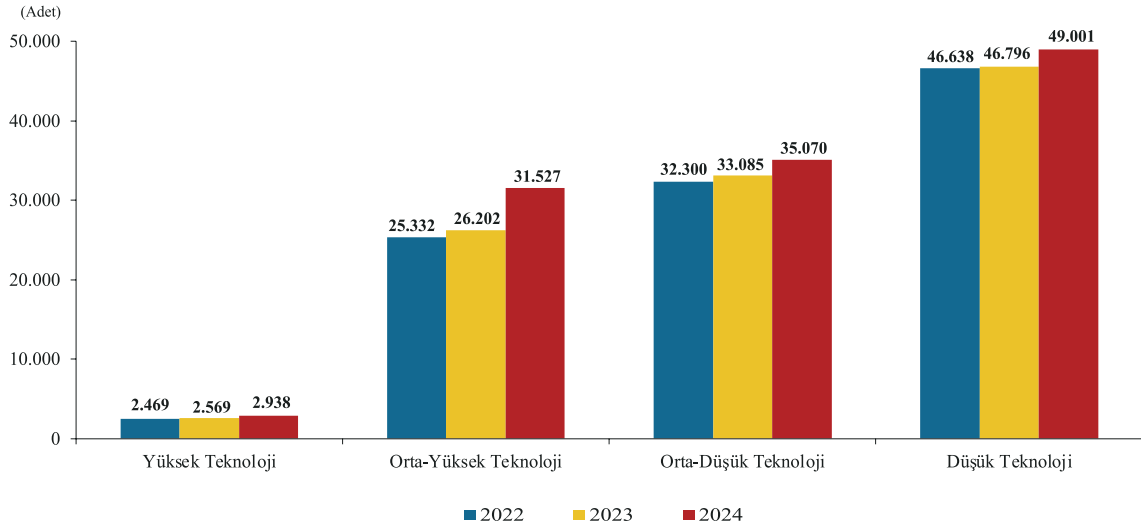
Teknoloji Grupları	Kapasite Raporu Sayısı			Pay (%)		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024
Yüksek Teknoloji	2.469	2.569	2.938	2,3	2,4	2,5
Orta-Yüksek Teknoloji	25.332	26.202	31.527	23,7	24,2	26,6
Orta-Düşük Teknoloji	32.300	33.085	35.070	30,3	30,5	29,6
Düşük Teknoloji	46.638	46.796	49.001	43,7	43,1	41,3
Toplam⁽²⁾	106.739	108.494	118.536	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TOBB

(1): İlgili yıl sonu itibarı ile geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

(2): Bir kapasite raporunda birden fazla sektörde yer alan ürünler bulunabileceğinden toplam diğer tablo verilerinden farklı olabilir.

Grafik 26. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı

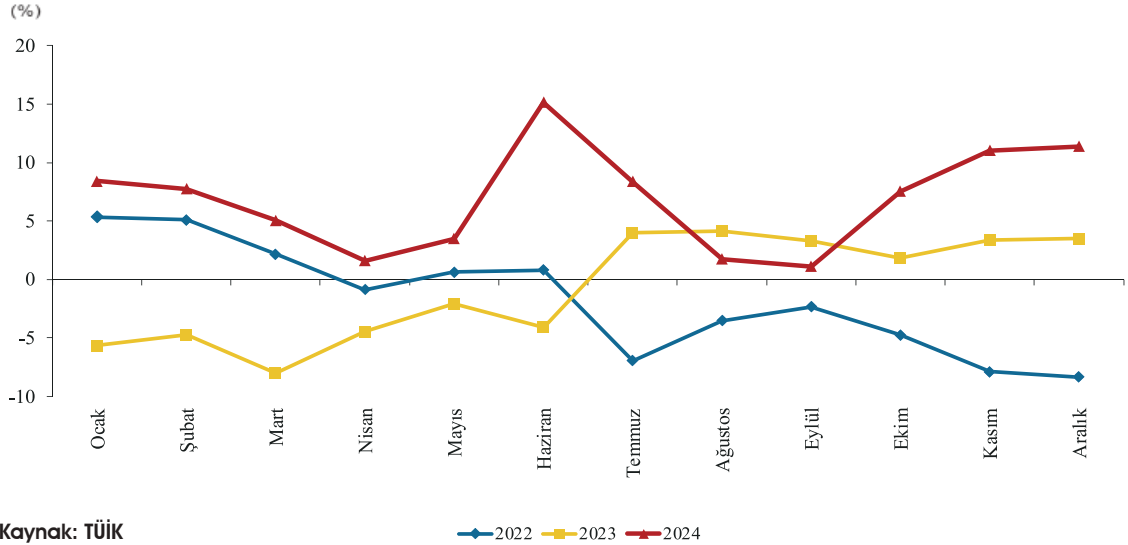
Kaynak: TOBB

1.2.2.3 Enerji

Sanayi üretiminin önemli alt sektörlerinden biri olan elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörü, 2023 yılında %0,7'lik daralmanın ardından 2024 yılında %6,8 oranında artış kaydederek genel sanayi üretimine pozitif yönde katkı sağlamıştır. Yıllık bazda değerlendirildiğinde sektörün performansında Haziran ayında %15,2 ile en yüksek artış, Eylül ayında ise %1,1 ile en düşük artış gerçekleşmiştir (Grafik 27).

2024 yılında jeopolitik gerilimler ve arz güvenliğine ilişkin artan endişeler yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelimi hızlandırmıştır. Özellikle yaz aylarında yaşanan sıcaklık dalgaları ile iklimlendirme talebindeki artış, sektördeki üretim hacmini yukarı çeken önemli bir faktör olmuştur. Bunun yanı sıra, pandemi sonrası dönemde hizmet sektöründe gözlenen toparlanma ve buna bağlı olarak artan enerji tüketimi, sektörün büyümesini destekleyen diğer temel faktörler arasında yer almıştır.

Grafik 27. Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtım Endeksi Değişim Oranları (Yıllık,%) (Takvim Etkilerinden Arındırılmış, 2021 = 100)

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin enerji üretimi artan elektrik talebine paralel olarak büyümeye devam etmiştir. 2023 yılında bir önceki yıla göre %0,8 artan elektrik enerjisi üretimi, 2024 yılında da %5,4 artarak 331.149 GWh'den 348.906 GWh'ye yükselmiştir. Elektrik enerjisi üretiminin birincil kaynaklarına göre dağılımı incelendiğinde, %23,1'inin taşkömürü, ithal kömür ve asfaltit santralleri, %18,9'unun doğal gaz ve lng santralleri, %12,1'inin linyit santralleri, %3'ünün yenilenebilir ve atık santralleri ve %0,2'sinin sıvı yakıtlar santrallerinden olmak üzere %57,3'ünün termik santrallerden, %21,5'inin hidrolik santrallerden ve %21,3'ünün jeotermal, rüzgar ve güneş santrallerinden elde edildiği görülmektedir (Tablo 19, Grafik 28).

2023 yılında %1,2 artan elektrik enerjisi tüketimi, 2024 yılında da %3,8 artarak 347.921 GWh olmuştur. Kişi başına tüketim bir önceki yıla göre %3,4'lük artışla 3.926 KWh'den 4.061 KWh'ye yükselmiştir.

Elektrik enerjisi ithalatı %56,1'lik azalışla 2.676 GWh, ihracatı ise %76,4'lük artışla 3.661 GWh düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tablo 19. Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler⁽¹⁾

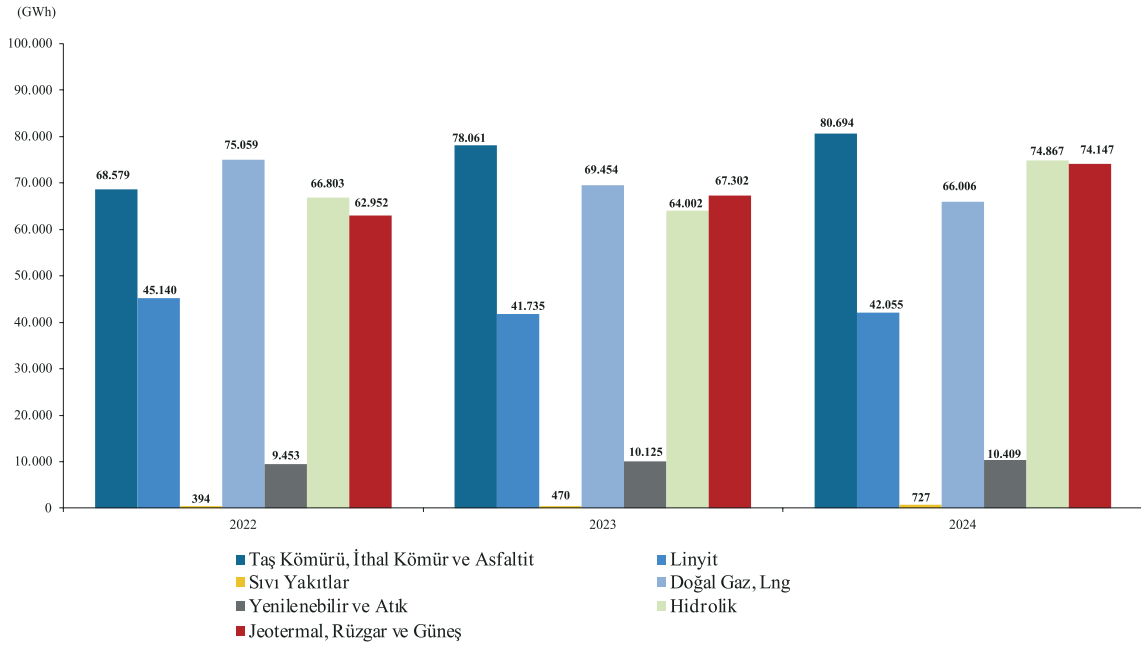
Yıllar	Üretim (GWh)						Toplam Miktar	İthalat	İhracat	Kişi Başına Tüketim (GWh) Tüketim (KWh)	
	Termik		Hidrolik		Jeotermal, Rüzgar ve Güneş						
	Pay (%)	Pay (%)	Pay (%)	Pay (%)							
	Miktar	Miktar	Miktar	Miktar							
2021	222.624	66,5	55.927	16,7	56.173	16,8	334.723	2.335	4.186	332.871	3.931
2022	198.625	60,5	66.802	20,3	62.952	19,2	328.379	6.439	3.713	331.105	3.883
2023	199.845	60,3	64.002	19,3	67.302	20,3	331.149	6.094	2.076	335.168	3.926
2024 ⁽²⁾	199.892	57,3	74.867	21,5	74.147	21,3	348.906	2.676	3.661	347.921	4.061

Kaynak: TEİAŞ

(1): Brüt.

(2): Geçici

Grafik 28. Elektrik Enerjisi Üretiminin Birincil Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

Kaynak: TEİAŞ

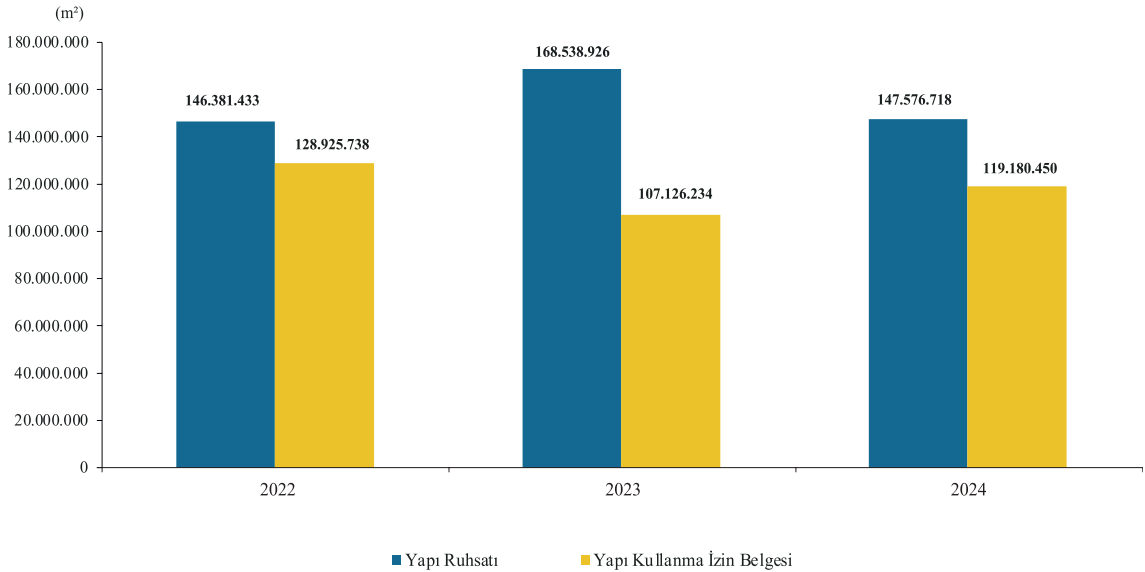
Not: Değerler brüt, 2024 yılı brüt ve geçicidir.

1.2.3 İnşaat

2024 yılında inşaat sektörü, deprem bölgesinde hız kesmeden devam eden konut ve altyapı çalışmalarının etkisiyle %9,3 oranında önemli bir büyüme kaydetmiştir.

2023 yılında %15,1 artan belediyeler tarafından verilen yapı ruhsatlarının yüzölçümü, 2024 yılında %12,4 azalarak 168.539 bin m²'den 147.577 bin m²'ye gerilemiştir. Ruhsata bağlanmış ve bitirilmiş inşaatlarla ilgili belediyelerce verilen yapı kullanma izin belgeleri toplam inşaat alanı ise %11,3 artışla 107.126 bin m²'den 119.180 bin m²'ye yükselmiştir (Grafik 29).

Grafik 29. Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi Verilen Yapıların Yüzölçümleri

Kaynak: TÜİK

2023 yılında konut satışlarında azalan talep, yüksek enflasyonun neden olduğu maliyet artışları, işçilik giderlerindeki yükselme ve finansmana ulaşımında zorlanma nedeniyle yaşanan düşüşten sonra 2024 yılında %20,6'lık bir yükseliş gerçekleşmiştir. Yılın ilk iki çeyreğinde konut satışları bir önceki yılın aynı dönemine göre düşüş gösterse de, üçüncü çeyrek itibarıyla satışlar artmaya başlamıştır. Kiralara uygulanan %25 artış limitinin kaldırılması ve cazip konut kampanyalarıyla birlikte piyasada canlanma gözlenmiş, merkez bankasının faiz indirim döngüsüne başlayacağını duyurmasıyla birlikte konut fiyatlarının tekrar yükseleceği endişesine kapılan yatırımcılar, yılın son çeyreğinde konut talebinin artmasına neden olmuştur.

Türkiye genelinde 2024 yılında toplam 1.478.025 konut, satış sonucu el değiştirmiştir. Bu konutların 158.486'sı ipotekli, geri kalan 1.319.539'u diğer yollarla satılmıştır. Konut satışlarının

%10,7'sini ipotekli satışlar, %89,3'ünü de diğer satışlar oluşturmuştur. 2024 yılında bir önceki yıla göre ipotekli satışlar %10,8 azalırken, diğer satışlar %25,9 artmıştır (Tablo 20).

2024 yılında toplam konut satışlarının 484.461'ini ilk satış, 993.564'ünü ikinci el satışlar oluşturmuştur. Konut satışlarının %32,8'i ilk el satışlardan, %67,2'si de ikinci el satışlardan meydana gelmiştir. 2023 yılına göre toplam konut satışı %20,6 artış göstermiştir.

Tablo 20. Konut Satış Sayıları

				Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2023	2024
Satış şekline göre								
İpotekli satış ⁽¹⁾	280.320	177.748	158.486	18,9	14,5	10,7	-36,6	-10,8
Diğer satış ⁽²⁾	1.205.302	1.048.178	1.319.539	81,1	85,5	89,3	-13,0	25,9
Satış durumuna göre								
İlk el satış ⁽³⁾	460.079	379.542	484.461	31,0	31,0	32,8	-17,5	27,6
İkinci el satış ⁽⁴⁾	1.025.543	846.384	993.564	69,0	69,0	67,2	-17,5	17,4
Toplam satışlar	1.485.622	1.225.926	1.478.025	100,0	100,0	100,0	-17,5	20,6

Kaynak: TÜİK

(1): İpotekli satış, borçlanarak satın alınan konutun kredi teminatını oluşturmak için aynı konutun teminat olarak gösterilmesidir.

(2): Diğer konut satışları, ipotekli konut satışı dışında kalan satış türlerini kapsamaktadır.

(3): İlk el satış, kat irtifakı/kat mülkiyeti almış bir konutun ev sahibi firma ya da kişi tarafından ilk defa satılmasıdır.

(4): İkinci el satış, ilk satıştan sonra gerçekleşen tüm konut satışlarını ifade eder.

2024 yılında konut satış sayısının en fazla olduğu iller sırasıyla İstanbul, Ankara ve İzmir olurken, en az olduğu iller sırasıyla Ardahan, Hakkari ve Bayburt olarak gerçekleşmiştir.

2024 yılında yabancıların konut yatırımlarına olan ilgisi ise bir önceki yıl olduğu gibi düşmeye devam etmiş, ülkemizden konut edinimleri 2017 yılı rakamlarına geri dönmüştür. 2024 yılında en fazla konut satışı sırasıyla Rusya Federasyonu, İran ve Ukrayna vatandaşlarına yapılmıştır.

1.2.4 Hizmetler

1.2.4.1 Ticaret

1.2.4.1.1 Kurulan ve Kapanan Şirketler

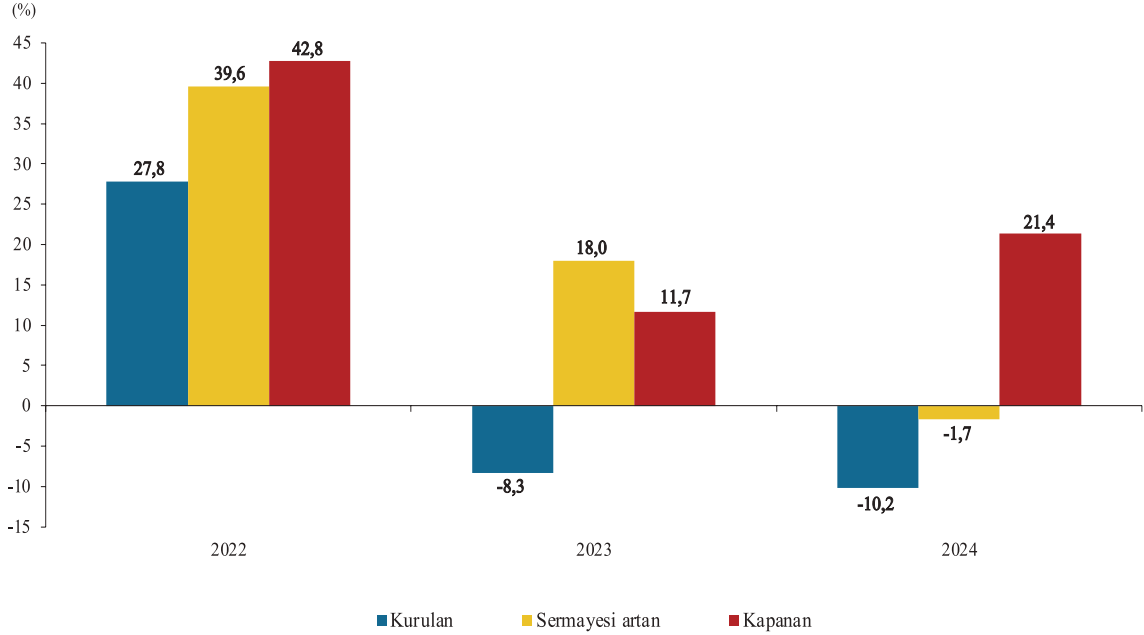
2024 yılında 13.610 anonim, 101.840 limited, 11 kollektif ve 2 komandit olmak üzere toplam 115.463 şirket kurulmuştur. Kurulan anonim şirket sayısı %17,8, limited şirket sayısı %9 ve kollektif şirket sayısı %42,1 azalmıştır. Böylece 2023 yılında %8,3 olan toplam kurulan şirket sayısındaki azalış, 2024 yılında %10,2'ye yükselmiştir. Kurulan gerçek kişi ticari işletme sayısı %18,4, kurulan kooperatif sayısı da %16,5 azalmıştır (Tablo 21, Grafik 30).

Tablo 21. Kurulan, Sermayesi Artan, Kapanan Şirket, Gerçek Kişi Ticari İşletme ve Kooperatif Sayıları

Şirket Türleri		2022	2023	2024	Değişim (%)	
					2023	2024
Anonim şirket	Kurulan	17.798	16.562	13.610	-6,9	-17,8
	Sermayesi artan	15.005	17.454	17.317	16,3	-0,8
	Kapanan	3.544	3.726	4.714	5,1	26,5
Limited şirket	Kurulan	122.409	111.945	101.840	-8,5	-9,0
	Sermayesi artan	44.662	52.984	51.916	18,6	-2,0
	Kapanan	19.573	22.093	26.631	12,9	20,5
Kollektif şirket	Kurulan	21	19	11	-9,5	-42,1
	Sermayesi artan	91	90	83	-1,1	-7,8
	Kapanan	51	63	66	23,5	4,8
Komandit şirket	Kurulan	1	2	2	-	0,0
	Sermayesi artan	0	0	0	-	-
	Kapanan	2	1	5	-50,0	400,0
Toplam şirket sayısı	Kurulan	140.229	128.528	115.463	-8,3	-10,2
	Sermayesi artan	59.758	70.528	69.316	18,0	-1,7
	Kapanan	23.170	25.883	31.416	11,7	21,4
Gerçek kişi ticari işletme	Kurulan	27.097	19.880	16.216	-26,6	-18,4
	Kapanan	23.148	32.933	17.648	42,3	-46,4
Kooperatif	Kurulan	1.985	3.202	2.674	61,3	-16,5
	Sermayesi artan	24	4	8	-83,3	100,0
	Kapanan	1.133	1.069	1.199	-5,6	12,2

Kaynak: TOBB

2024 yılında 4.714 anonim, 26.631 limited, 66 kollektif ve 5 komandit olmak üzere toplam 31.416 şirket kapanmıştır. Kapanan anonim şirket sayısı bir önceki yıla göre %26,5, limited şirket sayısı %20,5, kollektif şirket sayısı %4,8 ve komandit şirket sayısı %400 artmıştır. Böylece 2023 yılında %11,7 artan kapanan şirket sayısı 2024 yılında %21,4 artmıştır. Kapanan gerçek kişi ticari işletme sayısı %46,4 azalırken, kapanan kooperatif sayısı ise %12,2 artış göstermiştir.

Grafik 30. Kurulan, Sermayesi Artan, Kapanan Toplam Şirket Sayısı Değişim Oranı**Kaynak: TOBB**

2024 yılında iktisadi faaliyetlere göre en çok şirket kuruluşu bir önceki yıl olduğu gibi 38.992 şirket ile toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı faaliyetlerinde olurken, onu 16.470 şirket ile inşaat ve 16.211 şirket ile imalat faaliyetleri izlemiştir. En çok kapanan şirket 11.328 şirket ile yine toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı faaliyetlerinde olmuş, onu 4.488 şirket ile imalat ve 3.638 şirket ile inşaat faaliyetleri izlemiştir (Tablo 22).

Gerçek kişi ticari işletme kuruluşlarında da geçen sene olduğu gibi 5.858 işletme ile inşaat faaliyetleri ilk sırada yer alırken, ikinci sırada 5.152 işletme ile toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı ve üçüncü sırada 1.415 işletme ile imalat faaliyetleri yer almıştır. Kapanan gerçek kişi ticari işletmelerde de, ilk sırada 7.286 işletme ile toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı faaliyetleri, ikinci sırada 3.135 işletme ile inşaat faaliyetleri ve üçüncü sırada 1.953 işletme ile imalat faaliyetleri yer almıştır.

Tablo 22. Faaliyetlere Göre Kurulan, Kapanan Şirket ve Gerçek Kişi Ticari İşletme Sayıları

İktisadi Faaliyetler (NACE Rev. 2)	2023				2024			
	Şirket ⁽¹⁾		Gerçek Kişi Ticari İşletme		Şirket ⁽¹⁾		Gerçek Kişi Ticari İşletme	
	Kurulan	Kapanan	Kurulan	Kapanan	Kurulan	Kapanan	Kurulan	Kapanan
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	1.605	536	124	238	1.445	615	125	132
Madencilik ve taşocakçılığı	571	141	37	115	551	173	31	29
İmalat	18.487	3.614	1.862	3.776	16.211	4.488	1.415	1.953
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	1.127	399	23	37	814	418	29	14
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	318	80	36	75	278	93	24	18
İnşaat	18.700	3.349	6.823	5.129	16.470	3.638	5.858	3.135
Toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı	43.466	8.839	6.558	15.170	38.992	11.328	5.152	7.286
Ulaştırma ve depolama	5.645	1.112	779	1.755	4.613	1.325	522	1.284
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	7.537	1.556	588	1.472	8.667	1.696	533	920
Bilgi ve iletişim	5.895	1.222	367	546	5.474	1.575	308	369
Finans ve sigorta faaliyetleri	1.356	279	254	291	1.247	286	260	124
Gayrimenkul faaliyetleri	3.998	596	577	971	2.652	900	601	644
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	10.159	2.033	904	1.154	8.700	2.468	695	690
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	5.273	1.095	349	925	4.608	1.218	195	319
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	113	28	5	13	100	45	3	3
Eğitim	1.773	532	182	344	1.972	623	142	194
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	3.387	1.036	189	223	3.142	1.097	146	127
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	816	163	105	276	882	192	74	129
Diğer hizmet faaliyetleri	1.503	333	118	416	1.316	407	103	274
Hanehalklarının işverenler olarak faaliyetleri; hanehalkları tarafından kendi kullanımlarına yönelik olarak ayırım yapılmamış mal ve üretim faaliyetleri	0	0	0	2	0	0	0	1
Uluslararası örgütler ve temsilcilerinin faaliyetleri	1	9	0	4	1	6	0	3
Toplam	131.730	26.952	19.880	32.932	118.135	32.591	16.216	17.648

Kaynak: TOBB

(1): Kooperatif verileri dahildir.

2024 yılında kurulan yabancı ortak sermayeli şirket sayısında düşüş yaşanmıştır. Yabancı ortak sermayeli anonim şirketler sıralamasında 546 şirket ile Türkiye ortaklı şirketler ilk sırada yer alırken, onu 49 şirket ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve 40 şirket ile Almanya ortaklı şirketler izlemiştir. Yabancı ortak sermayeli limited şirket kuruluşlarında ise ilk sırada 4.078 şirket ile Türkiye ortaklı şirketler gelirken, onu 339 şirket ile İran ve 187 şirket ile Almanya takip etmiştir (Tablo 23).

Tablo 23. Kurulan Yabancı Sermayeli Şirketlerin Ülkelere Göre Dağılımı ⁽¹⁾

Ülkeler	Anonim Şirketler					
	Şirket Sayısı ⁽²⁾		Ortak Olunan Şirketlerdeki Sermaye Toplamı (Bin TL)		Ortak Olunan Şirketlerdeki Ülkenin Sermaye Toplamı (Bin TL)	
	2023	2024	2023	2024	2023	2024
Türkiye	752	546	5.599.168	9.929.490	1.146.702	6.167.988
BAE	52	49	5.209.258	1.536.123	5.207.281	1.533.274
Almanya	85	40	172.397	79.175	97.390	49.760
ABD	47	28	55.755	83.334	21.686	73.213
Hollanda	60	27	302.554	74.516	288.922	67.241
Azerbaycan	41	25	204.510	129.500	129.859	121.820
Çin	17	22	186.489	656.587	166.795	586.192
İtalya	22	14	80.245	20.815	16.681	14.840
Hindistan	18	13	8.150	4.600	6.518	3.395
İngiltere	34	13	8.998.949	111.658	8.918.702	95.483
Diğer ülkeler	415	229	889.032	2.332.070	689.978	1.736.037
Toplam	1.543	1.006	21.706.507	14.957.869	16.690.514	10.449.243
Ülkeler	Limited Şirketler					
	Şirket Sayısı ⁽²⁾		Ortak Olunan Şirketlerdeki Sermaye Toplamı (Bin TL)		Ortak Olunan Şirketlerdeki Ülkenin Sermaye Toplamı (Bin TL)	
	2023	2024	2023	2024	2023	2024
Türkiye	6.262	4.078	6.961.972	6.976.297	5.445.533	5.545.558
İran	696	339	786.992	401.520	636.015	362.683
Almanya	233	187	228.860	2.096.221	178.086	1.074.533
Azerbaycan	226	169	270.010	194.045	242.349	146.552
Çin	111	128	85.985	810.640	70.664	727.417
Rusya Federasyonu	646	109	708.189	189.670	561.930	143.428
Irak	173	94	236.065	338.910	165.019	230.615
Mısır	164	90	123.145	123.915	96.765	85.380
Suriye	168	90	210.960	116.510	169.959	82.250
Ürdün	110	71	74.740	129.160	56.067	88.418
Diğer ülkeler	2.598	1.611	2.543.264	2.556.499	1.946.385	2.064.667
Toplam	11.387	6.966	12.230.182	13.933.387	9.568.772	10.551.500

Kaynak: TOBB

(1): 2024 yılı şirket sayısına göre ilk onda yer alan ülkeler alınmıştır.

(2): Bir şirketin yabancı ortakları farklı uyruklardan olabilmektedir.

1.2.4.1.2 Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

2024 yılında protesto edilen senet ve karşılıksız çeklerde önemli yükselişler görülmüştür. Protesto edilen senet sayısı, 2023 yılındaki %25'lik azalıştan sonra 2024 yılında bir önceki yıla göre %10,5 artışla 219 binden 242 bine yükselmiştir. Protesto edilen senetlerin tutarı ise %150,1 artarak 19.218 milyon TL'den 48.058 milyon TL'ye yükselmiştir.

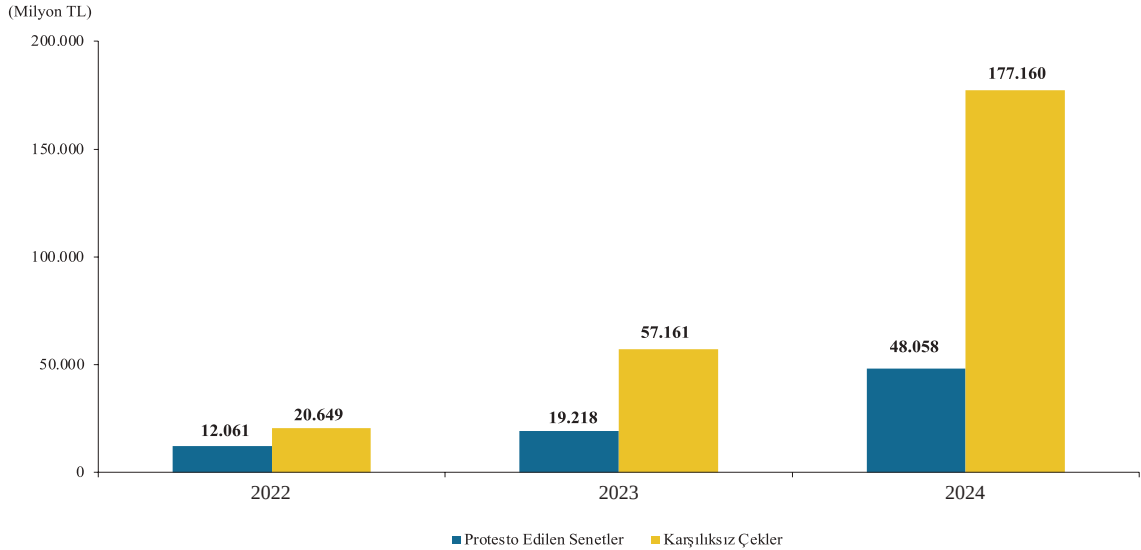
Karşılıksız çek sayısı 2023 yılındaki %18,5'lik artışın ardından 2024 yılında da %85,7 artarak 147 binden 273 bine yükselmiştir. Karşılıksız çeklerin tutarı ise %209,9 artarak 57.161 milyon TL'den 177.160 milyon TL'ye yükselmiştir (Tablo 24, Grafik 31).

Tablo 24. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

Yıllar	Protesto Edilen Senetler				Karşılıksız Çekler			
	Sayı (Bin)	Değişim (%)	Tutar (Milyon TL)	Değişim (%)	Sayı (Bin)	Değişim (%)	Tutar (Milyon TL)	Değişim (%)
2022	292	-30,5	12.061	1,6	124	-19,0	20.649	49,2
2023	219	-25,0	19.218	59,3	147	18,5	57.161	176,8
2024	242	10,5	48.058	150,1	273	85,7	177.160	209,9

Kaynak: TBB Risk Merkezi

Grafik 31. Protesto Edilen Senet ve Karşılıksız Çek Tutarları

Kaynak: TBB Risk Merkezi

1.2.4.2 Turizm

Koronavirüs (Covid-19) salgınından çıkış yılı olan 2022 yılından itibaren turizm sektöründe bir toparlanma gerçekleşmiş olmasına rağmen, jeopolitik belirsizlikler ve küresel ekonomik dalgalanmalar bu toparlanmanın düzensiz bir seyir izlemesine yol açmıştır. Küresel ekonomideki durgunluk, Rusya-Ukrayna savaşı ve Ortadoğu’da yaşanan gerilimlerin etkileri turizm sektörünü olumsuz etkilerken, 2024 yılında ürün ve destinasyon çeşitliliğine gidilmesi, sezonun 12 aya yayılması ve Türkiye’nin sahip olduğu fiyat avantajı sektörü olumlu yönde etkilemiştir.

2024 yılında ülkemize yurtdışından gelen sayısı bir önceki yıla göre %9 artarak 57.077 bin kişiden 62.232 bin kişiye, yurtdışına giden ziyaretçi sayısı %2,9 artarak 11.067 bin kişiden 11.391 bin kişiye yükselmiştir (Tablo 25).

Tablo 25. Turizm Gelir-Gider, Ziyaretçi Sayısı ve Kişi Başı Ortalama Harcama

	2022	2023	2024	Değişim (%)	
				2023	2024
Yurtdışından Gelen ⁽¹⁾					
Ziyaretçi sayısı (Bin Kişi)	51.369	57.077	62.232	11,1	9,0
Turizm geliri (Milyon Dolar)	49.857	55.874	60.497	12,1	8,3
Kişi başı ortalama harcama (Dolar)	971	979	972	0,8	-0,7
Ortalama geceleme sayısı	12,0	11,3	10,7	-5,8	-5,6
Yurtdışına Giden ⁽²⁾					
Ziyaretçi sayısı (Bin Kişi)	7.267	11.067	11.391	52,3	2,9
Turizm gideri (Milyon Dolar)	5.099	8.430	7.741	65,3	-8,2
Kişi başı ortalama harcama (Dolar)	702	762	680	8,5	-10,8
Ortalama geceleme sayısı	15,0	13,3	9,5	-11,3	-28,6

Kaynak: TÜİK

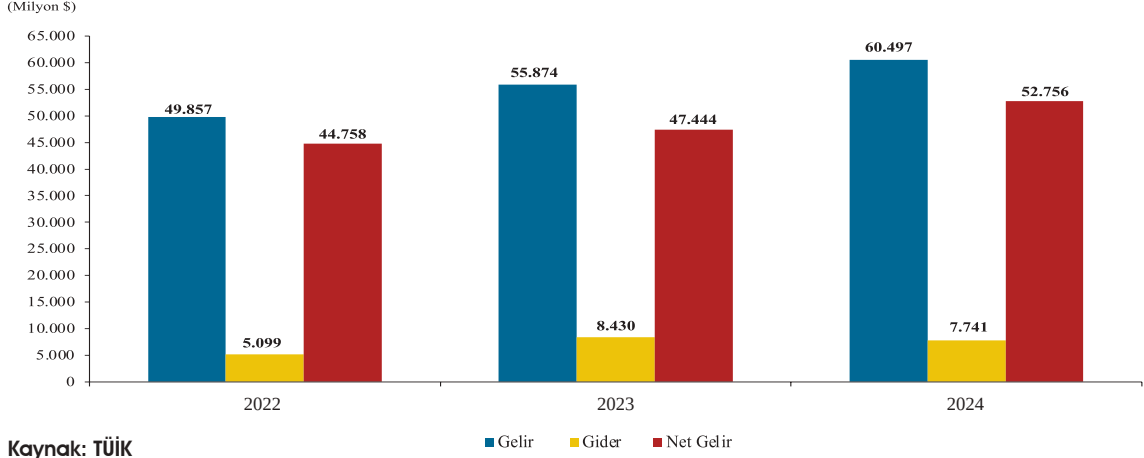
(1): Türkiye’de ikamet eden yurt dışını ziyaret eden vatandaş sayısı. Yurt dışında ikamet eden vatandaş ve yabancılar.

(2): Türkiye’de ikamet edip yurt dışını ziyaret eden vatandaşlar.

Not: Turizm gelirin transfer yolcularından elde edilen 606.401 bin dolar dahil edilmemiştir.

2024 yılında ziyaretçilerden elde edilen turizm geliri bir önceki yıla göre %8,3 artarak 60.497 milyon dolar olmuş, turizm gideri ise bir önceki yıla göre %8,2 azalarak 7.741 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Turizm net geliri %11,3 artışla 52.756 milyona yükselmiştir (Grafik 32).

Grafik 32. Turizm Gelir ve Giderleri

Kaynak: TÜİK

2023 yılında yurtdışından gelen ziyaretçi başına 979 dolar olan ortalama harcama, 2024 yılında 7 dolar azalarak 972 dolara, yurtdışına giden ziyaretçi başına ortalama harcama ise 82 dolar azalarak 680 dolara düşmüştür.

Ortalama geceleme sayısı ise yurtdışından gelen ziyaretçi için %5,6 azalarak 10,7 güne, yurtdışına giden ziyaretçi sayısı %28,6 azalarak 9,5 güne gerilemiştir.

Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin ilk 10'da yer alan milliyetlere göre sıralamasında 2024 yılında Rusya Federasyonu 6.710 bin kişi ile ilk sırada yer alırken, 6.621 bin kişi ile Almanya ikinci, 4.434 bin kişi ile İngiltere (Birleşik Krallık) üçüncü sırada yer almıştır (Tablo 26).

Tablo 26. Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlerine Göre Dağılımı

Milliyetler ⁽¹⁾	2022	2023	2024 ⁽²⁾	Değişim (%)	
				2023	2024
Rusya Federasyonu	5.232.611	6.313.675	6.710.198	20,7	6,3
Almanya	5.679.194	6.193.259	6.620.612	9,1	6,9
İngiltere (Birleşik Krallık)	3.370.739	3.800.922	4.433.782	12,8	16,7
İran	2.331.076	2.504.494	3.277.852	7,4	30,9
Bulgaristan	2.882.512	2.893.092	2.918.581	0,4	0,9
Polonya	1.135.903	1.539.123	1.866.986	35,5	21,3
Gürcistan	1.514.813	1.633.977	1.466.188	7,9	-10,3
Amerika Birleşik Devletleri	1.013.478	1.334.337	1.442.191	31,7	8,1
Hollanda	1.244.756	1.232.220	1.303.262	-1,0	5,8
Romanya	886.555	990.005	1.173.358	11,7	18,5

Kaynak: KTB

(1): 2024 yılına göre ilk 10'de yer alan milliyetler verilmiştir.

(2): 2024 yılı verileri geçicidir.

2024 yılında ilk 20’de yer alan milliyetlere göre Türkiye’ye gelen yabancı ziyaretçiler sıralamasında en yüksek artış %30,9 ile İran’da olmuştur. İran’ı %21,3 ile Polonya, %18,5 ile Romanya ve %16,7 ile İngiltere (Birleşik Krallık) izlemiştir. İlk 20’de ziyaretçi sayısında tek azalış %10,3 ile Gürcistan’dan gelen ziyaretçi sayısında olmuştur.

1.2.4.3 Ulaştırma

2024 yılında yurt içi ve yurt dışı yolcu taşımalarında 2023 yılına göre düşük oranlı artışlar gözlenmiştir. 2023 yılında %9,1 artan yurt içi kara yolu yolcu taşımaları, 2024 yılında %0,5 oranında sınırlı bir artış göstermiştir. Demir yolu yolcu taşımaları %1,3, hava yolu yolcu taşımaları ise %12,7 artmıştır. Yurt dışı hava yolu taşımaları 2023 yılında %19,1 artış gösterirken, 2024 yılında bu oran %8,8 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 27).

Tablo 27. Ulaştırma Alt Sektörlerinde Yolcu ve Yük Taşıma

Ulaşım Yolları	Yolcu Taşıma				
	2022	2023	2024 ⁽¹⁾	Değişim (%)	
				2023	2024
Yurt içi					
Kara yolu (Milyon-Yolcu-km) ⁽²⁾	348.489	380.178	381.905	9,1	0,5
Demir yolu (Milyon-Yolcu-km) ⁽³⁾	5.734	6.024	6.100	5,1	1,3
Hava yolu (Milyon-Yolcu)	78,3	90,4	101,9	15,5	12,7
Yurt dışı					
Hava yolu (Milyon-Yolcu)	103,5	123,3	134,2	19,1	8,8
	Yük Taşıma				
	2022	2023	2024 ⁽¹⁾	Değişim (%)	
				2023	2024
Yurt içi					
Kara yolu (Milyon-Ton-km) ⁽²⁾	323.512	335.126	341.585	3,6	1,9
Demir yolu (Milyon-Ton-km) ⁽⁴⁾	11.192	9.515	9.800	-15,0	3,0
Deniz yolu (Milyon-Ton) ⁽⁵⁾	67,5	62,6	61,5	-7,3	-1,8
Yurt dışı					
Demir yolu (Milyon-Ton-km)	2.006	973	1.700	-51,5	74,7
Hava Yolu (Milyon-Ton)	1,6	1,6	1,7	0,0	6,3

Kaynak: SBB

(1): Gerçekleşme tahmini.

(2): Karayolları Genel Müdürlüğü’nün sorumluluğu altındaki yol ağına yapılan taşımalarıdır.

(3): Banlıyo yolcu taşımaları hariçtir.

(4): İdari yük taşımaları hariçtir.

(5): Önceki yıllarda yer alan yurt dışı yük taşıma verisi Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından hesaplanmamaktadır.

Yurt içi kara yolu yük taşıması 2023 yılında %3,6, 2024 yılında %1,9 artış göstermiştir. Demir yolu yük taşımasının (idari yük taşımaları hariç tutulduğunda) bir önceki yıl gösterdiği %15 azalış, 2024 yılında yerini %3'lük artışa bırakmıştır. Deniz yolu yük taşıması ise %1,8 azalmıştır.

2023 yılında %51,5 azalan yurt dışı demir yolu yük taşımasında, 2024 yılında %74,7'lik önemli bir artış kaydedilmiştir. Yurt dışı hava yolu yük taşımasında ise %6,3'lük artış yaşanmıştır.

1.3 Yatırımlar

1.3.1 Sabit Sermaye Yatırımları

2024 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarının %74,8 artışla 1.696.966 milyon TL'ye, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının da %59,6 artışla 11.950.172 milyon TL'ye yükseleceği tahmin edilmektedir. Böylece 2023 yılında %93,2 artan toplam sabit sermaye yatırımlarının, kamu sektörü ve özel sektör sabit sermaye yatırımlarında gözlenen artışların etkisi ile 2024 yılında %61,4'lük artışla 13.647.138 milyon TL olacağı öngörülmektedir (Tablo 28, Grafik 33).

Kamu sabit sermaye yatırımları içinde merkezi yönetim yatırımlarında %104,3, KİT yatırımlarında %62,5, döner sermaye ve sosyal güvenlik kuruluşlarının yatırımlarında %52,6 ve mahalli idarelerin yatırımlarında %27,2, artış öngörülmektedir.

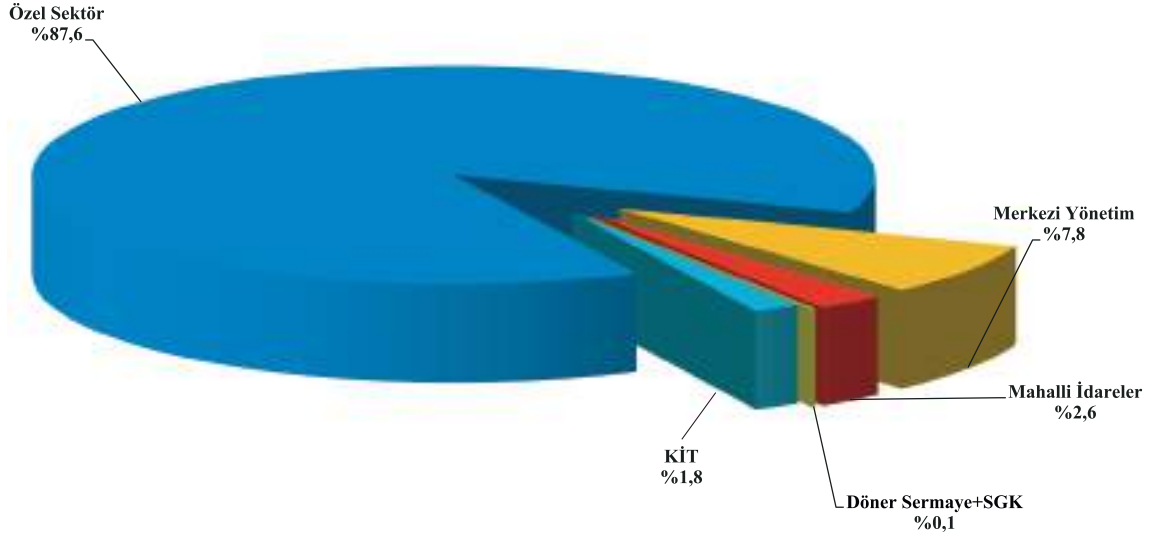
Tablo 28. Sabit Sermaye Yatırımları

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	2022	2023	2024 ⁽¹⁾	Pay (%)			Değişim (%)	
				2022	2023	2024	2023	2024
Merkezi Yönetim	268.661	523.784	1.069.864	6,1	6,2	7,8	95,0	104,3
KİT	109.305	154.695	251.433	2,5	1,8	1,8	41,5	62,5
İşletmecisi	109.300	154.690	251.339	2,5	1,8	1,8	41,5	62,5
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar	5	5	94	0,0	0,0	0,0	0,0	1.780,0
İller Bankası	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Döner Sermaye+SGK	7.745	9.638	14.711	0,2	0,1	0,1	24,4	52,6
Mahalli İdareler	156.449	283.722	360.958	3,6	3,4	2,6	81,4	27,2
Kamu Sektörü	542.159	970.616	1.696.966	12,4	11,5	12,4	79,0	74,8
Özel Sektör	3.835.713	7.485.958	11.950.172	87,6	88,5	87,6	95,2	59,6
Toplam sabit sermaye yatırımı	4.377.873	8.456.574	13.647.138	100,0	100,0	100,0	93,2	61,4

Kaynak: SBB

(1): Gerçekleşme tahmini.

Grafik 33. Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (2024)**Kaynak: SBB**

2023 yılında toplam sabit sermaye yatırımları içinde %11,5 olan kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarının payının 2024 yılında %12,4'e yükseleceği, %88,5 olan özel sektör sabit sermaye yatırımlarının payının ise %87,6'ya düşeceği tahmin edilmektedir.

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarına bakıldığında ise, yatırımların %62'si merkezi yönetim, %21,9'u mahalli idareler, %15,2'si KİT ve %0,9'u döner sermaye ve sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirilecektir.

2024 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarında merkezi yönetimin payının %7,8, mahalli idarelerin payının %2,6, KİT'in payının %1,8 ve döner sermaye ve sosyal güvenlik kuruluşları payının %0,1 olması beklenmektedir.

Özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde bir önceki yıla göre ulaştırma, turizm, konut ve sağlık sektörlerinin payı artarken, madencilik, imalat ve enerji sektörlerinin payı azalmış, tarım, eğitim ve diğer hizmetler sektörlerinin payında değişiklik olmamıştır. 2024 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde en ağırlıklı sektör %34,4'lük pay ile konut sektörü olurken, onu %33'lük pay ile ulaştırma sektörü ve %20,5'lik pay ile imalat sektörü izlemiştir. Özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde en az payı %0,8 ile tarım sektörü almıştır (Tablo 29).

Tablo 29. Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı

(Cari Fiyatlarla, %)

Sektörler	2022	2023	2024 ⁽¹⁾
	Özel Sektör		
Tarım	1,0	0,8	0,8
Madencilik	2,3	2,0	1,9
İmalat	26,3	22,0	20,5
Enerji	1,6	1,4	1,3
Ulaştırma	30,4	32,8	33,0
Turizm	1,0	0,8	0,9
Konut	29,4	33,1	34,4
Eğitim	2,1	1,9	1,9
Sağlık	3,5	3,2	3,3
Diğer Hizmetler	2,4	2,1	2,1
Özel Sektör	100,0	100,0	100,0
Kamu Sektörü			
Tarım	8,4	9,5	10,6
Madencilik	10,0	8,0	6,2
İmalat	0,5	0,5	0,6
Enerji	7,8	4,8	4,5
Ulaştırma	35,9	34,1	33,7
Turizm	0,1	0,2	0,2
Konut	0,5	1,6	1,7
Eğitim	9,7	11,9	13,8
Sağlık	5,2	7,4	8,7
Diğer Hizmetler	21,9	22,1	19,9
Kamu Sektörü	100,0	100,0	100,0
Toplam			
Tarım	1,9	1,8	2,0
Madencilik	3,3	2,6	2,4
İmalat	23,1	19,5	18,1
Enerji	2,4	1,8	1,7
Ulaştırma	31,1	33,0	33,1
Turizm	0,9	0,8	0,8
Konut	25,8	29,5	30,4
Eğitim	3,0	3,0	3,3
Sağlık	3,7	3,7	3,9
Diğer Hizmetler	4,8	4,3	4,3
Toplam	100,0	100,0	100,0

Kaynak: SBB

(1): Gerçekleşme tahmini.

2024 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları içinde bir önceki yıla göre tarım, imalat, konut, eğitim ve sağlık sektörlerinin payı artarken, madencilik, enerji, ulaştırma ve diğer hizmetler sektörlerinin payı azalmış, turizm sektörünün payı aynı kalmıştır. Kamu sektörü toplam sabit sermaye yatırımları içinde ulaştırma sektörü %33,7, diğer hizmetler sektörü %19,9 ve eğitim sektörü %13,8'lik pay ile en ağırlıklı sektörler olurken, turizm sektörü %0,2 ve imalat sektörü %0,6 ile en düşük paya sahip sektörler olmuştur.

1.3.2 Yatırım Teşvik Belgeleri

2024 yılında yatırımların artırılmasına katkı sağlamak, yatırımcıları desteklemek ve yönlendirmek amacıyla teşvik uygulamalarına devam edilmiştir. 2023 yılında %15,7 artan yatırım teşvik belgesine bağlanan sabit yatırım tutarı, 2024 yılında tüm sektörlerde verilen teşviklerdeki düşüşe bağlı olarak %23,2 azalmıştır. Böylece 2023 yılında 1.661.601 milyon TL olan teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar, 2024 yılında 1.275.364 milyon TL'ye gerilemiştir (Tablo 30).

Tablo 30. Sektörlere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Sektörler	Belge Sayısı			Sabit Yatırım ⁽¹⁾ (Milyon TL)			İstihdam (Kişi)		
	2022	2023	2024 ⁽¹⁾	2022	2023	2024	2022	2023	2024
Enerji	2.857	3.758	2.159	191.906	356.635	187.129	4.277	4.850	3.751
Hizmetler	1.373	1.630	1.627	298.203	378.965	357.791	61.863	56.990	56.132
İmalat	8.522	9.597	7.842	855.159	867.035	691.739	266.073	257.445	203.580
Madencilik	297	247	208	65.556	34.174	20.546	8.921	4.363	2.488
Tarım	387	442	382	24.753	24.792	18.160	5.431	6.266	4.978
Toplam	13.436	15.674	12.2180	1.435.576	1.661.601	1.275.3640	346.565	329.914	270.929
Değişim (%)									
Enerji	307,6	31,5	-42,5	129,4	85,8	-47,5	24,9	13,4	-22,7
Hizmetler	2,9	18,7	-0,2	26,7	27,1	-5,6	42,4	-7,9	-1,5
İmalat	-7,3	12,6	-18,3	5,5	1,4	-20,2	-9,5	-3,2	-20,9
Madencilik	-3,9	-16,8	-15,8	12,3	-47,9	-39,9	-11,0	-51,1	-43,0
Tarım	-52,0	14,2	-13,6	-8,0	0,2	-26,8	-29,7	15,4	-20,6
Toplam	8,9	16,7	-22,0	18,1	15,7	-23,2	-3,4	-4,8	-17,9
Pay (%)									
Enerji	21,3	24,0	17,7	13,4	21,5	14,7	1,2	1,5	1,4
Hizmetler	10,2	10,4	13,3	20,8	22,8	28,1	17,9	17,3	20,7
İmalat	63,4	61,2	64,2	59,6	52,2	54,2	76,8	78,0	75,1
Madencilik	2,2	1,6	1,7	4,6	2,1	1,6	2,6	1,3	0,9
Tarım	2,9	2,8	3,1	1,7	1,5	1,4	1,6	1,9	1,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

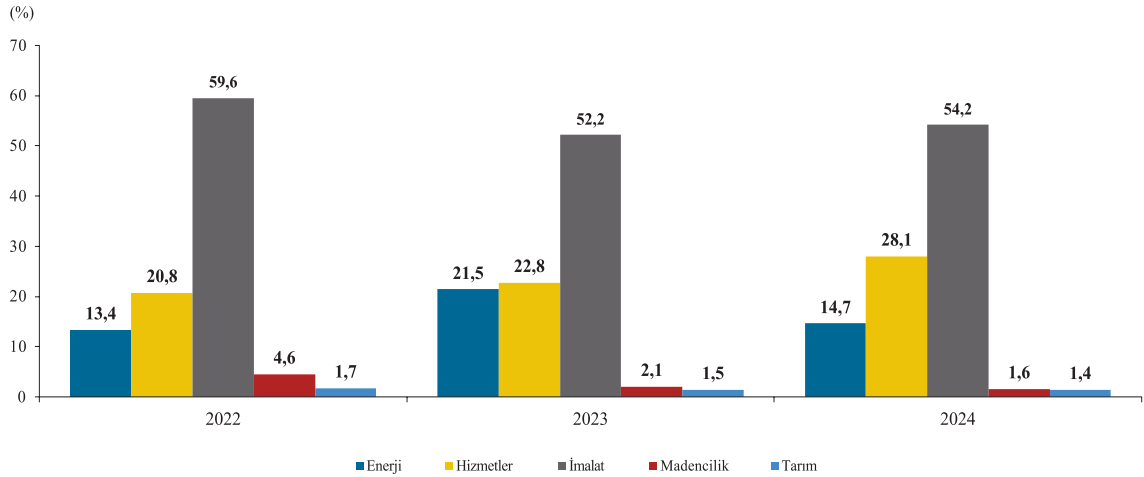
Kaynak: STB

(1): Sabit yatırım tutarları Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) değişim oranları kullanılarak hesaplanmıştır.

2024 yılında bir önceki yıla göre enerji sektörüne verilen teşvik belgelerinin tutarı %47,5 azalarak 187.129 milyon TL, hizmetler sektörüne verilen teşvik belgelerinin tutarı %5,6 azalarak 357.791 milyon TL olurken, imalat sanayi sektörüne verilen teşvik belgelerinin tutarı %20,2 azalarak 691.739 milyon TL, madencilik sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı %39,9 azalarak 20.546 milyon TL ve tarım sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı %26,8 azalarak 18.160 milyon TL olmuştur.

2024 yılında da teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar içinde en büyük payı %54,2 ile imalat sanayi sektörü alırken, onu %28,1 ile hizmetler sektörü, %14,7 ile enerji sektörü, %1,6 ile madencilik sektörü ve %1,4 ile tarım sektörü takip etmiştir. Bir önceki yıla göre enerji, madencilik ve tarım sektörünün payı azalırken, hizmetler ve imalat sektörünün payı artmıştır (Grafik 34).

Grafik 34. Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (Sabit Yatırım)

Kaynak: STB

2024 yılında toplam 12.218 teşvik belgeli yatırım ile 270.929 kişiye istihdam sağlanması amaçlanmıştır. Bunların %75,1'ini oluşturan 203.580 kişinin imalat sanayi, %20,7'sini oluşturan 56.132 kişinin hizmetler, %1,8'ini oluşturan 4.978 kişinin tarım, %1,4'ünü oluşturan 3.751 kişinin enerji ve %0,9'unu oluşturan 2.488 kişinin madencilik sektöründe istihdam edilmesi hedeflenmiştir.

2024 yılında komple yeni yatırımlar için verilen 7.681 teşvik belgesinin tutarı 727.137 milyon TL, tevsî yatırımlarına verilen 3.626 teşvik belgesinin tutarı 368.835 milyon TL ve bunların dışında kalan yatırımlar için verilen 911 teşvik belgesinin tutarı da 179.393 milyon TL olmuştur. Teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımların %57'sini komple yeni yatırımlar, %28,9'unu tevsî yatırımları ve %14,1'ini de diğer yatırımlar oluşturmuştur (Tablo 31).

Tablo 31. Mahiyetlerine Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Yatırımın Mahiyeti	Belge Sayısı			Sabit Yatırım ⁽¹⁾ (Milyon TL)		
	2022	2023	2024 ⁽¹⁾	2022	2023	2024
Komple yeni yatırım	8.458	10.093	7.681	830.568	1.102.077	727.137
Tevsi	4.039	4.532	3.626	455.334	445.009	368.835
Diğer (2)	939	1.049	911	149.675	114.515	179.393
Toplam	13.436	15.674	12.218	1.435.577	1.661.601	1.275.364
Değişim (%)						
Komple yeni yatırım	18,8	19,3	-23,9	18,6	32,7	-34,0
Tevsi	-7,8	12,2	-20,0	10,4	-2,3	-17,1
Diğer	12,3	11,7	-13,2	46,7	-23,5	56,7
Toplam	8,9	16,7	-22,0	18,1	15,7	-23,2
Pay (%)						
Komple yeni yatırım	63,0	64,4	62,9	57,9	66,3	57,0
Tevsi	30,1	28,9	29,7	31,7	26,8	28,9
Diğer	7,0	6,7	7,5	10,4	6,9	14,1
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: STB

(1): Sabit yatırım tutarları Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) değişim oranları kullanılarak hesaplanmıştır.

(2): Modernizasyon, entegrasyon ve ürün çeşitlendirme yatırımları.

Yatırım teşvik belgelerinin bölgelere göre dağılımında, 2024 yılında verilen toplam 1.275.364 milyon TL tutarındaki teşvik belgeli sabit yatırımlar içinde ilk sırayı %44,8'lik pay ile 1. bölge alırken, onu %19,8'lik pay ile 2. bölge, %11,5'lik pay ile 3. bölge izlemiştir (Tablo 32).

2024 yılında verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı bir önceki yıla göre tüm bölgelerde azalış göstermiştir. En yüksek oranlı azalış %46,6 ile 5. bölgede gerçekleşmiş onu, %42,6 ile 3. bölge, %26 ile 2. bölge takip etmiştir.

Tablo 32. Bölgelere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Bölgeler ⁽²⁾	Belge Sayısı			Sabit Yatırım ⁽¹⁾ (Milyon TL)						Değişim (%)	
				2022		2023		2024			
	2022	2023	2024	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	2023	2024
1. Bölge	5.381	6.186	4.516	600.339	42,7	596.499	35,9	571.185	44,8	-0,6	-4,2
2. Bölge	2.552	3.118	2.220	315.948	22,5	340.683	20,5	252.050	19,8	7,8	-26,0
3. Bölge	1.834	1.965	1.483	188.384	13,4	255.294	15,4	146.653	11,5	35,5	-42,6
4. Bölge	1.166	1.343	1.161	54.753	3,9	129.117	7,8	122.168	9,6	135,8	-5,4
5. Bölge	964	993	766	104.346	7,4	135.476	8,2	72.348	5,7	29,8	-46,6
6. Bölge	1.512	2.004	2.009	71.121	5,1	97.092	5,8	72.994	5,7	36,5	-24,8
Muhtelif Bölge ⁽³⁾	27	65	63	69.686	5,0	107.440	6,5	37.966	3,0	54,2	-64,7
Toplam	13.436	15.674	12.218	1.404.577	100,0	1.661.601	100,0	1.275.364	100,0	18,3	-23,2

Kaynak: STB

(1): Sabit yatırım tutarları Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) değişim oranları kullanılarak hesaplanmıştır.

(2): **1. Bölge:** Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Muğla,**2. Bölge:** Adana, Aydın, Bolu, Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri hariç), Denizli, Edirne, Isparta, Kayseri, Kırklareli, Konya, Sakarya, Tekirdağ, Yalova,**3. Bölge:** Balıkesir, Bilecik, Burdur, Gaziantep, Karabük, Karaman, Manisa, Mersin, Samsun, Trabzon, Uşak, Zonguldak,**4. Bölge:** Afyonkarahisar, Amasya, Artvin, Bartın, Çorum, Düzce, Elazığ, Erzincan, Hatay, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Rize, Sivas,**5. Bölge:** Adıyaman, Aksaray, Bayburt, Çankırı, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Kilis, Niğde, Ordu, Osmaniye, Sinop, Tokat, Tunceli, Yozgat,**6. Bölge:** Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van, Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri.

(3): Birden fazla ili kapsayan yatırımlar.

1.4 Parasal ve Mali Gelişmeler**1.4.1 Enflasyon**

2017 yılından itibaren çift hanelere yükselen Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) artış hızı, 2023 yılında 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremler nedeniyle oluşan ek finansman ihtiyacına yönelik ücret ve vergi ayarlamaları, döviz kurundaki artış, küresel enerji fiyatlarındaki yukarı yönlü eğilim, gıda ve hizmet fiyatlarındaki artışlar ile enflasyon beklentilerindeki bozulmanın etkisiyle %64,77 olarak gerçekleşmiştir.

2024 yılının ilk yarısında TÜFE'deki artışta döviz kurundaki yükselişin ithalat maliyetlerini artırması, Ocak ayında yapılan asgari ücret artışları ve yüksek seyreden gıda fiyatlarından etkilenen hizmet grubu fiyatlarındaki katılık ve fiyatlama davranışlarındaki bozulma etkili olmuştur. TÜFE artış oranı Mayıs ayında doğal gaz sübvansiyonunun katkısıyla oluşan baz etkisi kaynaklı yükseliş ile yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır.

Yılın ikinci yarısında ise sıkı para politikası ve makroihtiyati tedbirlerle 2024 yılı Haziran ayı itibarıyla başlayan dezenflasyon süreci belirginleşmiş, iç talepteki kademeli daralma ve baz etkisiyle enflasyonun ana eğiliminde gerileme gözlenmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda 2024 yılında TÜFE artış oranı %44,38 olarak kaydedilmiştir. Ücret gelişmeleri ve fiyat katılığının etkisiyle yüksek seyrini sürdüren hizmet enflasyonu yıllık enflasyonu en fazla etkileyen unsurlar olmuştur. Döviz kurlarının istikrarı temel mal fiyatlarındaki artışları ılımlı seviyede tutarken, kamu maliyesini iyileştirmeye dönük uygulanan vergi artışları tüketici fiyatlarını doğrudan etkilemiştir. Yapılan maaş zamları özellikle hizmet sektörü ve perakende fiyatlarında yükselişe yol açmış, yüksek enflasyon beklentisi fiyatlamada davranışlarını bozarak fiyat artışlarını hızlandırmış, enerji grubunda büyük ölçüde doğal gaz sübvansiyonunun yarattığı baz etkisinin yansıması TÜFE artış oranında belirleyici olmuştur.

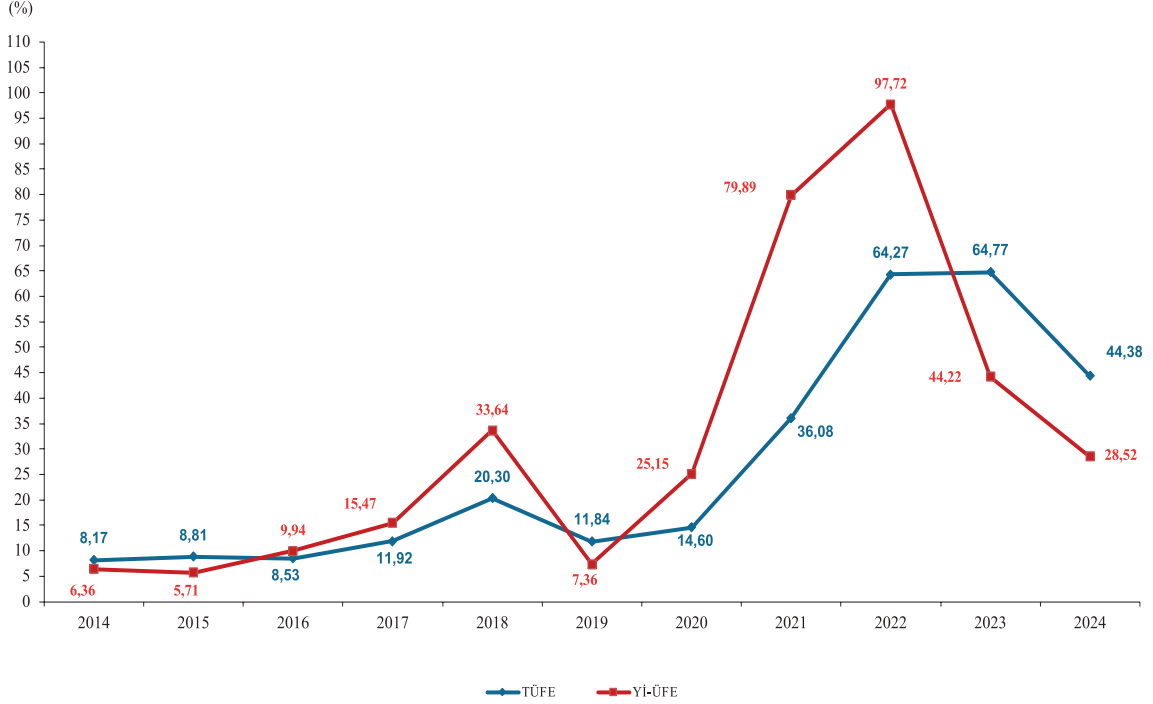
Yurt içi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE) artış hızı döviz kurları ile küresel emtia fiyatlarındaki artış ve küresel tedarik zincirlerindeki bozulmanın etkisi nedeniyle 2022 yılında %97,7 ile tarihi seviyeye yükselmiştir. 2023 yılında küresel emtia fiyatlarındaki gerilemenin yarattığı baz etkisi, tedarik zincirlerindeki düzelmelerin ve Türk Lirasında sağlanan istikrarın sonucunda Yİ-ÜFE artış hızı % 47,22 seviyesine gerilemiştir.

Koronavirüs (Covid-19) pandemisini ve izleyen dönemde TÜFE ile Yİ-ÜFE arasındaki makasın açılması sadece Türkiye ekonomisinde değil, diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde de görülmüştür.

2024 yılında küresel petrol ve doğal gaz fiyatlarında dalgalanmalar üretici maliyetlerini de olumsuz etkilemiştir. Enerji maliyetleri ve hammadde fiyatlarındaki artışlar, özellikle gıda ve sanayi üretiminde artan maliyetler ile sıkı para politikalarının sonucunda kredi maliyetlerinin artması, üreticiler üzerinde baskı oluşturmuştur. Türk lirasında yaşanan istikrarlı seyrin yanı sıra tedarik sürecinde yaşanan iyileşmeler ve baz etkisi de Yİ-ÜFE artış hızının yavaşlamasında etkili olmuş, böylelikle Yİ-ÜFE, TÜFE artış hızının altında kalarak %28,52 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Son 10 yılda Türkiye’de TÜFE ve Yİ-ÜFE’de yıllık bazda önemli dalgalanmalar gözlenmiştir. 2014 yılında TÜFE yıllık %8,17, Yİ-ÜFE ise %6,36 artış kaydederken, takip eden yıllarda enflasyonist baskılar giderek artmıştır. 2018’de döviz kuru şoklarının etkisiyle TÜFE %20,30’a, Yİ-ÜFE ise %33,64’e ulaşmıştır. 2021 yılında pandemi sonrası küresel arz sıkıntıları ve kur dalgalanmalarıyla TÜFE %36,08, Yİ-ÜFE ise %79,89 seviyesine çıkmıştır. 2022’de ise Yİ-ÜFE %97,72 ile rekor seviyeye ulaşırken, TÜFE %64,27 olarak kaydedilmiştir. 2023 yılı sonunda TÜFE %64,77, Yİ-ÜFE ise %44,22 ile tarihi seviyelere çıkmış, 2024 yılında enflasyonu düşürmek üzere uygulanan parasal sıkılaştırma süreciyle TÜFE %44,38, Yİ-ÜFE ise %28,52 seviyesine gerilemiştir (Grafik 35).

Grafik 35. Tüketici ve Yurtiçi Üretici Fiyat Endekslerinde Yıllık Değişim Oranları (2003=100)

Kaynak: TCMB

Orta Vadeli Programda (OVP, 2024-2026) %33 olarak öngörülen, Eylül ayında %41,5 (OVP, 2025-2027) olarak revize edilen TÜFE artış oranı hedeflenen düzeyin üzerinde kalmıştır.

Aynı zamanda 2006 yılından itibaren uygulanan enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde TCMB'nin Hükümet ile birlikte belirlediği orta ve uzun vadeli enflasyon hedefi 2024 yılı içinde %5 olarak korunmuştur. Bu çerçevede enflasyon hedefinin 2 puan üstü ve altı, belirsizlik aralığı olarak belirlenmiştir.

Enflasyon hedefine ulaşamaması belirsizlik aralığını aşması durumunda Merkez Bankası Kanunu'nun 42. maddesi uyarınca TCMB'nin hedeften sapmanın nedenlerini ve alınması gereken önlemleri Hükümet'e yazılı olarak bildirmesi ve kamuoyuna açıklaması gerekmektedir.

2024 yılında enflasyonun belirsizlik aralığının üzerinde gerçekleşmesiyle, daha önceki yıllarda olduğu gibi TCMB tarafından 7 Şubat 2025 tarihinde Hükümete yazılan mektupla enflasyonun hedeften sapmasının nedenleri ile hedefe ulaşmak için alınan ve alınması gereken önlemler açıklanmıştır.

2024 yılında tüketici enflasyonu üzerinde geçmiş enflasyona endeksleme davranışları, yılın ilk yarısında görece güçlü olan talep koşulları, Nisan ayına kadar yükselen emtia fiyatları, yılın ilk aylarında artış sergileyen üretici enflasyonu ve enerji grubundaki baz etkisinin yansımaları enflasyondaki artışta yukarı yönlü belirleyici unsurlar olarak gösterilmiştir. Enflasyon beklentileri ve fiyatlama davranışları, hizmet enflasyonundaki katılık, gıda ve emtia fiyatları, jeopolitik gelişmeler, küresel ekonomi ve ticaret politikalarına ilişkin belirsizlikler ise enflasyon üzerindeki riskler olarak belirtilmiştir. 2025 yılında, yönetilen/yönlendirilen fiyatlar ile ücret ve vergi ayarlamalarının OVP hedefleri çerçevesinde belirlenerek, maliye politikasının enflasyonla mücadelede destekleyici olacağı öngörülmüşken, orta ve uzun vadede, enflasyondaki katılık ve oynaklıkları azaltacak yapısal reformlara devam edilmesinin ve arz kapasitesini artıracak tedbirlerin güçlendirilmesinin fiyat istikrarına katkıda bulunacağı ifade edilmiştir.

TÜFE içinde harcama grubu ağırlığı en yüksek grup %24,98 ile gıda ve alkolsüz içecekler olup, enflasyon sepetinde dörtte bir ağırlığa sahiptir. 2024 yılında %43,58 artan bu grup yıllık enflasyonu en fazla yukarı çıkaran grup olmuştur. TÜFE’de %17,35 ile en büyük ikinci ağırlığa sahip olan ulaştırma grubu %39,28 artarak grubun enflasyona etkisi sınırlı düzeyde kalmıştır. TÜFE’de %14,20 ile en fazla ağırlığa sahip üçüncü harcama grubu olan konutta, konut ihtiyacının belirli ölçüde karşılanamaması, konut satışları ve yüksek kira artışlarından dolayı %32,32 artış gerçekleşmiştir (Tablo 33).

Tablo 33. Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (2003= 100)

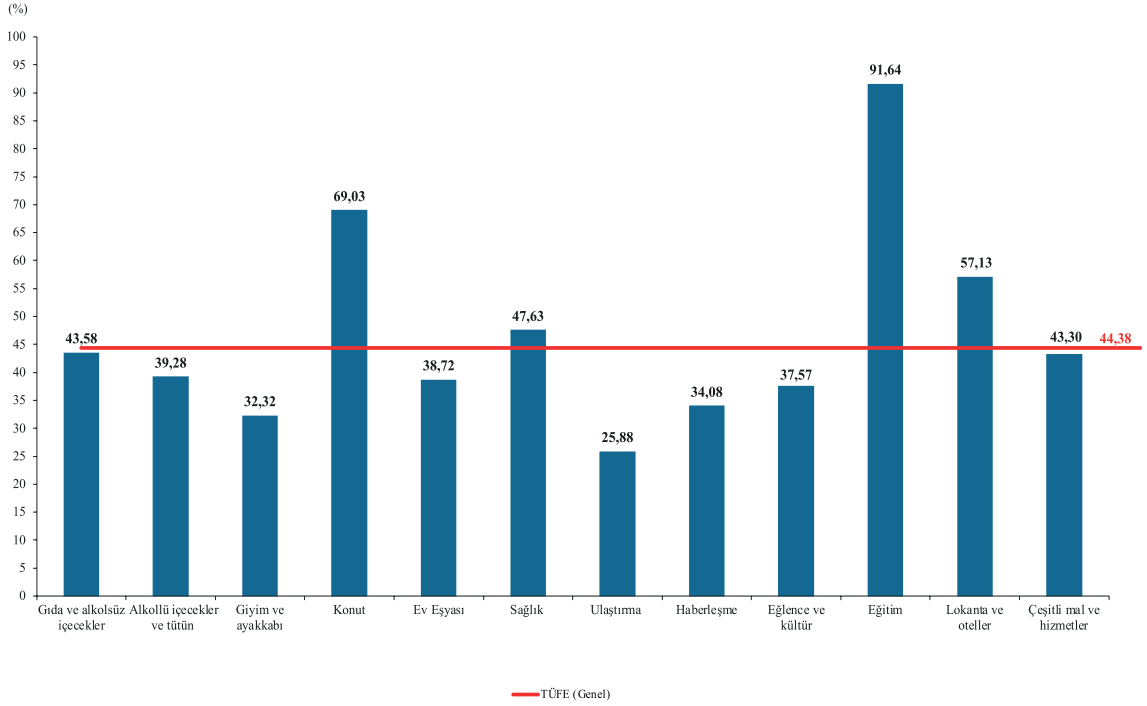
(%)

Ana Harcama Grupları	2022	2023	2024
Gıda ve alkolsüz içecekler	77,87	72,01	43,58
Alkollü içecekler ve tütün	65,11	71,26	39,28
Giyim ve ayakkabı	25,87	40,74	32,32
Konut	79,83	40,39	69,03
Ev Eşyası	73,02	58,46	38,72
Sağlık	66,60	79,59	47,63
Ulaştırma	54,45	77,14	25,88
Haberleşme	32,58	51,02	34,08
Eğlence ve kültür	49,95	61,26	37,57
Eğitim	37,27	82,06	91,64
Lokanta ve oteller	68,48	93,24	57,13
Çeşitli mal ve hizmetler	53,76	58,97	43,30
Genel	64,27	64,77	44,38

Kaynak: TÜİK

2024 yılında %44,38 olarak gerçekleşen TÜFE artış hızı üzerinde kalan ana harcama grupları sırasıyla; %91,64 ile eğitim, %69,03 ile konut, %57,13 ile lokanta ve oteller ve %47,63 ile sağlık olmuştur. En düşük fiyat artışı ise %25,88 ile ulaştırma grubunda gerçekleşmiştir (Grafik 36).

Grafik 36. 2024 Yılı Ana Harcama Grupları İtibarıyla Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (2003=100)

Kaynak: TÜİK

Yıllık fiyat artışının en yüksek olduğu hizmet sektöründe fiyat katılıklarının en önemli nedeni fiyatlama davranışındaki bozulmadır. Fiyat yapıcı olarak davranan işletmeler geçmiş dönem enflasyonuna endeksleyerek enflasyon beklentilerini sık değiştirebilmekte ve fiyatlarını belirleyebilmektedir.

Mevsim etkisinden arındırılmış TÜFE göstergelerine bakıldığında dezenflasyonist programın hedefe yaklaşma hızının tahmin edilenden düşük olduğu görülmektedir. 2024 yılında Aralık ayındaki %1,90'lık sınırlı artış hariç diğer aylarda artış oranı yüksek seviyede olmuştur.

2024 yılında %28,52 olarak gerçekleşen Yİ-ÜFE artış hızının altında artış gösteren tek sektör %11,21 ile elektrik, gaz üretimi ve dağıtım sektörü olmuş, petrol fiyatlarındaki ılımlı görünüm ve baz etkisi bu gerilemede rol oynamıştır. Diğer tüm sektörler yıllık artış oranının üzerinde gerçekleşmiştir. Madencilik ve taşocaklığı sektörü fiyatları %36,17, su temini sektörü fiyat-

ları %34,48 ve imalat sanayi sektörü fiyatları %30,02 artış göstermiştir. İmalat sektörü %86 ile Yİ-ÜFE içinde harcama grubu ağırlığı en yüksek grup olmasından dolayı Yİ-ÜFE oranını en fazla artıran alt sektör olmuştur (Tablo 34, Grafik 37).

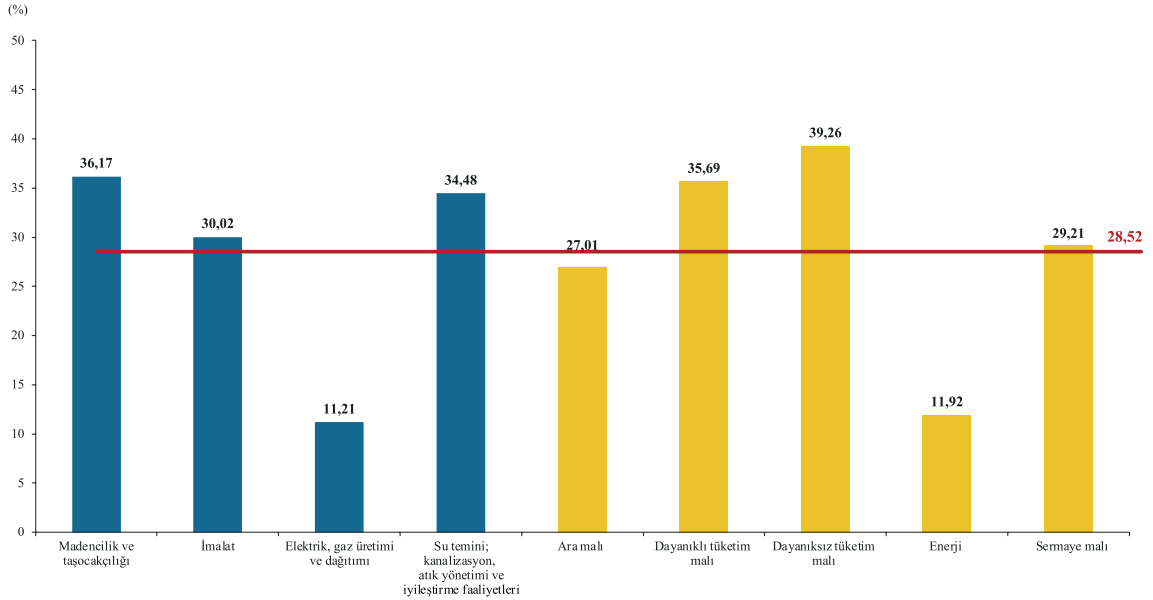
Tablo 34. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (2003= 100)

(%)

	2022	2023	2024
Sektörler			
Madencilik ve taşocaklığı	122,92	65,59	36,17
İmalat	78,66	53,68	30,02
Elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı	284,99	-29,69	11,21
Su temini; kanalizasyon, atık yön. ve iyileştirme faal.	130,34	66,97	34,48
Ana Sanayi Grupları			
Ara malı	70,91	47,72	27,01
Dayanıklı tüketim malı	78,57	60,07	35,69
Dayanaksız tüketim malı	101,63	64,37	39,26
Enerji	224,67	-1,69	11,92
Sermaye malı	65,16	65,07	29,21
Genel	97,72	44,22	28,52

Kaynak: TÜİK

Grafik 37. 2024 Yılı Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (2003= 100)

Kaynak: TÜİK

— Yİ-ÜFE (Genel)

Yİ-ÜFE’de ana sanayi grupları sınıflamasına göre 2024 yılı sonunda en yüksek artış %39,26 ile dayanıksız tüketim malı fiyatlarında gerçekleşirken, onu %35,69 ile dayanıklı tüketim malı fiyatları, %29,21 ile sermaye malı fiyatları ve %27,01 ile ara malı, % 11,92 ile enerji fiyatlarındaki artışlar izlemiştir. Döviz kurlarındaki istikrar ve enerji fiyatlarındaki ılımlı seyrin etkisiyle enerji ve ara malı grubu fiyatları artış hızı Yİ-ÜFE yıllık artış hızının altında gerçekleşmiştir.

Yİ-ÜFE enflasyonu aylık bazda en yüksek düzeyine %8,23 artış ile Temmuz ayında ulaşırken, en düşük değerini %0,44 artış ile Mart ayında almıştır (Grafik 31).

2024 yılında yıllık bazda yüksek artışı TÜFE’de %75,45 ve Yİ-ÜFE’de %57,68 ile Mayıs ayında gerçekleşmiş ve takip eden aylarda düşüş trendine girmiştir.

Enflasyonun geleceğini tahmin etmede ve para politikasının belirlenmesinde etkili olduğu için TCMB tarafından takip edilen özel kapsamlı TÜFE göstergelerinden (çekirdek enflasyon) göstergelerinden B endeksi (işlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler ve tütün ile altın hariç TÜFE) ve C endeksi (enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç TÜFE) çekirdek enflasyon göstergeleri ile temel mallar ve hizmet grubu yıllık fiyat artış hızlarında bir önceki yıla göre 24-25 puanlık düşüşler gerçekleşmiştir.

1.4.2 Para, Banka

TCMB, 2024 yılında da temel amacının fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek olduğunu, bu amaç doğrultusunda sahip olduğu tüm araçları kullanmaya devam edeceğini, fiyat istikrarını destekleyici bir unsur olarak finansal istikrarın gözetileceğini belirtmiştir².

Kısa vadede enflasyon raporlarında açıklanan enflasyon tahminleri, orta vadede ise enflasyon hedefi enflasyonun seyri için öncü göstergeler olup, enflasyon beklentilerine yönelik referans oluşturmak için ara hedef olarak kullanılacaktır. 2024 yılında diğer yıllarda olduğu gibi Hükümet ile birlikte belirlenen enflasyon hedefi %5, TCMB’nin hesap verme yükümlülüğünün bir unsuru olarak da belirsizlik aralığı hedef etrafında her iki yönde 2 puan olarak korunmuştur.

2024 yılında TCMB para politikası uygulamalarını fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek amacı doğrultusunda enflasyon hedeflemesi çerçevesinde sürdürmüştür. TCMB enflasyonu orta vadeli hedefine kademeli olarak yaklaştırmak için, bir hafta vadeli repo ihale faiz oranını temel politika aracı olarak kullanmaya ve makroihtiyati politikaları uygulamaya devam etmiştir.

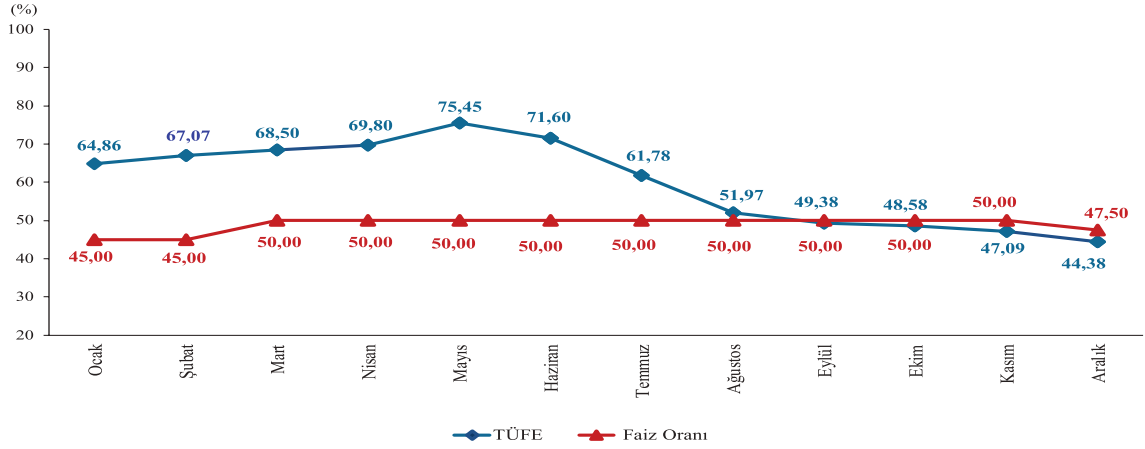
2 TCMB, 2024 Para Politikası

Bu çerçevede TL likidite yönetiminde; günlük repo ihale miktarı belirlenirken ikincil piyasa gecelik faiz oranlarının politika faizi etrafında oluşmasının sağlanması, uygulanan likidite yönetimi stratejisi ile uyumlu şekilde para piyasalarının etkin ve istikrarlı çalışmasını, kullanılan araçların para politikasının etkinliğini desteklemesini ve ödeme sistemlerinin kesintisiz çalışmasının teminini hedeflemiştir.

Dezenflasyon sürecinin tesisi, enflasyon beklentilerinin çıpılanması ve fiyatlama davranışlarındaki bozulmanın kontrol altına alınması için 2023 yılı Haziran ayından itibaren başlatılan parasal sıkılaştırma sürecini 2024 yılında da devam ettirmiştir. Para politikası duruşu, enflasyonun hedeflenen patika ile uyumlu seyredererek dezenflasyon sürecinin devamını sağlayacak şekilde belirlenmiştir.

Enflasyonda belirgin ve kalıcı bir bozulma öngörülmesi durumunda para politikası araçları etkili şekilde kullanılarak, kredi ve mevduat piyasalarında öngörülenin dışında gelişmeler olması durumunda parasal aktarım mekanizmasının ilave makroihtiyati adımlarla destekleneceği, likidite koşullarının yakından izleneceği ve sterilizasyon araçlarının etkili şekilde kullanılmaya devam edileceği TCMB Para Politikası Kurulu kararında belirtilmiştir.

TCMB, 2023 yılı Haziran ayında dezenflasyonun kısa sürede tesisi, enflasyon beklentilerinin çıpılanması ve fiyatlama davranışlarındaki bozulmanın kontrol altına alınması için güçlü bir parasal sıkılaştırma sürecine başlamış ve bu çerçevede politika faizini Haziran ayında 650 baz puan artırarak %8,5'ten %15'e, kademeli olarak Aralık sonunda %42,5'e yükseltmiştir. 2024 yılı Ocak ve Şubat aylarında 250 baz puan artarak %45 düzeyine çıkan politika faizi, Mart ayı itibarıyla %50 düzeyine yükselerek 500 baz puan artış göstermiştir. TCMB, Mart ayında operasyonel çerçevede değişikliğe giderek, Merkez Bankası gecelik vadede borçlanma ve borç verme oranlarının bir hafta vadeli repo ihale faiz oranına kıyasla -/+ 300 baz puanlık bir marj ile belirlenmesine karar vermiştir. Mart ayından itibaren sıkı parasal duruşunu koruyarak politika faizini Aralık ayına kadar %50 düzeyinde sabit tutmuştur. Aralık ayında %50'den %47,5'e indirilmesine karar verilmiş, ayrıca operasyonel çerçevede değişikliğe giderek, Merkez Bankası gecelik vadede borçlanma ve borç verme oranlarının bir hafta vadeli repo ihale faiz oranına kıyasla -/+ 150 baz puanlık bir marj ile belirlenmesi yönünde karar almıştır (Grafik 38).

Grafik 38. 2024 Yılı TCMB Politika Faiz Oranları ve Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları**Kaynak: TCMB, TÜİK****Not:** TCMB politika faiz oranları 26.01.2024, 22.03.2024 ve 27.12.2024 tarihlerinde değiştirilmiştir.**Para Arzları**

2024 yılında para politikasına yönelik yapılan uygulamalar sonucunda, bir önceki yıla göre M1 para arzının alt kalemi olan dolaşımdaki para %48,4'lük artışla 606.985 milyon TL'ye, vadesiz TL mevduat %32,1'lik artışla 1.702.327 milyon TL'ye, vadesiz yabancı para cinsinden mevduat %25,6'lık artışla 3.842.829 milyon TL'ye yükselmiştir. TÜFE'nin 2024 yılında %44,3 arttığı dikkate alındığında reel olarak dolaşımdaki paranın %2,8 arttığı, vadesiz yabancı para cinsinden mevduatın ise %8,5, vadesiz TL mevduatın %13 azaldığı görülmektedir. Böylece dar tanımlı para arzı M1 nominal olarak %29,3'lük artışla 6.152.141 milyon TL'ye yükselirken, reel olarak %10,5 düşüş göstermiştir (Tablo 35).

Tablo 35. Para Arzları

(Bin TL)

Para Arzları	2022	2023	2024	Değişim (%)	
				2023	2024
M1	3.131.103.033	4.757.514.054	6.152.140.642	51,9	29,3
Dolaşımdaki para	313.343.955	408.898.171	606.984.805	30,5	48,4
Vadesiz mevduat (TL)	975.913.132	1.288.384.410	1.702.326.801	32,0	32,1
Vadesiz mevduat (YP)	1.841.845.947	3.060.231.473	3.842.829.036	66,2	25,6
M2	8.212.797.010	13.615.988.704	17.454.497.249	65,8	28,2
Vadeli mevduat (TL)	3.357.035.402	6.793.689.699	9.527.037.878	102,4	40,2
Vadeli mevduat (YP)	1.724.658.575	2.064.784.951	1.775.318.729	19,7	-14,0
M3	8.478.500.682	14.018.354.253	19.389.973.081	65,3	38,3
Repo	127.250.488	216.531.972	546.451.151	70,2	152,4
Para piyasası fonları	99.089.627	148.099.322	1.341.994.665	49,5	806,1
İhraç edilen menkul değerler	39.363.557	37.734.255	47.030.015	-4,1	24,6

Kaynak: TCMB

YP: Yabancı para.

81. GENEL KURUL

M2 para arzının alt kalemi olan TL cinsinden vadeli mevduat 2024 yılında %40,2'lik artışla 9.527.038 milyon TL'ye yükselirken, yabancı para cinsinden vadeli mevduat %14'lük azalışla 1.775.319 milyon TL'ye gerilemiştir. Böylece M2 para arzı %28,2 artarak 17.454.497 milyon TL olmuştur. M2 para arzında reel olarak %11,2 azalış meydana gelmiştir. M3 para arzı %38,3'lük artışla 19.389.973 milyon TL'ye yükselirken, reel olarak %4,2 azalış göstermiştir.

Mevduat Bankalarındaki Mevduat

2024 yılında mevduat bankalarındaki toplam mevduat %28,5'lik artışla 17.599.293 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam mevduat içinde önemli bir yer tutan tasarruf mevduatı %41,9'luk artışla 6.596.651 milyon TL, ticari kurumlar mevduatı %37,1'lik artışla 3.628.619 milyon TL, diğer kurumlar mevduatı %70'lik artışla 418.363 milyon TL olurken, resmi kurumlar mevduatı %0,9'luk azalışla 516.310 milyon TL ve döviz tevdiat hesapları %0,2'lik azalışla 4.336.958 milyon TL olmuştur. Yabancı para cinsinden kıymetli maden depo hesapları %64,5'lik artışla 1.216.107 milyon TL ve bankalararası mevduat %60'lık artışla 886.284 milyon TL olmuştur (Tablo 36).

Tablo 36. Mevduat Bankalarındaki Mevduat

(Bin TL)

Mevduat Türleri	2022	2023	2024	Pay (%)			Değişim (%)	
				2022	2023	2024	2023	2024
Tasarruf mevduatı	2.216.693.955	4.647.482.856	6.596.650.889	26,9	33,9	37,5	109,7	41,9
Vadesiz	414.683.263	580.053.050	930.826.703	5,0	4,2	5,3	39,9	60,5
Vadeli	1.802.010.692	4.067.429.806	5.665.824.186	21,8	29,7	32,2	125,7	39,3
Ticari kurumlar mevduatı	1.603.855.955	2.647.406.133	3.628.619.348	19,4	19,3	20,6	65,1	37,1
Vadesiz	416.960.908	524.792.977	579.714.095	5,1	3,8	3,3	25,9	10,5
Vadeli	1.186.895.047	2.122.613.156	3.048.905.253	14,4	15,5	17,3	78,8	43,6
Diğer kurumlar mevduatı	134.239.858	246.129.705	418.362.998	1,6	1,8	2,4	83,4	70,0
Vadesiz	30.998.535	49.805.733	71.170.346	0,4	0,4	0,4	60,7	42,9
Vadeli	103.241.323	196.323.972	347.192.652	1,3	1,4	2,0	90,2	76,8
Resmi kurumlar mevduatı	340.489.094	521.114.336	516.310.198	4,1	3,8	2,9	53,0	-0,9
Vadesiz	60.230.511	112.786.200	241.127.401	0,7	0,8	1,4	87,3	113,8
Vadeli	280.258.583	408.328.136	275.182.797	3,4	3,0	1,6	45,7	-32,6
Döviz tevdiat hesapları	3.143.106.098	4.345.690.419	4.336.957.932	38,1	31,7	24,6	38,3	-0,2
Vadesiz	1.431.970.832	2.358.947.447	2.677.577.413	17,4	17,2	15,2	64,7	13,5
Vadeli	1.711.135.266	1.986.742.972	1.659.380.519	20,7	14,5	9,4	16,1	-16,5
Kıymetli maden depo hesapları (YP)	438.103.795	739.160.561	1.216.107.100	5,3	5,4	6,9	68,7	64,5
Vadesiz	381.665.366	671.959.805	1.103.404.267	4,6	4,9	6,3	76,1	64,2
Vadeli	56.438.429	67.200.756	112.702.833	0,7	0,5	0,6	19,1	67,7
Bankalararası mevduat	372.028.412	554.041.440	886.284.443	4,5	4,0	5,0	48,9	60,0
Toplam mevduat	8.248.517.166	13.701.025.445	17.599.292.914	100,0	100,0	100,0	66,1	28,5

Kaynak: TCMB

2024 yılında toplam mevduat içinde en yüksek payı %37,5 ile tasarruf mevduatı alırken, bu hesapların önemli bir kısmını vadeli tasarruf hesapları oluşturmıştır. Tasarruf mevduatını %24,6'lık pay ile döviz tevdiat hesabı takip ederken, bunun altında yer alan vadesiz tevdiatın payı %15,2 ve vadeli tevdiatın payı %9,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Toplam mevduat bir önceki yıla göre reel olarak %11 azalış göstermiştir.

Banka Kredileri

2024 yılı Mart ayında kredi büyüme sınırının etkinliğini artırmak amacıyla kredi büyümesine dayalı olarak zorunlu karşılık tesis yükümlülüğü kapsamında aylık büyüme sınırı; Türk lirası ticari kredilerde % 2,5'ten %2'ye, ihtiyaç kredilerinde %3'ten %2'ye indirmiştir.

2024 yılında piyasa mekanizmasının işlevselliğini artıracak ve makro finansal istikrarı güçlendirecek şekilde makroihtiyati politikaları sadeleştirmeyi amaçlayan TCMB Nisan ayında menkul kıymet tesisi oranını %4'ten %1'e düşürmüştü, Mayıs ayında bu düzenlemeyi yürürlükten kaldırmıştır³.

2023 yılında 11.189.476 milyon TL olan kredi hacmi 2024 yılında 15.455.841 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam banka kredileri 2024 yılında nominal olarak %38,1 artarken, reel olarak ise %4,4 azalış göstermiştir (Tablo 37).

Tablo 37. Banka Kredileri⁽¹⁾

(Bin TL)

Banka kredileri	2022	2023	2024	Değişim (%)	
				2023	2024
Mevduat bankaları kredileri	5.950.454.426	9.125.206.811	12.753.533.874	53,4	39,8
TL	4.393.531.870	6.742.367.020	8.817.956.575	53,5	30,8
Ticari ve bireysel krediler	4.016.745.184	6.052.671.506	7.872.519.839	50,7	30,1
İhtisas kredileri	376.786.686	689.695.514	945.436.736	83,0	37,1
Yabancı para	1.507.028.580	2.333.770.521	3.884.442.023	54,9	66,4
Ticari ve bireysel krediler	1.501.712.270	2.327.535.895	3.877.463.445	55,0	66,6
İhtisas kredileri	5.316.310	6.234.626	6.978.578	17,3	11,9
Kalkınma ve yatırım bankaları kredileri	451.470.500	756.414.196	1.057.933.353	67,5	39,9
TL	156.980.142	281.443.674	358.788.938	79,3	27,5
Türkiye İhracat ve Kredi Bankası	99.529.627	202.238.606	259.762.373	103,2	28,4
Diğer	57.450.515	79.205.068	99.026.565	37,9	25,0
Yabancı para	294.490.358	474.970.522	699.144.415	61,3	47,2
Türkiye İhracat ve Kredi Bankası	172.437.578	269.302.655	436.259.027	56,2	62,0
Diğer	122.052.780	205.667.867	262.885.388	68,5	27,8
Katılım bankaları kredileri	551.958.585	865.322.110	1.129.910.514	56,8	30,6
TL	373.599.186	589.243.146	639.388.741	57,7	8,5
Yabancı para	178.359.399	276.078.964	490.521.773	54,8	77,7
Toplam	7.285.133.891	11.189.475.576	15.455.841.153	53,6	38,1

Kaynak: TCMB

(1): Yurt içi kredileri içermektedir.

3 2024 yılında yürürlükten kaldırılan menkul kıymet tesisi, TCMB tarafından 2022 yılında bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından belirli yasal yükümlülükleri yerine getirmek amacıyla menkul kıymetlerin teminat olarak gösterilmesine yönelik getirilen bir düzenlemedir.

2024 yılında bir önceki yıla göre toplam krediler içinde; mevduat bankaları kredileri %39,8'lik artışla 12.753.534 milyon TL, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri %39,9'luk artışla 1.057.933 milyon TL, katılım bankaları kredileri %30,6'lık artışla 1.129.911 milyon TL olmuştur.

Türk lirası cinsinden mevduat bankaları kredileri %30,8'lik artışla 8.817.957 milyon TL olurken, bunun alt kalemlerinden ticari ve bireysel krediler %30,1'lik artışla 7.872.520 milyon TL'ye, ihtisas kredileri %37,1'lik artışla 945.437 milyon TL'ye yükselmiştir. Yabancı para cinsinden mevduat bankaları kredileri %66,4 artarak 3.884.442 milyon TL ve bunun çok büyük bir kısmını oluşturan ticari ve bireysel krediler %66,6'lık artışla 3.877.463 milyon TL, ihtisas kredileri %11,9'luk artışla 6.979 milyon TL olmuştur.

2024 yılında kalkınma ve yatırım bankaları kredileri içinde yer alan Türk lirası cinsinden kalkınma ve yatırım bankaları kredileri %27,5'lik artışla 358.789 milyon TL'ye, yabancı para cinsinden kalkınma ve yatırım bankaları kredileri %47,2'lik artışla 699.144 milyon TL'ye yükselmiştir.

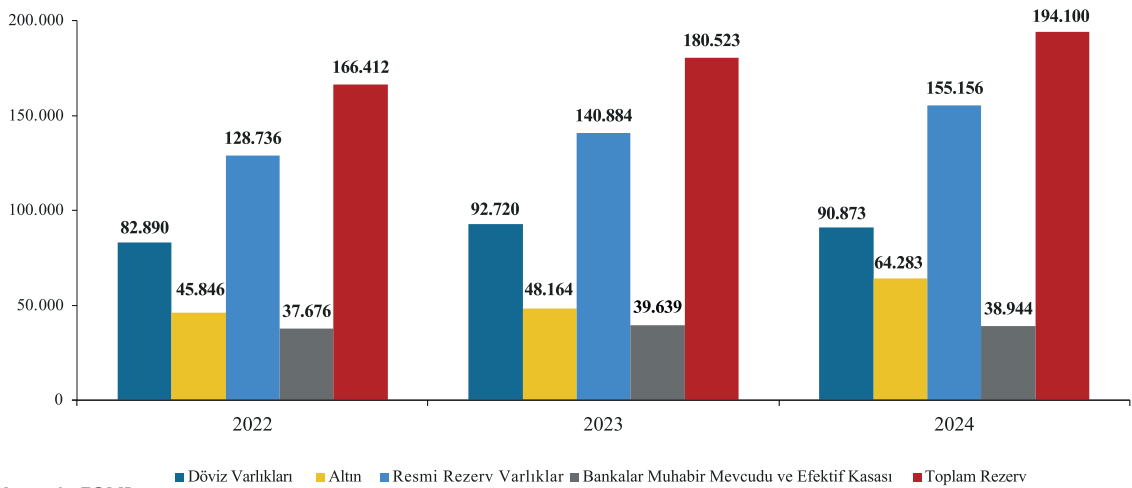
Katılım bankaları kredileri içinde yer alan Türk lirası cinsinden katılım bankaları kredileri %8,5'lik artışla 639.389 milyon TL ve yabancı para cinsinden katılım bankaları kredileri %77,7'lik artışla 490.522 milyon TL olmuştur.

Uluslararası Rezervler

2023 yılında %8,5 artan toplam uluslararası rezervler, 2024 yılında %7,5 artarak 194.100 milyon dolara yükselmiştir. Altın rezervi %33,5 artarak 64.283 milyon dolara yükselirken, döviz varlıkları %2 azalarak 90.873 milyon dolara gerilemiştir. Böylece resmi rezervler %10,1 artarak 140.884 milyondan 155.156 milyon dolara yükselmiştir (Grafik 39).

Grafik 39. Uluslararası Rezervler

(Milyon \$)

1.4.3 Sermaye Piyasası

Menkul kıymet stokları 2024 yılında Ekim ayı sonu itibarıyla 2023 yılı sonuna göre %42,8 artarak 3.703.292 milyon TL'den 5.287.833 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam menkul kıymet stoklarının %13,1'lik kısmını özel sektör menkul kıymetleri, %86,9'luk kısmını da kamu kesimi menkul kıymetleri oluşturmuştur. Özel sektör menkul kıymet stoklarında hisse senetlerinin payı %7,6, özel sektör tahvilinin payı %2,6, finansman bonosunun payı %2,6, özel sektör tahvilinin payı %2,6, varlığa dayalı menkul kıymetin (VDMK) payı %0,1 ve varantın payı %0,1 olurken, kamu kesimi menkul kıymetlerinde devlet tahvilinin payı %86, hazine bonosunun payı %0,9 olmuştur (Tablo 38).

Tablo 38. Menkul Kıymet Stokları

Kamu/Özel Kesim	Değer (Milyon TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024 ⁽¹⁾	2022	2023	2024	2023	2024
Özel sektör menkul kıymetleri	365.357	494.040	693.386	16,1	13,3	13,1	35,2	40,4
Hisse senedi	207.202	269.938	403.472	9,1	7,3	7,6	30,3	49,5
Özel sektör tahvili	47.471	93.851	139.552	2,1	2,5	2,6	97,7	48,7
Finansman bonusu	100.039	118.661	139.824	4,4	3,2	2,6	18,6	17,8
VDMK	7.525	7.797	6.328	0,3	0,2	0,1	3,6	-18,8
KZOB	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Gayrimenkul sertifikası	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Varant	3.120	3.793	4.209	0,1	0,1	0,1	21,6	11,0
Kamu kesimi menkul kıymetleri	1.905.331	3.209.252	4.594.447	83,9	86,7	86,9	68,4	43,2
Devlet tahvili	1.886.435	3.208.001	4.547.009	83,1	86,6	86,0	70,1	41,7
Hazine bonusu	18.896	1.251	47.438	0,8	0,0	0,9	-93,4	3.691,5
Gelir ortaklığı senetleri	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Dövize endeksli senetler	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Özelleştirme tahvili	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Toplam	2.270.688	3.703.292	5.287.833	100,0	100,0	100,0	63,1	42,8

Kaynak: SPK

(1): Ekim ayı sonu itibarıyla.

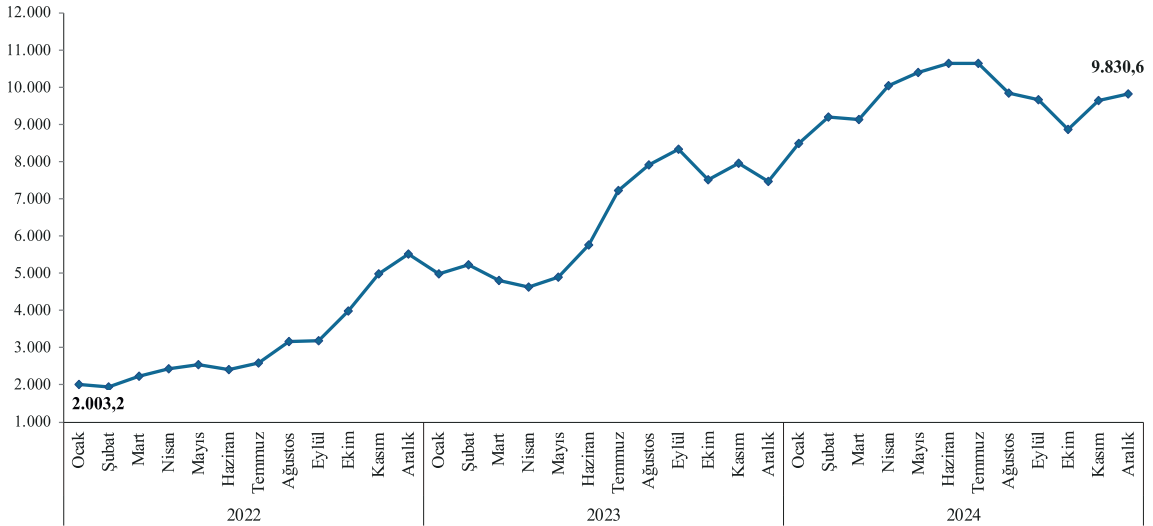
Borsa İstanbul (BIST)

2024 yılına yükselişe başlayan BIST 100 endeksi, %31,6 oranında değer kazanarak yılı 9.830,6 seviyesinden kapatmış ve tarihte ilk kez 6 yıl üst üste pozitif getiri sağlamıştır. BIST 100 endeksi nominal yükseliş göstermiş olsa da yüksek enflasyon nedeniyle getiride düşüş yaşanmıştır. 2023 yılından itibaren enflasyonla mücadele kapsamında uygulanan yeni ekonomi politikası, 2024 yılında sonuçlarını yavaş da olsa göstermeye başlamış, yabancı yatırımcıların tahviller başta olmak üzere Türk lirası varlıklara olan ilgisi devam etmiştir.

2024 yılında BIST 100 endeksi dolar bazlı son 9 yılın zirvesini görürken, yıl içinde en çok kazandıran sektör sigortacılık olmuştur. Sigortacılık sektörünü iletişim, bankacılık, ticaret ve gayrimenkul yatırım ortaklığı sektörleri izlemiştir.

2024 yılı Ocak ve Şubat aylarında yükselişi devam eden endeks, Mart ayında sınırlı bir gerileme yaşamış, 31 Mart yerel seçimlerin sonuçlanmasının ardından Nisan, Mayıs, Haziran aylarında yükselişine devam etmiş, Temmuz ayında TL bazlı en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu zirvenin ardından Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında düşüş eğilimine girmiş, Kasım ve Aralık aylarında ise rezervlerdeki artış, ödemeler dengesindeki düzelme, kredi risk primindeki iyileşme ve enflasyonda görülen yavaşlama eğiliminin güçlenmesiyle tekrar yükselişe geçmiştir (Grafik 40).

Grafik 40. Borsa İstanbul (BIST 100) Endeksi

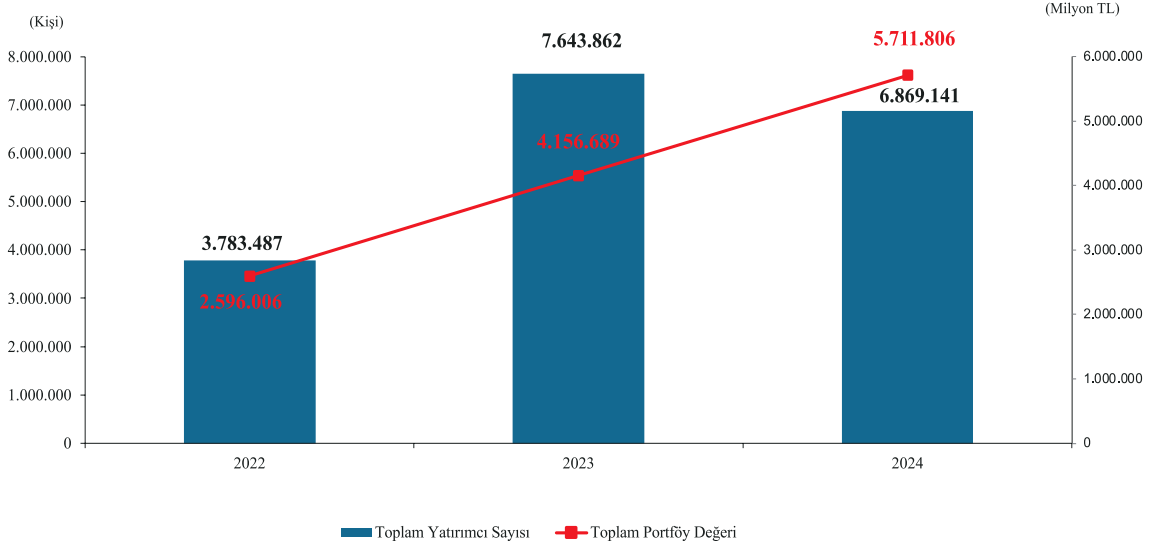
Kaynak: BIST

2024 yılında Borsa İstanbul'da hisse senedi portföyü bulunan yerli yatırımcı sayısı 2023 yılına göre %10,2 azalarak 6.839.739'a ve yabancı yatırımcı sayısı %1,7 artarak 29.402'ye yükselmiştir. Böylece 2024 yılında Borsa İstanbul'da yatırım yapan toplam yatırımcı sayısı %10,1 azalarak 6.869.141 olmuştur (Grafik 41).

Yerli yatırımcıların Borsa İstanbul'daki portföy değeri %38,7 artarak 3.605.885 milyon TL'ye, yabancı yatırımcıların portföy değeri %35,5 artarak 2.105.921 milyon TL'ye yükselmiştir. Böylece toplam portföy değeri %37,4 artarak 5.711.806 milyon TL olmuştur.

Borsa İstanbul'da yatırım yapan toplam yatırımcı sayısı içinde yerli yatırımcıların payı %99,6, yabancı yatırımcıların payı %0,4 olmuştur. Portföy değerine göre ise yerli yatırımcıların payı % 63,1, yabancı yatırımcıların payı %36,9 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 41. Borsa İstanbul'da Yatırım Yapan Yatırımcı Sayısı ve Portföy Değeri (2024)

Kaynak: MKK

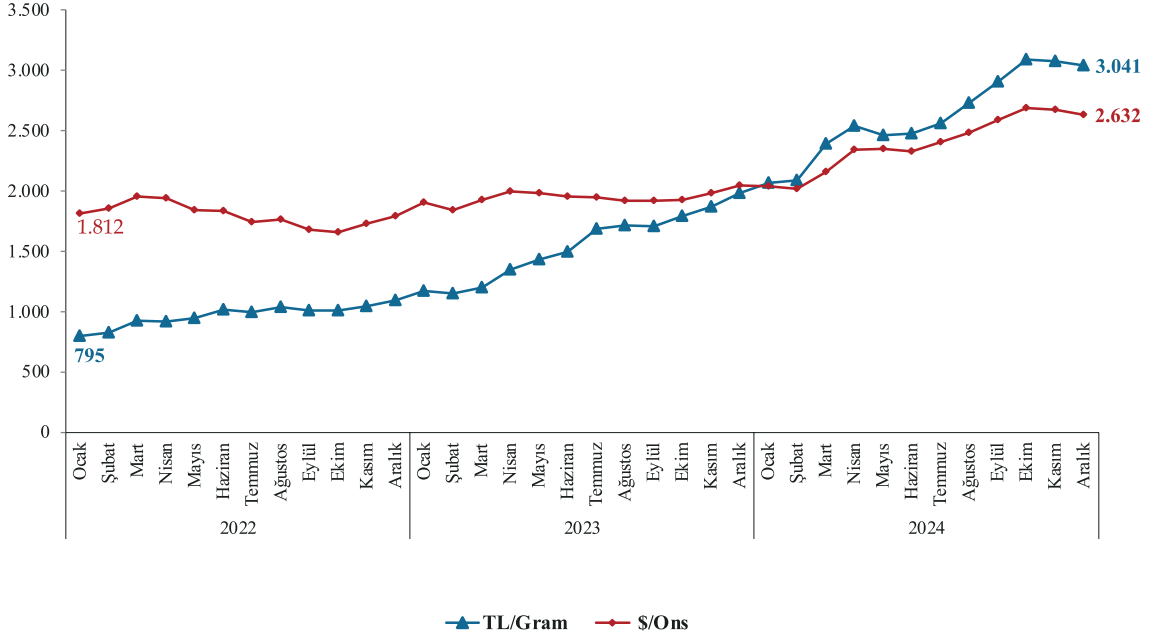
2024 yılında Borsa İstanbul'da yabancı yatırımcılar içinde portföy değerine göre ilk onda yer alan ülkeler arasında ABD 921 yatırımcı ve 454.803 milyon TL'lik portföy ile ilk sırada yer almıştır. ABD'yi 10 yatırımcı ve 415.503 milyon TL'lik portföy ile Katar ikinci sırada, 9 yatırımcı ve 257.014 milyon TL'lik portföy ile İspanya üçüncü sırada takip etmiştir.

2024 yılında ülkemizdeki yabancı yatırımcılar içinde ilk 10'da yer alan ülkeler, 1.805.009 milyon TL'lik portföy değeri ile 2.105.921 milyon TL'lik toplam yabancı yatırımcı portföy değerinin %85,9'unu oluşturmuştur.

1.4.4 Altın Fiyatları

2024 yılında dünya altın fiyatları yükseliş trendinde dalgalı bir seyir izlemiştir. Uluslararası piyasalarda jeopolitik risklerin devam etmesi, ABD'de Kasım ayında düzenlenen başkanlık seçimleri öncesinde artan siyasi belirsizlik, Eylül ayı itibarıyla Amerikan Merkez Bankası (FED)'nin faiz indirim döngüsünü başlatması, Asya ülkelerinden gelen güçlü talep ve merkez bankalarının alımlarını artırması, altın fiyatlarını yıl boyunca yukarı yönlü destekleyerek ons altını rekor seviyelere getirmiştir. 2023 yılı sonunda 2.043 ABD doları olan altının ons fiyatı, 2024 yılı sonunda 2.632 ABD dolarına yükselmiştir (Grafik 42).

Grafik 42. Altın Fiyatları (TL/Gram - \$/Ons)

Kaynak: TCMB

2023 yılı ortalaması 1.945 ABD doları olan altının ons fiyatı, 2024 yılında ortalama 2.392 ABD doları olmuştur. İç piyasalarda ise yılın ilk ayından itibaren yükselişe geçen gram altın fiyatları, Mayıs ve Haziran aylarında bir miktar gerilemiş, Temmuz ayı itibarıyla tekrar yükselerek Ekim ayında 3.091 TL ile rekor seviyeye ulaşmıştır. Kasım ve Aralık aylarında ise ons altınla paralel seyrederken yılı sınırlı bir düşüşle kapatmıştır. 2023 yılı sonunda 1.984 TL olan gram altının fiyatı, 2024 yılı sonunda 3.041 TL'ye yükselmiştir.

1.4.5 Döviz Kurları

2024 yılında döviz kuru gelişmeleri TCMB'nin uygulamakta olduğu dalgalı kur rejimi çerçevesinde iç ve dış ekonomik ve siyasi gelişmelere bağlı olarak dalgalı bir seyir izlemiştir⁴.

Dalgalı kur rejiminde döviz arz ve talebini; uygulanan para ve maliye politikaları, ekonomik altyapı, uluslararası gelişmeler ve beklentiler belirlemektedir. Döviz kurunun bir politika aracı olarak kullanılmadığı dalgalı kur rejiminde TCMB, döviz kurlarının seviyesine ilişkin olarak nominal veya reel olarak herhangi bir kur hedefi belirlememekte, finansal istikrara yönelik riskleri azaltmak için de Türk lirasının aşırı değerlenmesi veya değer kaybetmesine karşı tedbirler almaktadır.

TCMB, para politikasının etkinliğini artırmak ve finansal istikrarı sağlamak amacıyla piyasa koşullarının uygunluğunu gözeterek döviz rezervlerini güçlendirilmekte, rezerv kaynakları çeşitlendirilmekte ve rezervleri artırmaktadır.

Kamu iktisadi teşebbüslerinin döviz ihtiyacının gerekli görülen kısmı ise piyasa koşulları altında Hazine ve Maliye Bakanlığı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından doğrudan karşılanmaktadır.

TCMB tarafından uygulanan sıkı para politikasıyla birlikte Türk lirası diğer para birimleri karşısında değer kazanmıştır. Türk lirası karşısında kaydedilen artış hızı, 2023 yılında olduğu gibi 2024 yılında da yavaşlamış, TCMB'nin faiz artırımları döviz talebini sınırlandırarak kur üzerinde baskı yaratmıştır. 2024 yılında yüksek faizin cazip kıldığı Türk lirasına geçişlerin hızlanmasıyla birlikte döviz kurları yıl boyunca sınırlı artışlar göstermiş, büyük oynaklıklar görülmemiştir.

2024 yılında yıllık ortalama değerlere göre nominal olarak Türk lirası karşısında Amerikan doları %38,4 değer kazanarak 32,78016 TL'ye, Euro da aynı oranda değer kazanarak 35,47367 TL'ye, İngiliz sterlini ise %42 değer kazanarak 41,83818 TL'ye yükselmiştir (Tablo 39).

Tablo 39. Yıllar İtibarıyla Döviz Kurları

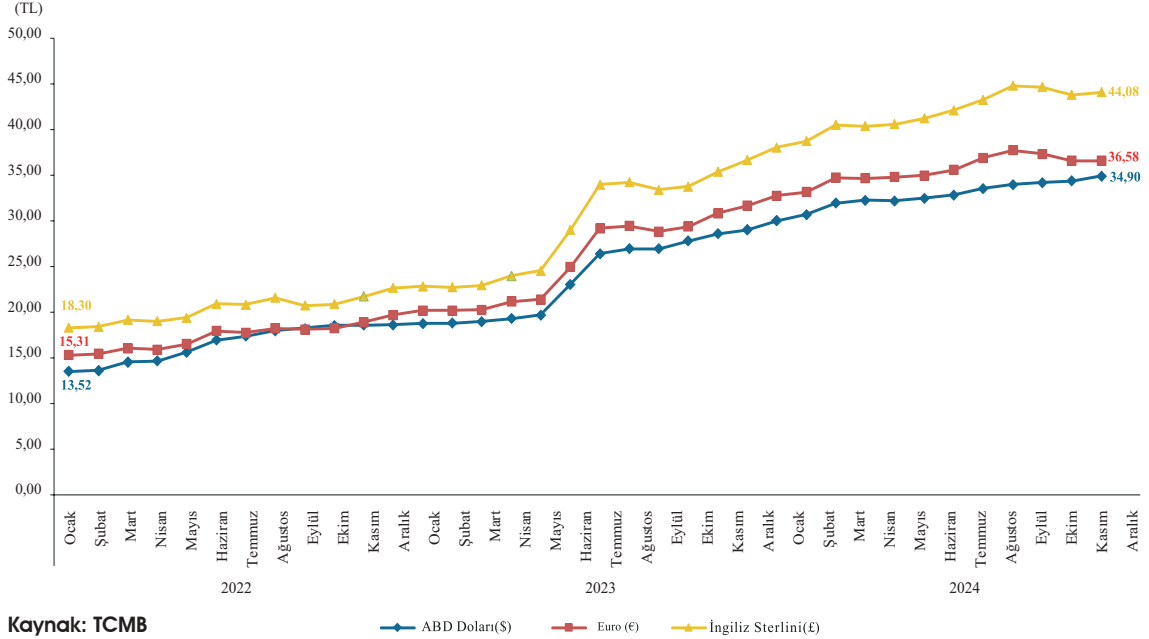
(Döviz Alış Kuru, Yıllık Ortalama)

Yıllar	ABD Doları	Değişim (%)	Euro	Değişim (%)	İngiliz Sterlini	Değişim (%)
2022	16,53621	87,2	17,35511	66,6	20,30609	67,7
2023	23,69328	43,3	25,62600	47,7	29,45694	45,1
2024	32,78016	38,4	35,47367	38,4	41,83818	42,0

Kaynak: TCMB

2024 yılı Ocak ayına 29,02256 TL seviyesinde başlayan olan dolar kuru, Nisan ayına kadar ılımlı artışını sürdürmüş, Mayıs ayında az miktarda gerilemiş, Haziran ayından itibaren yıl sonuna kadar yükseliş trendini sürdürerek Aralık ayı sonunda 34,90382 TL seviyesine ulaşmıştır. Böylece 2024 yıl sonu dolar kuru yılbaşından itibaren %20,3 artış göstermiştir (Grafik 43).

Grafik 43. Döviz Kurları

Kaynak: TCMB

2024 yılına 32,75426 TL seviyesinde başlayan euro kuru, Mart ayı sonuna kadar yükselmeye devam etmiş, Nisan ayında sınırlı bir gerileme gösterdikten sonra tekrar yükselişe geçerek Eylül ayında 37,71517 TL ile rekor seviyesine ulaşmıştır. Ekim ayında bir miktar geriledikten sonra tekrar yükselmiş ve Aralık ayı sonunda 36,57701 TL seviyesinde yılı kapatmıştır. Böylece yılı sonu Euro kuru artış oranı %15,5'e ulaşmış, dolar kuru artış oranının gerisinde kalmıştır.

Sterlin kuru ise Ocak ayına 36,66204 TL seviyesinde başlamış, %20,2 artışla yılı 44,08464 TL seviyesinde kapatmıştır.

1.4.6 Kamu Maliyesi

2024 yılında maliye politikasının para politikası hedefleriyle uyum gözeterek şekilde ülkemizin büyüme potansiyelinin artırılmasına, ekonomik refahın kapsayıcı ve sürdürülebilir biçimde bölüşümüne, cari açığın sürdürülebilir seviyede tutulmasına, yurt içi tasarrufların ve yatırımların teşvikine katkı verecek şekilde uygulanması planlanmıştır⁵.

Bütçe disiplini sürdürülerek kamu açıklarının tedrici olarak azaltılması ve mali yapının daha da güçlendirilmesi maliye politikasının temel amacı olarak belirlenmiştir. Bütünleşik Kamu

5 SBB, 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı

Mali Yönetim Sisteminin ulusal düzeyde hayata geçirilmesi sürecinin hızlandırılması ve kamu kurumlarının ilgili tüm sistemleri arasında tam entegrasyonun sağlanması hedeflenmiştir⁶.

Kamu gelir politikalarının kamu harcamaları için ihtiyaç duyulan finansmanın sağlanması, sosyo- ekonomik kalkınma ve adaletin desteklenmesi, ekonominin uluslararası rekabet gücünün artırılması, yurt içi tasarruflara katkı sağlanması ve fiyat istikrarının kalıcı olarak tesis edilmesi ve sürdürülmesi hedefleri doğrultusunda yürütüleceği belirtilmiştir. Kamu mali yönetiminde sürdürülebilir ve sağlıklı gelir kaynaklarının artırılması için vergilemede adalet, eşitlik, öngörülebilirlik ve şeffaflık ilkeleri temelinde vergi tabanının genişletilmesi ve gönüllü uyumun artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi, vergisel teşvikler ile istisna ve muafiyetlerin etkililik ve etkinlik değerlendirmeleri yapılarak sürekli gözden geçirilmesi, vergi mevzuatının güncel gereksinimleri karşılayan, anlaşılır, kolay uygulanabilir ve sade bir yapıya kavuşturulması için temel vergi kanunlarının gözden geçirilmesi çalışmalarına devam edilmesi, kamu gelirleri tahsilat performansının artırılması gelir politikasının öncelikleri olmuştur⁷.

2023 yılında %92,1 artan genel devlet gelirlerinin, 2024 yılında %75,5 artışla 14.094.807 milyon TL düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Tablo 40).

Tablo 40. Genel Devlet Gelirleri⁽¹⁾

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Gelirler	2022	2023	2024 ⁽²⁾	Değişim (%)			Pay (%)	
				2022	2023	2024	2023	2024
Vergiler	2.383.610	4.528.352	7.687.698	90,0	69,8	57,0	56,4	54,5
Vasıtasız	888.048	1.501.070	2.617.453	69,0	74,4	21,2	18,7	18,6
Vasıtalı	1.454.413	2.928.011	4.951.506	101,3	69,1	34,8	36,5	35,1
Servet	41.149	99.271	118.739	141,2	19,6	1,0	1,2	0,8
Vergi dışı normal gelirler	206.725	351.640	912.400	70,1	159,5	4,9	4,4	6,5
Faktör gelirleri	624.260	1.196.630	1.897.657	91,7	58,6	14,9	14,9	13,5
Sosyal fonlar	960.093	1.946.727	3.582.053	102,8	84,0	23,0	24,2	25,4
Toplam	4.174.689	8.023.350	14.079.807	92,2	75,5	99,9	99,9	99,9
Özelleştirme gelirleri	6.005	8.508	15.000	41,7	76,3	0,1	0,1	0,1
Toplam gelir	4.180.694	8.031.858	14.094.807	92,1	75,5	100,0	100,0	100,0

Kaynak: SBB

(1): Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahallî idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.

(2): Gerçekleşme tahmini.

6 SBB, Orta Vadeli Program (2024-2026)

7 SBB, Orta Vadeli Program (2024-2026)

Genel devlet gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturan vergi gelirlerinin %69,8 artışla 7.687.698 milyon TL olacağı öngörülmektedir. Vergi dışı normal gelirlerin %159,5 oranındaki artışla 912.400 milyon TL'ye, faktör gelirlerinin %58,6 artışla 1.897.657 milyon TL'ye, sosyal fonların %84 artışla 3.582.053 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Özelleştirme gelirlerinin ise %76,3 artışla 15.000 milyon TL'ye yükseleceği tahmin edilmektedir.

Genel devlet gelirleri içinde gelir bileşenlerinin payının vergilerde %54,5, vergi dışı normal gelirlerde %6,5, faktör gelirlerinde %13,5, sosyal fonlarda %25,4 ve özelleştirme gelirlerinde %0,1 olması beklenmektedir.

Kamu harcama politikasının, belirlenen politika öncelikleri ve kamu idarelerine tahsis edilen ödenek tavanları doğrultusunda çok yıllık bütçeleme yaklaşımı içerisinde yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Harcama gözden geçirmelerine devam edilerek harcamaların etkinliğinin artırılması ve kontrol altında tutulması hedeflenmiştir. Kamu hizmetlerinin bütçe imkanları içinde kalınarak ayrılan kaynakların üzerinde harcama yapılmasına yol açılmadan azami tasarruf anlayışı içinde yerine getirilmesi amaçlanmıştır⁸.

2023 yılında %118,7 artan genel devlet harcamalarının, 2024 yılında %72,3 artarak 16.209.704 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Cari harcamaların %84,2 artışla 6.766.969 milyon TL, yatırım harcamalarının %76,1 artarak 1.420.961 milyon TL olması beklenmektedir. 2023 yılında %141 artan genel devlet transfer harcamaların ise 2024 yılında %62,8 artışla 8.021.774 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Faiz dışı harcamaların da %70,5 artışla 14.858.187 milyon TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Tablo 41).

Tablo 41. Genel Devlet Harcamaları⁽¹⁾

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Harcamalar	2022	2023	2024 ⁽²⁾	Değişim (%)			Pay (%)	
				2022	2023	2024	2023	2024
Cari harcamalar	1.825.455	3.672.949	6.766.969	101,2	84,2	42,4	39,0	41,7
Yatırım harcamaları	430.817	807.120	1.420.961	87,3	76,1	10,0	8,6	8,8
Sabit sermaye	420.643	791.931	1.397.353	88,3	76,4	9,8	8,4	8,6
Stok değişimi	10.173	15.189	23.608	49,3	55,4	0,2	0,2	0,1
Transfer harcamaları	2.044.491	4.927.641	8.021.774	141,0	62,8	47,5	52,4	49,5
Cari transferler	1.800.884	3.931.664	7.013.115	118,3	78,4	41,9	41,8	43,3
Sermaye transferleri	243.607	995.977	1.008.659	308,8	1,3	5,7	10,6	6,2
Toplam harcama	4.300.762	9.407.710	16.209.704	118,7	72,3	100,0	100,0	100,0
Faiz dışı harcamalar	3.976.049	8.712.736	14.858.187	119,1	70,5	92,4	92,6	91,7

Kaynak: SBB

(1): Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahallî idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.

(2): Gerçekleşme tahmini.

8 SBB, Orta Vadeli Program (2024-2026)

2024 yılında genel devlet harcamaları içinde cari harcamaların payı %41,7, yatırım harcamalarının payı %8,8 ve transfer harcamalarının payı %49,5 olacaktır.

1.4.6.1 Merkezi Yönetim Bütçesi

2024 yılı merkezi yönetim bütçesinde bütçe giderlerinin 11.089.037 milyon TL, bütçe gelirlerinin 8.437.100 milyon TL olması hedeflenmiştir. Bu hedeflere göre bütçe dengesinin 2.651.937 milyon TL, faiz dışı dengenin ise 1.397.937 milyon TL açık vermesi öngörülmüştür⁹.

Bütçe harcamaları için öngörülen 11.089.037 milyon TL'lik ödeneğin 1.028.300 milyon TL'si deprem bölgesinin inşası ve afet risklerinin azaltılmasına yönelik harcamalardan oluşmuştur¹⁰.

2024 yılında deprem bölgesine yapılan harcamaların devam etmesi, 31 Mart 2024 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimler ve jeopolitik risklerin etkisine rağmen, yapısal dönüşüm, enflasyonla mücadele, makrofinansal istikrar ve sürdürülebilir büyüme hedefleri kapsamında yürütülen Orta Vadeli Program'la birlikte kamu harcamalarının düşürülerek bütçe disiplininin sağlanmasıyla beraber, bütçe harcamaları hedeflenen ödeneğin altında kalmıştır. Enflasyondaki artışa bağlı olarak artan vergi gelirlerinin yanı sıra dolaylı vergilerdeki oran artışları gibi gelir artırıcı tedbirler de gelir tahsilatına olumlu yönde tesir ederek, bütçe gelirlerinin bütçe tahmininin üzerine çıkmasında etkili olmuştur.

2024 yılında bütçe gelirleri bir önceki yıla göre %66,5 artarak 8.670.863 milyon TL'ye, bütçe giderleri de %63,6 artarak 10.777.009 milyon TL'ye yükselmiştir. 2023 yılında deprem harcamalarının etkisiyle %867,6 büyüyen bütçe açığı, 2024 yılında %52,6 büyüyerek 2.106.145 milyon TL olmuştur. 2023 yılında 705.835 milyon TL açık veren faiz dışı denge, 2024 yılında 835.690 milyon TL açık vermiştir. Bütçe gelirlerinin giderleri karşılama oranı %79'dan %80,5'e yükselmiştir (Tablo 42, Grafik 44).

Tablo 42. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Bileşenler	2022	2023	2024	Değişim (%)			GSYH'ye Oranı	
				2022	2023	2024	2023	2024
Bütçe giderleri	2.942.748	6.588.016	10.777.009	123,9	63,6	19,6	24,8	24,8
Faiz hariç giderler	2.631.845	5.913.401	9.506.553	124,7	60,8	17,5	22,3	21,9
Faiz giderleri	310.903	674.615	1.270.455	117,0	88,3	2,1	2,5	2,9
Bütçe gelirleri	2.800.088	5.207.566	8.670.863	86,0	66,5	18,7	19,6	20,0
Bütçe dengesi	-142.660	-1.380.450	-2.106.145	867,6	52,6	-1,0	-5,2	-4,9
Faiz dışı denge	168.243	-705.835	-835.690	-519,5	18,4	1,1	-2,7	-1,9

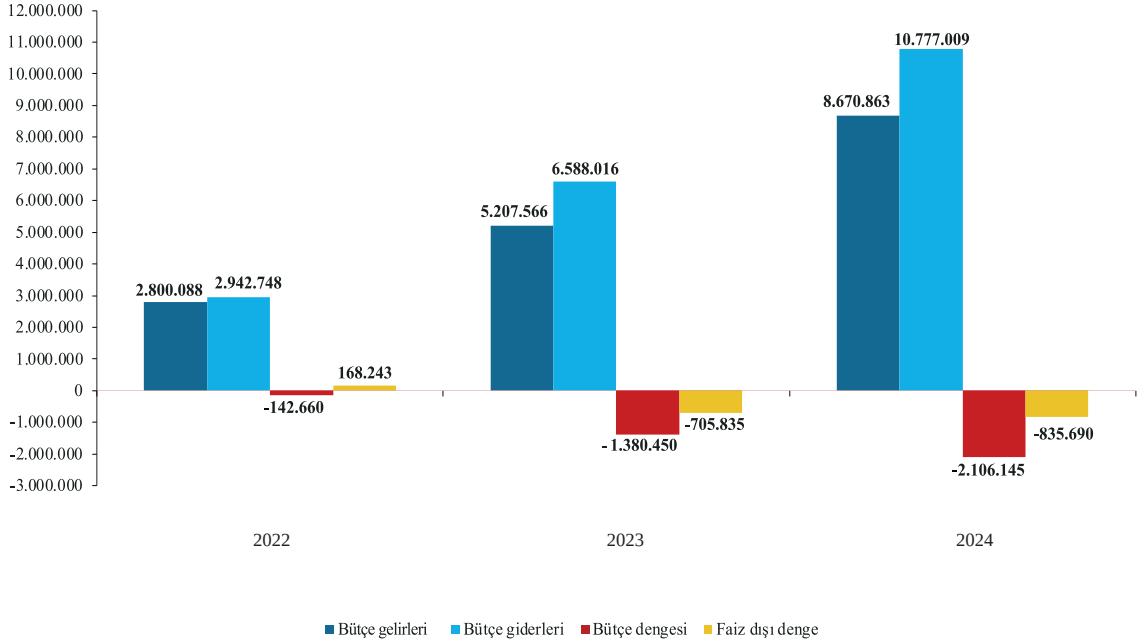
Kaynak: HMB, TÜİK

9 SBB, 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı

10 SBB, 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı

Grafik 44. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi

(Milyon TL)

Kaynak: HMB

Böylece ek bütçe ile belirlenmiş hedeflerin, bütçe giderleri 312.028 milyon TL altında gerçekleşirken, bütçe gelirleri ise 233.763 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir. Bütçe açığı 2.106.145 milyon TL ile hedeflenen değerin 542.792 milyon TL altında gerçekleşirken 1.397.937 milyon TL açık vermesi hedeflenen faiz dışı denge 835.690 milyon TL açık ile sonuçlanmıştır.

2024 yılı merkezi yönetim bütçe giderlerinin cari fiyatlarla GSYH'ye oranı %24,8 ile değişim göstermemiş, merkezi yönetim bütçe gelirlerinin GSYH'ye oranı %19,6'dan %20'ye yükselirken, merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranı ise %5,2'den %4,9'a gerilemiştir. Faiz dışı merkezi yönetim bütçe dengesi GSYH'nin %1,9'u oranında açık vermiştir.

1.4.6.1.1 Gelirler

2023 yılında %86 artan merkezi yönetim bütçe gelirleri, 2024 yılında %66,5'lik artışla 8.670.863 milyon TL'ye yükselirken, hedeflenen değerin 233.763 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir. Vergi gelirlerindeki artışta özellikle gelir vergisindeki artışlar etkili olmuştur (Tablo 43).

Tablo 43. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri

(Milyon TL)

Bileşenler	2022	2023	2024	Değişim (%)	
				2023	2024
A- Genel bütçe gelirleri	2.738.809	5.097.258	8.439.045	86,1	65,6
1- Vergi gelirleri	2.353.438	4.501.109	7.304.863	91,3	623
Gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler	863.918	1.480.362	2.417.786	71,4	63,3
Gelir vergisi	356.464	694.044	1.527.588	94,7	120,1
Kurumlar vergisi	507.454	786.318	890.198	55,0	13,2
Mülkiyet üzerinden alınan vergiler	26.553	74.566	79.009	180,8	6,0
Veraset ve intikal vergisi	2.886	4.238	6.440	46,8	52,0
Motorlu taşıtlar vergisi	23.627	40.176	66.937	70,0	66,6
Dahilde alınan mal ve hizmet vergileri	678.647	1.628.632	2.887.113	140,0	77,3
Dahilde alınan katma değer vergisi	175.143	505.496	992.638	188,6	96,4
Özel tüketim vergisi	419.791	928.197	1.451.259	121,1	56,4
Banka ve sigorta muameleleri vergisi	58.639	132.742	343.539	126,4	158,8
Uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler	658.042	1.095.084	1.565.226	66,4	42,9
Gümrük vergileri	76.517	142.372	227.170	86,1	59,6
İthalde alınan katma değer vergisi	578.965	949.510	1.333.934	64,0	40,5
Damga vergisi	41.945	82.602	147.813	96,9	78,9
Harçlar	76.774	129.718	207.041	69,0	59,6
Başka yerde sınıflandırılmayan diğer vergiler	7.558	10.145	876	34,2	-91,4
2- Vergi dışı diğer gelirler	385.371	596.148	1.134.182	54,7	90,3
B- Özel bütçeli idarelerin gelirleri	48.430	85.135	187.878	75,8	120,7
C- Düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri	12.849	25.174	43.941	95,9	74,6
Toplam	2.800.088	5.207.566	8.670.863	86,0	66,5

Kaynak: HMB

Merkezi yönetim bütçe gelirleri içinde en büyük paya sahip olan vergi gelirleri %62,3 artarak 7.304.863 milyon TL olmuştur. Böylece vergi gelirleri 7.407.707 milyon TL olarak hedeflenen değerin 102.844 milyon TL altında gerçekleşmiştir. 2023 yılında vergi gelirlerinin toplam merkezi yönetim bütçe gelirleri içinde %86,4 olan payı 2024 yılında %84,2'ye gerilemiştir.

Gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler 2024 yılında bir önceki yıla göre %63,3 artışla 2.417.786 milyon TL'ye yükselirken toplam gelirler içindeki payı 0,5 puanlık azalışla %27,9 olmuştur. Bu vergilerin 1.527.588 milyon TL'sini gelir vergisi, 890.198 milyon TL'sini kurumlar vergisi oluşturmuştur. 2023 yılına göre gelir vergisi tahsilatı %120,1, kurumlar vergisi tahsilatı %13,2 artış göstermiştir. Toplam merkezi yönetim bütçe gelirleri içinde gelir vergisinin payı artarak %17,6'ya yükselmiş, kurumlar vergisinin payı ise azalarak %10,3'e gerilemiştir.

Mülkiyet üzerinden alınan vergiler 2023 yılına göre %6 artarak 79.009 milyon TL olurken, bunun altında yer alan veraset ve intikal vergisi %52'lik artışla 6.440 milyon TL'ye, motorlu taşıtlar vergisi %66,6'lık artışla 66.937 milyon TL'ye yükselmiştir.

Dahilde alınan mal ve hizmet vergileri %77,3 artarak 2.887.113 milyon TL'ye yükselirken, merkezi yönetim toplam bütçe gelirleri içindeki payı %31,3'den %33,3'e yükselmiştir. 2024 yılında dahilde alınan katma değer vergisi %96,4 artarak 992.638 milyon TL'ye, özel tüketim vergisi %56,4 artarak 1.451.259 milyon TL'ye, banka ve sigorta muameleleri vergisi %158,8 artarak 343.539 milyon TL'ye yükselmiştir.

Vergi gelirleri içinde gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler, mülkiyet üzerinden alınan vergiler ve başka yerde sınıflandırılmayan diğer vergiler toplamından oluşan dolaysız vergiler %159,6'lık artışla 2.497.671 milyon TL'ye, dahilde alınan mal ve hizmet vergileri, uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler, damga vergisi ve harçlardan oluşan dolaylı vergiler %163,7'lik artışla 4.807.192 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerin payı %28,8, dolaylı vergilerin payı %55,4 olmuştur.

2024 yılında vergi dışı diğer gelirler %90,3 artarak 1.134.182 milyon TL olarak gerçekleşirken, toplam merkezi yönetim bütçe gelirleri içindeki payı %11,4'den %13,1'e yükselmiştir.

Özel bütçeli idarelerin gelirleri %120,7 artarak 187.878 milyon TL'ye, düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri %74,6 artarak 43.941 milyon TL'ye yükselmiştir.

1.4.6.1.2 Giderler

2024 yılında merkezi yönetim bütçe giderleri bir önceki yıla göre %63,6 artarak 6.588.016 milyon TL'den 10.777.009 milyon TL'ye yükselirken, bütçe hedefinin 312.028 milyon TL altında gerçekleşmiştir (Tablo 44).

Faiz hariç giderlerin içinde yer alan personel giderleri, SGK'ya devlet primi giderleri, mal ve hizmet alım giderleri, cari transferler ve sermaye giderlerinde gerçekleşen artışlar 2023 yılındaki artış oranlarının gerisinde kalırken, sermaye transferlerinde 2023 yılında gerçekleşen yüksek artış oranından sonra 2024 yılında azalış meydana gelmiştir. Faiz giderleri de 2023 yılına göre daha düşük artış göstermiş, böylece toplam bütçe giderleri hedeflenen tutarın altında kalmıştır.

2024 yılında faiz dışı harcamalar %60,8 artarak 9.506.553 milyon TL'ye yükselmiştir. Personel giderleri %101,3 artışla 2.665.963 milyon TL'ye, SGK'ya devlet primi giderleri %78,8 artışla 332.157 milyon TL'ye, mal ve hizmet alım giderleri %64,1 artışla 744.865 milyon TL'ye, cari transferler %62,8 artışla 3.863.599 milyon TL'ye, sermaye giderleri %73,4 artışla 943.100 milyon TL'ye, borç verme %82,9 artışla 316.513 milyon TL'ye yükselirken, sermaye transferleri %25,4 azalışla 640.357 milyon TL'ye gerilemiştir.

Tablo 44. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri

(Milyon TL)

Bileşenler	2022	2023	2024	Değişim (%)	
				2023	2024
A-Faiz hariç giderler	2.631.845	5.913.401	9.506.553	124,7	60,8
Personel giderleri	615.296	1.324.584	2.665.963	115,3	101,3
SGK'ya devlet primi giderleri	96.864	185.783	332.157	91,8	78,8
Mal ve hizmet alım giderleri	257.660	453.895	744.865	76,2	64,1
Cari transferler	1.126.363	2.373.847	3.863.599	110,8	62,8
Görevlendirme giderleri	48.387	261.570	456.495	440,6	74,5
Hazine yardımları	449.696	1.044.626	1.744.541	132,3	67,0
Kar amacı gütmeyen kuruluşlara yapılan transferler	9.310	27.829	127.073	198,9	356,6
Hane halkına yapılan transferler	14.231	23.529	39.978	65,3	69,9
Tarımsal destekleme ödemeleri	39.642	63.326	91.466	59,7	44,4
Hane halkına yapılan diğer transferler	157.880	229.307	179.015	45,2	-21,9
Sosyal amaçlı transferler	44.385	78.094	135.187	75,9	73,1
Yurt dışına yapılan transferler	10.757	19.606	30.382	82,3	55,0
Gelirden ayrılan paylar	352.076	625.961	1.059.462	77,8	69,3
Sermaye giderleri	276.896	544.011	943.100	96,5	73,4
Sermaye transferleri	48.822	858.256	640.357	1.657,9	-25,4
Borç verme	209.944	173.025	316.513	-17,6	82,9
B-Faiz giderleri	310.903	674.615	1.270.455	117,0	88,3
Toplam	2.942.748	6.588.016	10.777.009	123,9	63,6

Kaynak: HMB

2024 yılında merkezi yönetim bütçe giderlerinin önemli bir kısmını oluşturan cari transferlerin toplam bütçe giderleri içindeki payı %35,9'a gerilerken, personel giderlerinin payı %24,7'e yükselmiştir. Mal ve hizmet alım giderlerinin pay %6,9 ile değişmezken, SGK'ya devlet primi giderlerinin payı %3,1'e, sermaye giderlerinin payı %8,8'e ve borç vermenin payı %2,6'ya yükselmiş, sermaye transferlerinin payı ise %5,9'a gerilemiştir.

Faiz harcamaları bütçe finansman ihtiyacı nedeniyle %88,3'lük artışla 674.615 milyon TL'den 1.270.455 milyon TL'ye yükselmiştir. Faiz giderlerinin merkezi yönetim bütçe giderleri içindeki payı ise %10,2'den %11,8'e yükselmiştir.

1.4.6.2 Özelleştirme

Özelleştirme ile kamu kaynaklarının daha verimli kullanılması için özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelmesi, ekonomideki sınai ve ticari aktivitesinin

en aza indirilmesi hedeflenirken, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, devletin ekonomik faaliyetlerden çekilerek düzenleyici role odaklanması, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması, bu yolla elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına kanalize edilebilmesi amaçlanmıştır.

Özelleştirme İdaresi Başkanlığının bu kapsamda 1986 yılından bu yana sürdürdüğü özelleştirme çalışmaları, son yıllarda özelleştirme kapsamındaki kuruluşların büyük bölümünde özelleştirme çalışmalarının tamamlanmasıyla birlikte oldukça yavaşlamıştır.

2023 yılında 180.841 bin dolar olan özelleştirme işlemi tutarı, 2024 yılında 121.679 bin dolara gerilemiştir. 2024 yılındaki özelleştirme tutarının 121.394 bin dolarını taşınmaz satışları, 85 bin dolarını diğer varlık satış/devri ve 200 bin dolarını kamu kurumlarına devirler oluşturmuştur. 1986 yılından bu yana toplam 71.601.672 bin dolar tutarında özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiştir (Tablo 45).

Tablo 45. Özelleştirme İşlemleri

(Bin Dolar)

İşlemler	Birikimli Toplam			
	1986-2021	2022	2023	2024
Hisse satışı	46.099.866	10	-	-
Tesis-işletme satış/devri	17.702.326	59.104	-	-
Otel/sosyal tesis satışı	688.476	-	-	-
Taşınmaz satışı	4.131.124	441.199	179.150	121.394
Diğer varlık satış/devri	745.151	-	-	85
Kamu kurumlarına devir	1.427.986	3.910	1.691	200
Toplam	70.794.929	504.223	180.841	121.679

Kaynak: ÖİB

1986-2024 yıllarını kapsayan birikimli sonuçlara göre toplam özelleştirme gelirlerinin %64,4'ü hisse satışı, %24,8'i tesis-işletme satış/devri, %6,8'i taşınmaz satışı, %2'si kamu kurumlarına devir, %1'i diğer varlık satış/devri ve %1'i otel/sosyal tesis satışından elde edilmiştir.

1.4.6.3 Merkezi Yönetim Borç Stoku

2002 yılından bu yana yürütülmekte olan merkezi yönetim bütçe açığının finansmanına yönelik stratejik ölçütlere dayalı borçlanma politikasına 2024 yılında da devam edilmiştir. Uygulanan borçlanma politikası ile öngörülebilirliğin, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğinin artırılması ilkeleri çerçevesinde borç stokunun maruz kaldığı riskler gözetilerek maliyetlerin en

uygun seviyeye indirilmesi amaçlanmıştır. Piyasa koşulları da dikkate alınarak risk analizine dayanan borçlanma stratejisi geliştirilmiş, uygun vade ve borçlanma araçları belirlenmiştir¹¹.

Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından açıklanan 2024 yılı Finansman Programı kapsamında, 2024 yılı itfa profili çerçevesinde TL cinsi sabit kuponlu tahvillerin “gösterge tahvil” olarak ihracına piyasa koşulları çerçevesinde düzenli olarak devam edileceği belirtilmiştir. Yeniden ihrac stratejisi ile piyasada daha az sayıda, likiditesi yüksek, derinliği olan senetlerin yer almasına yönelik bir borçlanma stratejisi benimsenmiştir. Borçlanma politikaları, risk ve maliyet unsurları, piyasa koşulları ile birlikte değerlendirilerek belirlenmektedir. Bu çerçevede 2024 yılında, borçlanmanın ağırlıklı olarak TL cinsinden yapılması, piyasa çeşitliliğinin sağlanması amacıyla uluslararası piyasalarda ABD dolarının yanında imkân olması durumunda diğer döviz cinslerinden de ihrac yapılması, faiz giderlerinin optimal şekilde yönetilmesini teminen uygun enstrüman ve vade bileşimi dikkate alınarak, gelecek 12 ayda faizi yenilenecek senetler ile vadesine 12 aydan az kalmış senetlerin payının belirli bir seviyede tutulması, nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskinin azaltılması amacıyla güçlü nakit rezervi tutulması amaçlanmıştır.

Önceki yıllarda olduğu gibi 2024 yılında da borç yönetimi işlemleri söz konusu stratejik ölçütler çerçevesinde yürütülerek borç stokunun yapısı, makroekonomik değişkenlerde meydana gelebilecek şoklara karşı güçlendirilmeye devam edilmiştir¹².

2023 yılında 6.736.632 milyon TL olan merkezi yönetim toplam borç stoku, 2024 yılında %37,3 artarak 9.250.800 milyon TL’ye yükselmiştir. 2023 yılında %68,4 artan merkezi yönetim iç borç stoku 2024 yılında %54,6 artışla 4.959.910 milyon TL’ye yükselmiştir. 2023 yılında %65,6 artan dış borç stoku 2024 yılında %21,6 artışla 4.290.890 milyon TL olmuştur.

Dolar cinsinden iç borç stoku %29,2 artarak 140.560 milyon dolara, dış borç stoku da %1,8 artarak 121.765 milyon dolara yükselmiş, böylece merkezi yönetim toplam borç stoku %14,8 artarak 262.325 milyon dolar seviyesine çıkmıştır (Tablo 46, Grafik 45).

11 SBB, 2025 Yılı Bütçe Gerekçesi

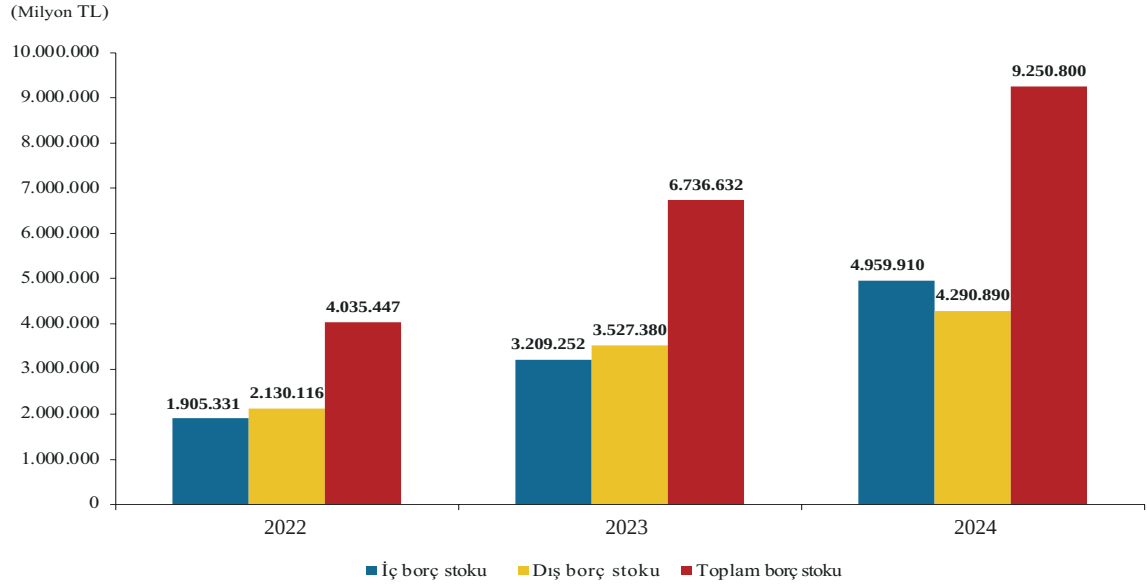
12 SBB, 2025 Yılı Bütçe Gerekçesi

Tablo 46. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku

Bileşenler	2022	2023	2024	Değişim (%)	
	(Milyon TL)			2023	2024
İç borç stoku	1.905.331	3.209.252	4.959.910	68,4	54,6
Dış borç stoku	2.130.116	3.527.380	4.290.890	65,6	21,6
Toplam borç stoku	4.035.447	6.736.632	9.250.800	66,9	37,3
(Milyon \$)					
İç borç stoku	101.715	108.820	140.560	7,0	29,2
Dış borç stoku	113.716	119.608	121.765	5,2	1,8
Toplam borç stoku	215.431	228.428	262.325	6,0	14,8
Pay (%)					
İç borç stoku	47,2	47,6	53,6		
Dış borç stoku	52,8	52,4	46,4		
Toplam borç stoku	100,0	100,0	100,0		
GSYH'ye Oranı (%)					
İç borç stoku	12,7	12,1	11,4		
Dış borç stoku	14,2	13,3	9,9		
Toplam borç stoku	26,9	25,4	21,3		

Kaynak: HMB

Grafik 45. Merkezi Yönetim Borç Stoku

Kaynak: HMB

2024 yılında merkezi yönetim borç stoku içinde iç borç stokunun payı %47,6'dan %53,6'ya yükselirken, dış borç stokunun payı %52,4'ten %46,4'e gerilemiştir.

2024 yılında iç borç stokunun GSYH'ye oranı 0,7 puan azalarak %11,4'e, dış borç stokunun GSYH'ye oranı 3,4 puan azalarak %9,9'a, merkezi yönetim toplam borç stokunun GSYH'ye oranı ise 4,1 puan azalarak %21,3'e düşmüştür.

1.4.7 Dış Borçlar

2023 yılında %9,3 artan brüt dış borç stoku, 2024 yılında %5,1 artış göstermiştir. Böylece 2023 yılında 490.624 milyon dolar olan brüt dış borç stoku, 2024 yılında 515.496 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 47).

Tablo 47. Brüt Dış Borç Stoku

(Milyon Dolar)

Göstergeler	2022	2023	2024
Dış borç stoku	448.740	490.624	515.496
Değişim (%)	5,0	9,3	5,1
Kısa vade	148.356	175.748	179.894
Değişim (%)	25,6	18,5	2,4
Borç stoku içindeki payı (%)	33,1	35,8	34,9
Uzun vade	300.384	314.876	335.602
Değişim (%)	-2,8	4,8	6,6
Borç stoku içindeki payı (%)	66,9	64,2	65,1
Borçlulara Göre			
Kısa vade	148.356	175.748	179.894
Kamu	28.895	34.473	39.835
TCMB	32.790	46.360	34.775
Özel	86.671	94.915	105.284
Uzun vade	300.384	314.876	335.602
Kamu	156.001	166.694	176.467
TCMB	0	0	0
Özel	144.383	148.182	159.135
Kamu toplam	184.896	201.167	216.302
Değişim (%)	3,6	8,8	7,5
Borç stoku içindeki payı (%)	41,2	41,0	42,0
TCMB toplam	32.790	46.360	34.775
Değişim (%)	25,9	41,4	-25,0
Borç stoku içindeki payı (%)	7,3	9,4	6,7
Özel toplam	231.054	243.097	264.419
Değişim (%)	3,7	5,2	8,8
Borç stoku içindeki payı (%)	51,5	49,5	51,3

Kaynak: HMB

Not: Kamu sektörü sınıflaması, 2020 ilk çeyreğinden itibaren 28 Ocak 2020 tarih ve 31022 sayılı (mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlanan "İstatistiki Sınıflamalar Yönetmeliği" çerçevesinde güncellenmiştir.

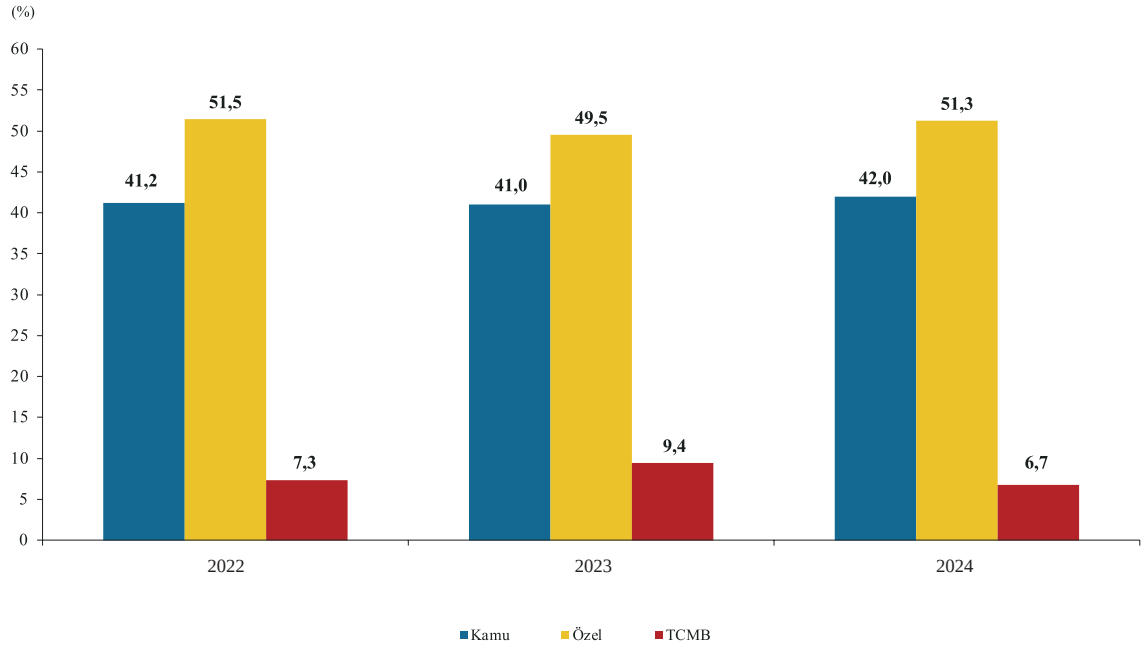
2024 yılında kısa vadeli dış borçlar %2,4 artışla 179.894 milyon dolara, uzun vadeli dış borçlar %6,6 artarak 335.602 milyon dolara yükselmiştir. Brüt borç stoku içinde kısa vadeli borçların payı %34,9'a gerilerken, uzun vadeli borçların payı %65,1'e yükselmiştir

2024 yılında kamu sektörünün dış borcu %7,5 artarak 216.302 milyon dolara, özel sektörün dış borcu %8,8 artarak 264.419 milyon dolara yükselirken, TCMB'nin dış borcu %25 azalarak 34.775 milyon dolara gerilemiştir.

2024 yılında kamu kesimi dış borcunun 176.467 milyar dolarlık kısmı uzun vadeli, 39.835 milyar dolarlık kısmı kısa vadeli borçlardan oluşurken, özel sektör dış borcunun 159.135 milyar dolarlık kısmı uzun vadeli ve 105.284 milyar dolarlık kısmı kısa vadeli borçlardan oluşmuştur.

Toplam dış borç stoku içinde kamu sektörünün payı %41'den %42'ye, özel sektörün payı %49,5'ten %51,3'e yükselirken, TCMB'nin payı %9,4'ten %6,7'ye gerilemiştir (Grafik 46).

Grafik 46. Dış Borç Stokunun Borçlulara Göre Dağılımı

Kaynak: HMB

Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcu

Özel sektörün yurtdışından sağladığı toplam kredi borcu 2024 yılı sonu itibarıyla 2023 yılı sonuna göre %11 artarak 171.832 milyon dolara yükselmiştir. 2024 yılında özel sektörün yurtdışından sağladığı kısa ve uzun vadeli kredi borçları artış göstermiştir. 2023 yılında toplam borcun %5,7'sini kısa vadeli kredi borçları oluştururken, 2024 yılında bu oran %9'a yükselmiştir. 2023 yılında toplam borcun %94,3'ünü uzun vadeli kredi borçları oluştururken, 2024 yılında bu oran %91'e düşmüştür (Tablo 48).

Tablo 48. Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borçları ⁽¹⁾

Borçluya Göre	Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2023	2024
Kısa Vadeli								
Finansal	5.999	6.195	13.160	79,9	70,5	85,1	3,3	112,4
Bankalar ⁽²⁾	5.705	5.419	11.736	76,0	61,7	75,9	-5,0	116,6
Bankacılık dışı finansal kuruluşlar	295	776	1.424	3,9	8,8	9,2	163,4	83,5
Finansal olmayan	1.506	2.590	2.310	20,1	29,5	14,9	72,0	-10,8
Krediler	725	1.477	716	9,7	16,8	4,6	103,7	-51,5
Yabancı sermaye sayılan krediler	780	1.113	1.594	10,4	12,7	10,3	42,5	43,3
Tahvil	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Toplam	7.505	8.785	15.470	100,0	100,0	100,0	17,1	76,1
Uzun Vadeli								
Finansal	52.892	56.650	62.845	37,2	38,8	40,2	7,1	10,9
Bankalar	43.985	48.420	55.098	30,9	33,2	35,2	10,1	13,8
Bankacılık dışı finansal kuruluşlar	8.907	8.230	7.747	6,3	5,6	5,0	-7,6	-5,9
Finansal olmayan	89.296	89.373	93.517	62,8	61,2	59,8	0,1	4,6
Krediler	71.562	70.955	70.425	50,3	48,6	45,0	-0,8	-0,7
Yabancı sermaye sayılan krediler	7.952	8.280	9.568	5,6	5,7	6,1	4,1	15,6
Ticari krediler	243	471	764	0,2	0,3	0,5	94,0	62,2
Tahvil	9.539	9.667	12.760	6,7	6,6	8,2	1,3	32,0
Toplam	142.188	146.023	156.362	100,0	100,0	100,0	2,7	7,1
Toplam								
Kısa Vadeli	7.505	8.785	15.470	5,0	5,7	9,0	17,1	76,1
Uzun Vadeli	142.188	146.023	156.362	95,0	94,3	91,0	2,7	7,1
Kısa Vadeli + Uzun Vadeli	149.693	154.808	171.832	100,0	100,0	100,0	3,4	11,0

Kaynak: TCMB

(1): Ticari krediler dahil değildir.

(2): Repo işlemlerinden doğan borçlar dahil değildir.

2024 yılında özel sektörün yurt dışından sağladığı kısa vadeli kredi borcu, bir önceki yıla göre %76,1 artarak 15.470 milyon dolar olmuştur. Kısa vadeli özel sektör kredi borcunun %85,1'i olan 13.160 milyon doları finansal kesime, %14,9'u olan 2.310 milyon doları finansal olmayan özel sektöre aittir.

Finansal kesime ait kısa vadeli özel sektör borcunun 11.736 milyon doları bankalara, 1.424 milyon doları ise bankacılık dışı finansal kuruluşlara aittir. Finansal olmayan özel sektörün kısa vadeli kredi borcunun 716 milyon doları kredilerden, 1.594 milyon doları yabancı sermaye sayılan kredilerden oluşmaktadır.

Özel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredi borcu 2024 yılında bir önceki yıla göre %7,1 artarak 156.362 milyon dolar olmuştur. Toplam uzun vadeli kredi borcunun %40,2'si olan 62.845 milyon doları finansal kesime, %59,8'i olan 93.517 milyon doları finansal olmayan özel sektöre aittir.

Finansal kesime ait uzun vadeli özel sektör borcunun 55.098 milyon doları bankaların, 7.747 milyon doları ise bankacılık dışı finansal kuruluşların borçlarından oluşmaktadır. Finansal olmayan kesime ait uzun vadeli özel sektör borcunun 70.425 milyon doları kredilerden, 9.568 milyon doları yabancı sermaye sayılan kredilerden, 764 milyon doları ticari kredilerden ve 12.760 milyon doları da tahvillerden oluşmaktadır.

Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı

2024 yılında sektörler bazında finansal olmayan özel sektörün yurt dışından sağladığı kısa vadeli kredi borcunun 1.418 milyon doları sanayi, 891 milyon doları hizmetler ve 365 bin doları tarım sektörü tarafından kullanılmıştır (Tablo 49).

Finansal olmayan özel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredi borcunun ise 49.023 milyon doları sanayi, 44.232 milyon doları hizmetler ve 262 milyon doları tarım sektörü tarafından kullanılmıştır.

Tablo 49. Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı^{(1), (2)}

Sektörler	Kısa Vadeli						Uzun Vadeli					
	Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)			Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2022	2023	2024
Tarım sektörü	31	47	0,4	2,0	1,8	0,0	308	349	262	0,3	0,4	0,3
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	31	47	0,4	2,0	1,8	0,0	308	349	262	0,3	0,4	0,3
Sanayi sektörü	899	924	1.418	59,7	35,7	61,4	40.115	42.116	49.023	44,9	47,1	52,4
İmalat	846	779	1.400	56,2	30,1	60,6	20.574	19.916	22.884	23,0	22,3	24,5
Hizmetler sektörü	576	1.619	891	38,3	62,5	38,6	48.873	46.908	44.232	54,7	52,5	47,3
İnşaat	2	16	7	0,1	0,6	0,3	24.262	23.446	21.226	27,2	26,2	22,7
Toplan ve Perakende Ticaret	436	915	763	28,9	35,3	33,0	4.739	4.800	5.680	5,3	5,4	6,1
Toplam	1.506	2.590	2.310	100,0	100,0	100,0	89.296	89.373	93.517	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TCMB

(1): Ticari krediler dahil değildir.

(2): Özel sektörün yurtdışından sağladığı kredi borcunun sektörel dağılımı, NACE Rev.2'ye göre yayımlanmaktadır.

1.5 Dış Ekonomik Gelişmeler

1.5.1 Dış Ticaret Göstergeleri

2024 yılında dış ticaret, iç ve dış dinamiklerin etkisiyle şekillenmiştir. Ana pazardaki daralma, bölgesel savaşlara rağmen, döviz kuru hareketleri ve ihracatın rekabet gücündeki artış sınırlı da olsa ihracatın büyümesine katkı sağlamıştır. Enflasyonla mücadele kapsamında uygulanan sıkı para ve maliye politikaları iç talebi baskılayarak ithalatı sınırlamıştır.

Küresel talepteki yavaşlama, jeopolitik gerilimler, enerji ithalatındaki azalma, emek yoğun sektörlerin rekabetçilik koşullarında yaşanan sorunlar dış ticaretimizi etkileyerek dış ticaret açığının küçülmesindeki önemli etkenler olmuştur. Sanayi üretimi açısından kritik öneme sahip olan ara malı ithalatındaki azalma da dış ticaret açığını düşüren diğer etkenlerden biridir.

2023 yılında %0,6 artan ihracat, 2024 yılında %2,4 artarak 255.627 milyon dolardan 261.814 milyon dolara yükselmiştir. 2023 yılında %0,5 azalan ithalat ise 2024 yılında %5 azalarak 361.967 milyon dolardan 344.018 milyon dolara düşmüştür. Bu değişikliklere bağlı olarak dış ticaret hacmi, 2024 yılında %1,9 azalışla 617.594 milyon dolardan 605.832 milyon dolara gerilemiştir. 2023 yılında 106.339 milyon dolar olan dış ticaret açığı, ithalattaki düşüşün etkisiyle %22,7 azalarak 82.203 milyon dolara gerilemiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %70,6'dan %76,1'e yükselmiştir (Tablo 50, Grafik 47).

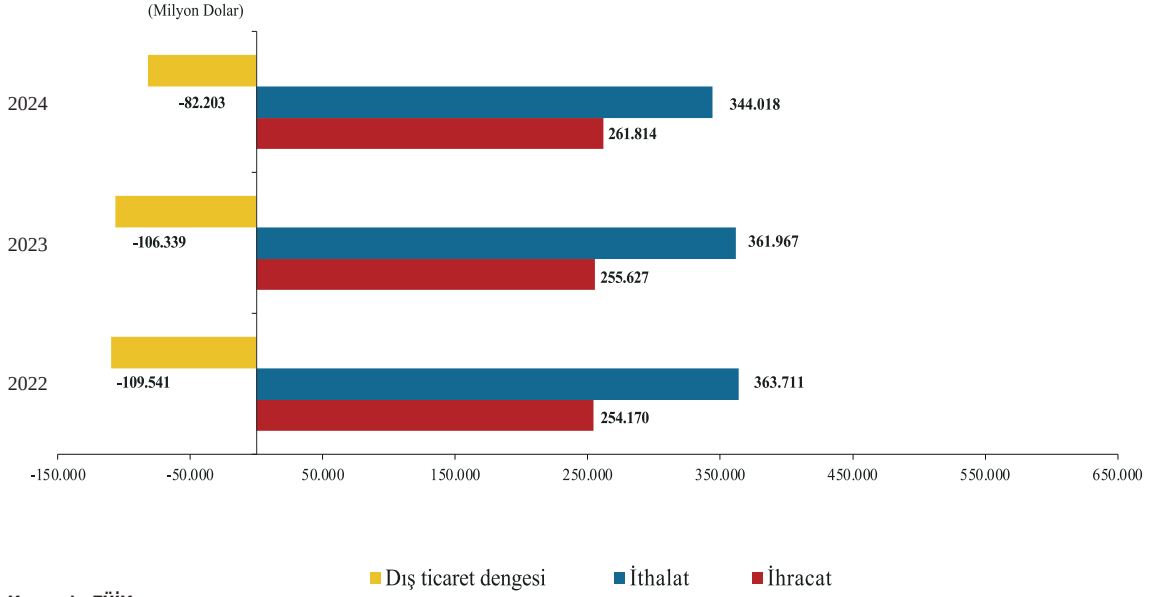
Tablo 50. Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

Göstergeler	Değer			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2023	2024
İhracat	254.170	255.627	261.814	0,6	2,4
İthalat	363.711	361.967	344.018	-0,5	-5,0
Dış ticaret hacmi	617.880	617.594	605.832	0,0	-1,9
Dış ticaret dengesi	-109.541	-106.339	-82.203	-2,9	-22,7
İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)	69,9	70,6	76,1	-	-

Kaynak: TÜİK

Grafik 47. Dış Ticaret Dengesi

1.5.1.1 İhracat

2024 yılında başta otomotiv sektöründe yaşanan sorunların etkisiyle Avrupa sanayisinde görülen daralma, Çin ekonomisinin beklenenden zayıf performans göstermesi, jeopolitik gerilimlerin getirdiği ticaret kısıtlamalarıyla beraber ülkemizde enflasyonla mücadele kapsamında yürütülen sıkı para politikası, üretimi etkileyerek ihracat üzerinde baskı oluşturmuştur. Buna rağmen ihracatçıların sahip oldukları dinamik yapı ve yeni pazarlara erişim kabiliyetleri, 2024 yılında bir önceki yıla göre toparlanmayı beraberinde getirmiştir. Böylece 2023 yılında %0,6 artan ihracat, 2024 yılında %2,4 artarak 255.627 milyon dolardan 261.814 milyon dolara yükselerek rekor kırmıştır.

2024 yılında tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü ihracatı %1,5 azalışla 9.493 milyon dolara gerilerken, madencilik ve taşocakçılığı sektörü ihracatı %18,2 artışla 4.496 milyon dolara, imalat sektörü ihracatı ise %2,3 artışla 246.494 milyon dolara yükselmiştir. 2024 yılında geniş ekonomik grup sınıflamasına göre bir önceki yıla göre sermaye (yatırım) malları ihracatı %0,9 artışla 33.948 milyon dolara, ara malları ihracatı %1,3 artışla 130.680 milyon dolara ve tüketim malları ihracatı %3,3 artışla 93.689 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 51).

Tablo 51. Sektörlere ve Geniş Ekonomik Gruplar Sınıflamasına Göre İhracat
(Milyon Dolar)

Sektörler	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2023	2024
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	7.768	9.633	9.493	3,1	3,8	3,6	24,0	-1,5
Madencilik ve taşocakçılığı	4.620	3.803	4.496	1,8	1,5	1,7	-17,7	18,2
İmalat	240.378	240.912	246.494	94,6	94,2	94,1	0,2	2,3
Diğer	1.404	1.280	1.331	0,6	0,5	0,5	-8,9	4,0
Toplam	254.170	255.627	261.814	100,0	100,0	100,0	0,6	2,4

Geniş Ekonomik Grup Sınıflaması	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2023	2024
Sermaye (yatırım) malları	29.035	33.659	33.948	11,4	13,2	13,0	15,9	0,9
Ara (hammadde) malları	133.417	129.009	130.680	52,5	50,5	49,9	-3,3	1,3
Tüketim malları	89.812	90.681	93.689	35,3	35,5	35,8	1,0	3,3
Diğerleri	1.906	2.278	3.498	0,7	0,9	1,3	19,5	53,6
Toplam	254.170	255.627	261.814	100,0	100,0	100,0	0,6	2,4

Kaynak: TÜİK

Toplam ihracat içinde imalat sektörü %94,1 ile en yüksek payı alırken tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü %3,6, madencilik ve taşocakçılığı sektörü %1,7 pay almıştır.

Toplam ihracat içinde bir önceki yıla göre tüketim mallarının payı artarken, sermaye (yatırım) mallarının ve ara (hammadde) mallarının payı azalmıştır. 2024 yılında ihracatın %13'ü sermaye (yatırım) malları, %49,9'unu ara (hammadde) malları ve %35,8'ini tüketim malları ihracatı oluşturmuştur.

2024 yılı ihracatında ilk onda yer alan fasıllar içinde motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı ihracatı 32.440 milyon dolar ile yine ilk sırada yer almıştır. Bu grubun toplam ihracat içindeki payı bir önceki yıla 0,3 puan artarak %12,4'e yükselmiştir. Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları ihracatı 25.554 milyon dolarlık değer ve %9,8'lik pay ile ikinci sırada, mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler ve mineral mumlar ihracatı 16.542 milyon dolarlık değer ve %6,3'lük pay ile üçüncü sırada yer almıştır (Tablo 52).

Tablo 52. İhracatta İlk On Fasil

(Milyon Dolar)

Fasillar ⁽¹⁾	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2023	2024
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	26.801	30.829	32.440	10,5	12,1	12,4	15,0	5,2
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	22.671	25.262	25.554	8,9	9,9	9,8	11,4	1,2
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	16.411	16.389	16.542	6,5	6,4	6,3	-0,1	0,9
Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	13.704	15.454	16.449	5,4	6,0	6,3	12,8	6,4
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	10.208	13.647	13.029	4,0	5,3	5,0	33,7	-4,5
Plastikler ve mamulleri	11.571	10.572	10.922	4,6	4,1	4,2	-8,6	3,3
Demir ve çelik	14.671	8.860	10.184	5,8	3,5	3,9	-39,6	14,9
Örme giyim eşyası ve aksesuarı	11.006	10.278	10.108	4,3	4,0	3,9	-6,6	-1,6
Demir veya çelikten eşya	10.533	10.051	9.816	4,1	3,9	3,7	-4,6	-2,3
Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	8.458	8.037	7.385	3,3	3,1	2,8	-5,0	-8,1
Toplam ihracat	254.170	255.627	261.814	100,0	100,0	100,0	0,6	2,4

Kaynak: TÜİK

(1): 2024 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan fasillardır.

2024 yılında bir önceki yıla göre en yüksek azalış %8,1 ile örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı ihracatında gerçekleşirken, onu %4,5 ile kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar ihracatı ve %2,3 ile demir ve çelikten eşya ihracatı izlemiştir. En yüksek oranlı artış ise %14,9 ile demir ve çelik ihracatında yaşanırken, onu %6,4 artış ile elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam ve parçaları ihracatı ve %5,2 artış ile motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı ihracatı izlemiştir.

1.5.1.2 İthalat

2024 yılında ülkemizde uygulanan parasal sıkılaştırma politikasının sanayi üretimine olan etkisiyle başta enerji olmak üzere ara malı/hammadde ithalatında yaşanan gerileme ithalattaki yavaşlamada belirleyici olmuştur. 2024 yılında ithalat %5 azalarak 361.967 milyon dolardan 344.018 milyon dolara gerilemiştir.

2024 yılında bir önceki yıla göre tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü ithalatı %20,2 azalışla 11.009 milyon dolara, madencilik ve taşocakçılığı sektörü ithalatı %7,8 azalışla 42.717 milyon dolara ve imalat sektörü ithalatı %4,1 azalışla 280.074 milyon dolara düşmüştür. Geniş ekonomik grup sınıflamasına göre ise 2024 yılında sermaye (yatırım) malları ithalatı %4 azalışla 50.638 milyon dolara, ara (hammadde) malları ithalatı %8,8 azalışla 238.254 milyon dolara düşerken, tüketim malları %14,3 artışla 54.470 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 53).

Tablo 53. Sektörlere ve Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İthalat

(Milyon Dolar)

Sektörler	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2023	2024
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	14.772	13.801	11.009	4,1	3,8	3,2	-6,6	-20,2
Madencilik ve taşocakçılığı	75.344	46.323	42.717	20,7	12,8	12,4	-38,5	-7,8
İmalat	261.115	292.080	280.074	71,8	80,7	81,4	11,9	-4,1
Diğer	12.480	9.763	10.218	3,4	2,7	3,0	-21,8	4,7
Toplam	363.711	361.967	344.018	100,0	100,0	100,0	-0,5	-5,0

Geniş Ekonomik Grup Sınıflaması	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2023	2024
Sermaye (yatırım) malları	40.535	52.742	50.638	11,1	14,6	14,7	30,1	-4,0
Ara (hammadde) malları	292.437	261.311	238.254	80,4	72,2	69,3	-10,6	-8,8
Tüketim malları	30.482	47.642	54.470	8,4	13,2	15,8	56,3	14,3
Diğer	256	272	656	0,1	0,1	0,2	6,1	141,0
Toplam	363.711	361.967	344.018	100,0	100,0	100,0	-0,5	-5,0

Kaynak: TÜİK

Toplam ithalat içinde imalat sanayi sektörünün payı %81,4, madencilik ve taşocakçılığı sektörünün payı %12,4, tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün payı %3,2 olmuştur.

Toplam ithalatın %69,3'ünü ara (hammadde) malları, %14,7'sini sermaye (yatırım) malları ve %15,8'ini tüketim malları oluşturmuştur.

2024 yılında toplam ithalat içinde en yüksek paya sahip olan ilk on fasıl içinde 65.590 milyon dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar ithalatı ilk sırayı almıştır. Bu grubun toplam ithalat içindeki payı %19,1 ile değişim göstermemiştir. Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları ithalatı 39.564 milyon dolarlık değer ve %11,5'lik pay ile ikinci sırada, motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı ithalatı 31.670 milyon dolarlık değer ve %9,2'lik pay ile üçüncü sırada yer almıştır (Tablo 54).

Tablo 54. İthatta İlk On Fasıll

(Milyon Dolar)

Fasıllar ⁽¹⁾	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2023	2024
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	96.549	69.114	65.590	26,5	19,1	19,1	-28,4	-5,1
Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	34.574	40.967	39.564	9,5	11,3	11,5	18,5	-3,4
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	17.678	32.261	31.670	4,9	8,9	9,2	82,5	-1,8
Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	21.535	27.948	27.222	5,9	7,7	7,9	29,8	-2,6
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	23.458	33.912	24.873	6,4	9,4	7,2	44,6	-26,7
Demir ve çelik	28.367	24.160	23.659	7,8	6,7	6,9	-14,8	-2,1
Plastikler ve mamulleri	18.976	16.215	15.626	5,2	4,5	4,5	-14,5	-3,6
Organik kimyasal ürünler	11.120	9.181	9.453	3,1	2,5	2,7	-17,4	3,0
Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarı	5.244	6.452	6.789	1,4	1,8	2,0	23,0	5,2
Alüminyum ve alüminyumdan eşya	7.683	6.293	6.113	2,1	1,7	1,8	-18,1	-2,9
Toplam ithalat	363.711	361.967	344.018	100,0	100,0	100,0	-0,5	-5,0

Kaynak: TÜİK

(1): 2024 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan fasıllardır.

Bu fasıllar içinde 2024 yılında sadece 2 fasılda artış yaşanmıştır. En yüksek artış %5,2 ile optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarı ithalatında olmuştur. Onu %3'lük artış ile organik kimyasal ürünler ithalatı izlemiştir.

2024 yılında en yüksek azalış ise %26,7 ile kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar ithalatında gerçekleşirken, onu %5,1'lik azalış ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar ve %3,6 ile plastikler ve mamulleri ithalatı izlemiştir.

1.5.1.3 Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret

2024 yılında jeopolitik riskler ve zayıf talep koşulları başta olmak üzere küresel ticaret üzerinde oluşan baskılara rağmen, bir önceki yıla göre ticari ortaklarımızla olan dış ticaretimizde toparlanma görülmüştür.

2024 yılında Avrupa Birliği ülkelerine yapılan ihracat %4,1 artarak 108.516 milyon dolara, ithalat da aynı oranda artarak 110.401 milyon dolara yükselmiştir. Diğer ülkelere yapılan ihracat ise %1,3 artarak 153.299 milyon dolara yükselirken, ithalat ise %8,7 azalarak 233.617 milyon dolara gerilemiştir (Tablo 55).

Tablo 55. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri

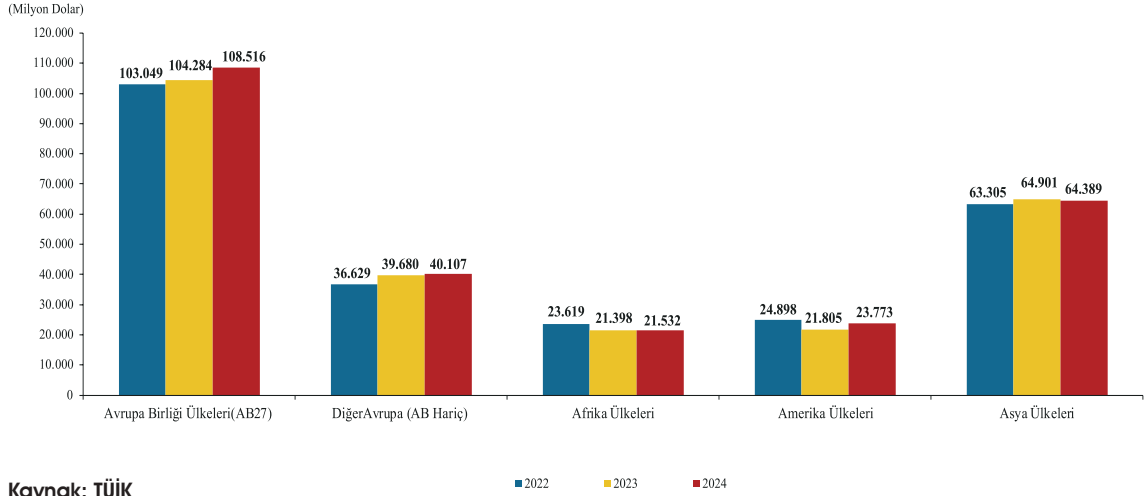
(Milyon Dolar)

Ülke Grupları	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2023	2024
İhracat								
Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 27)	103.049	104.284	108.516	40,5	40,8	41,4	1,2	4,1
Diğer Ülkeler	151.121	151.344	153.299	59,5	59,2	58,6	0,1	1,3
Diğer Avrupa (AB Hariç)	36.629	39.680	40.107	14,4	15,5	15,3	8,3	1,1
Afrika Ülkeleri	23.619	21.398	21.532	9,3	8,4	8,2	-9,4	0,6
Kuzey Afrika	14.110	13.674	14.419	5,6	5,3	5,5	-3,1	5,4
Diğer Afrika	9.509	7.724	7.114	3,7	3,0	2,7	-18,8	-7,9
Amerika Ülkeleri	24.898	21.805	23.773	9,8	8,5	9,1	-12,4	9,0
Kuzey Amerika	18.773	16.507	18.056	7,4	6,5	6,9	-12,1	9,4
Orta Amerika ve Karayipler	2.768	2.758	2.800	1,1	1,1	1,1	-0,4	1,5
Güney Amerika	3.356	2.540	2.917	1,3	1,0	1,1	-24,3	14,9
Asya Ülkeleri	63.305	64.901	64.389	24,9	25,4	24,6	2,5	-0,8
Yakın ve Orta Doğu	44.982	45.556	43.603	17,7	17,8	16,7	1,3	-4,3
Diğer Asya	18.324	19.345	20.786	7,2	7,6	7,9	5,6	7,5
Avustralya ve Yeni Zelanda	1.089	1.075	1.255	0,4	0,4	0,5	-1,3	16,8
Diğer Ülke ve Bölgeler	1.581	2.484	2.242	0,6	1,0	0,9	57,2	-9,7
Toplam	254.170	255.627	261.814	100,0	100,0	100,0	0,6	2,4
İthalat								
Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 27)	93.287	106.050	110.401	25,6	29,3	32,1	13,7	4,1
Diğer Ülkeler	270.424	255.917	233.617	74,4	70,7	67,9	-5,4	-8,7
Diğer Avrupa (AB Hariç)	87.506	78.330	67.807	24,1	21,6	19,7	-10,5	-13,4
Afrika Ülkeleri	9.511	10.368	11.315	2,6	2,9	3,3	9,0	9,1
Kuzey Afrika	6.099	7.291	8.154	1,7	2,0	2,4	19,5	11,8
Diğer Afrika	3.412	3.076	3.161	0,9	0,8	0,9	-9,8	2,8
Amerika Ülkeleri	27.884	25.741	27.311	7,7	7,1	7,9	-7,7	6,1
Kuzey Amerika	16.545	17.085	17.444	4,5	4,7	5,1	3,3	2,1
Orta Amerika ve Karayipler	1.421	1.496	1.622	0,4	0,4	0,5	5,3	8,4
Güney Amerika	9.919	7.161	8.245	2,7	2,0	2,4	-27,8	15,1
Asya Ülkeleri	109.281	115.661	107.956	30,0	32,0	31,4	5,8	-6,7
Yakın ve Orta Doğu	21.346	24.824	20.015	5,9	6,9	5,8	16,3	-19,4
Diğer Asya	87.935	90.837	87.941	24,2	25,1	25,6	3,3	-3,2
Avustralya ve Yeni Zelanda	1.690	1.220	1.196	0,5	0,3	0,3	-27,8	-1,9
Diğer Ülke ve Bölgeler	34.551	24.597	18.031	9,5	6,8	5,2	-28,8	-26,7
Toplam	363.711	361.967	344.018	100,0	100,0	100,0	-0,5	-5,0

Kaynak: TÜİK

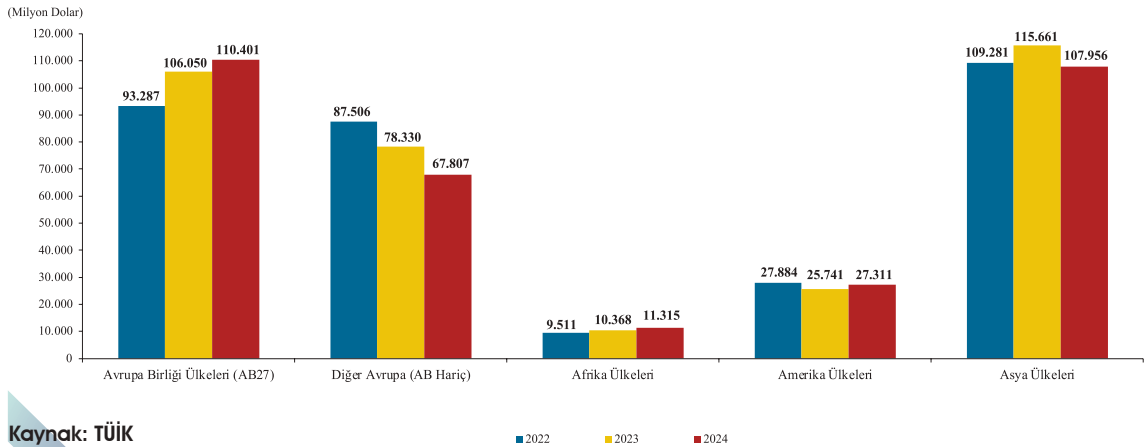
2024 yılında diğer ülkeler grubuna yapılan ihracatın 40.107 milyon doları AB ülkeleri dışında kalan Avrupa ülkelerine, 21.532 milyon doları Afrika ülkelerine, 23.773 milyon doları Amerika ülkelerine, 64.389 milyon doları Asya ülkelerine, 1.255 milyon doları Avustralya ve Yeni Zelanda'ya yapılan ihracattan oluşmuştur. 2024 yılında bir önceki yıla göre ana ülke grupları arasında sadece Asya ülkeleriyle yapılan ihracatımızda düşüş görülmüştür (Grafik 48).

Grafik 48. Belirli Ülke Gruplarına Göre İhracat

2024 yılında diğer ülkeler başlığı altında yer alan ülkelerden yapılan ithalatın 67.807 milyon doları AB haricindeki diğer Avrupa ülkelerinden, 11.315 milyon doları Afrika ülkelerinden, 27.311 milyon doları Amerika ülkelerinden, 107.956 milyon doları Asya ülkelerinden, 1.196 milyon doları Avustralya ve Yeni Zelanda'dan yapılan ithalattan oluşmuştur. 2024 yılında bir önceki yıla göre Asya ülkeleri ile Avustralya ve Yeni Zelanda'dan yapılan ithalatta düşüş, AB ülkeleri, Afrika ülkeleri ve Amerika ülkelerinden yapılan ithalatı artış görülmüştür (Grafik 49).

Grafik 49. Belirli Ülke Gruplarına Göre İthalat

2024 yılında seçilmiş ülke grupları itibarıyla en fazla ihracat 136.325 milyon dolar ile Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerine yapılmıştır. Onu İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ülkeleri 69.884 milyon dolar, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) ülkeleri 39.812 milyon dolar, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri 21.190 milyon dolar, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ülkeleri 15.838 milyon dolar, Türk Cumhuriyetleri 11.103 milyon dolar, Gelişen Sekiz Ülke (D-8) 10.312 milyon dolar ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkeleri 2.423 milyon dolar ile izlemiştir.

2024 yılında en fazla ithalat 157.935 milyon dolar ile OECD ülkelerinden yapılırken, onu 58.660 milyon dolar ile KEİ ülkeleri, 51.172 milyon dolar ile BDT ülkeleri, 42.797 milyon dolar ile İİT ülkeleri, 12.038 milyon dolar ile EFTA Ülkeleri, 15.441 milyon dolar ile D-8 ülkeleri, 10.751 milyon dolar ile EİT ülkeleri ve 7.775 milyon dolar ile Türk Cumhuriyetlerinden yapılan ithalat izlemiştir (Tablo 56).

Tablo 56. Seçilmiş Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

Seçilmiş Ülke Grupları	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2023	2024
İhracat								
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	135.581	133.588	136.325	53,3	52,3	52,1	-1,5	2,0
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	2.134	3.362	2.423	0,8	1,3	0,9	57,6	-27,9
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	35.707	38.758	39.812	14,0	15,2	15,2	8,5	2,7
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	12.535	14.281	15.838	4,9	5,6	6,0	13,9	10,9
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	18.415	22.494	21.190	7,2	8,8	8,1	22,2	-5,8
Türk Cumhuriyetleri	7.991	9.842	11.103	3,1	3,9	4,2	23,2	12,8
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	64.298	66.051	69.884	25,3	25,8	26,7	2,7	5,8
D-8 Gelişen Sekiz Ülke ⁽¹⁾	10.609	9.133	10.312	4,2	3,6	3,9	-13,9	12,9
Genel Toplam	254.170	255.627	261.814	100,0	100,0	100,0	0,6	2,4
İthalat								
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	147.333	164.205	157.935	40,5	45,4	45,9	11,5	-3,8
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	16.435	20.820	12.038	4,5	5,8	3,5	26,7	-42,2
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	74.179	60.342	58.660	20,4	16,7	17,1	-18,7	-2,8
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	11.109	10.875	10.751	3,1	3,0	3,1	-2,1	-1,1
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	65.768	52.529	51.172	18,1	14,5	14,9	-20,1	-2,6
Türk Cumhuriyetleri	7.121	8.084	7.575	2,0	2,2	2,2	13,5	-6,3
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	40.293	44.872	42.797	11,1	12,4	12,4	11,4	-4,6
D-8 Gelişen Sekiz Ülke ⁽¹⁾	14.170	13.128	15.441	3,9	3,6	4,5	-7,4	17,6
Genel Toplam	363.711	361.967	344.018	100,0	100,0	100,0	-0,5	-5,0

Kaynak: TÜİK

(1): Türkiye, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır, Nijerya.

2024 yılında en çok ihracat yapılan ilk on ülke içinde 20.433 milyon dolar ile Almanya ilk sırada yer almıştır. Almanya'yı 16.350 milyon dolarlık ihracat ile ABD ve 15.292 milyon dolarlık ihracat ile Birleşik Krallık izlemiştir. 2024 yılında bir önceki yıla en yüksek oranlı artış %22,7 ile Birleşik Krallık'a yapılan ihracatta görülmüştür. İhracatın en çok azaldığı ülke ise %21,5 azalış ile Rusya Federasyonu olmuştur (Tablo 57).

En fazla ithalat yapılan ilk on ülke içinde ise ilk sırayı 44.931 milyon dolar ile Çin almıştır. Çin'i 44.019 milyon dolar ile Rusya Federasyonu ve 27.084 milyon dolar ile Almanya izlemiştir. Bir önceki yıla en yüksek oranlı artış %28,8 ile İtalya'dan yapılan ithalatta görülmüştür. İthalatın en çok azaldığı ülke ise %43,9'luk azalış ile İsviçre olmuştur. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) hem ihracat hem ithalatta ilk on ülke arasında son sırayı almıştır.

Tablo 57. En Çok İhracat ve İthalat Yapılan Ülkeler

(Milyon Dolar)

Ülkeler ⁽¹⁾	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2023	2024
İhracat								
Almanya	21.142	21.083	20.433	8,3	8,2	7,8	-0,3	-3,1
ABD	16.885	14.880	16.350	6,6	5,8	6,2	-11,9	9,9
Birleşik Krallık	13.005	12.463	15.292	5,1	4,9	5,8	-4,2	22,7
Irak	13.750	12.759	13.009	5,4	5,0	5,0	-7,2	2,0
İtalya	12.386	12.373	12.954	4,9	4,8	4,9	-0,1	4,7
Fransa	9.535	10.288	10.047	3,8	4,0	3,8	7,9	-2,3
İspanya	9.654	9.784	9.783	3,8	3,8	3,7	1,3	0,0
Hollanda	8.026	7.857	8.564	3,2	3,1	3,3	-2,1	9,0
Rusya Federasyonu	9.343	10.907	8.563	3,7	4,3	3,3	16,7	-21,5
BAE	5.253	8.573	8.294	2,1	3,4	3,2	63,2	-3,2
Toplam ihracat	254.170	255.627	261.814	100,0	100,0	100,0	0,6	2,4
İthalat								
Çin	41.355	45.048	44.931	11,4	12,4	13,1	8,9	-0,3
Rusya Federasyonu	58.849	45.600	44.019	16,2	12,6	12,8	-22,5	-3,5
Almanya	24.033	28.688	27.084	6,6	7,9	7,9	19,4	-5,6
İtalya	14.082	14.994	19.312	3,9	4,1	5,6	6,5	28,8
ABD	15.228	15.780	16.228	4,2	4,4	4,7	3,6	2,8
Fransa	9.430	11.548	12.500	2,6	3,2	3,6	22,5	8,2
İsviçre	15.336	19.905	11.174	4,2	5,5	3,2	29,8	-43,9
İspanya	7.004	9.507	9.363	1,9	2,6	2,7	35,7	-1,5
Güney Kore	9.004	9.488	9.246	2,5	2,6	2,7	5,4	-2,6
BAE	4.471	11.530	7.363	1,2	3,2	2,1	157,9	-36,1
Toplam ithalat	363.711	361.967	344.018	100,0	100,0	100,0	-0,5	-5,0

Kaynak: TÜİK

(1): 2024 yılı ihracat ve ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan ülkelerdir.

1.5.2 Ödemeler Dengesi

Ödemeler dengesi gelişmeleri küresel ekonomiyle olan mal, hizmet, gelir ve sermaye ilişkileri açısından 2024 yılında da önemini korumuştur. Özellikle cari işlemler açığındaki seyir dış finansman ihtiyacının boyutunu ve dışa bağımlılık düzeyini ortaya koyduğu için yakından takip edilmektedir. 2023 yılında %13,8 küçülerek 39.877 milyon dolara gerileyen cari işlemler açığı, 2024 yılında ihracattaki olumlu seyir, altın ithalatı başta olmak üzere ithalat seviyesindeki düşüş, turizm gelirlerindeki artışın devam etmesi ve hizmetler dengesinin fazla vermesiyle birlikte %74,9 küçülerek 10.023 milyon dolara gerilemiştir. Ayrıca, küresel düzeyde enerji fiyatlarındaki dalgalı ancak ılımlı seyir, cari işlemler dengesi üzerinde olumlu etki göstermiştir (Tablo 58, Grafik 50).

Tablo 58. Ödemeler Dengesi

(Milyon Dolar)

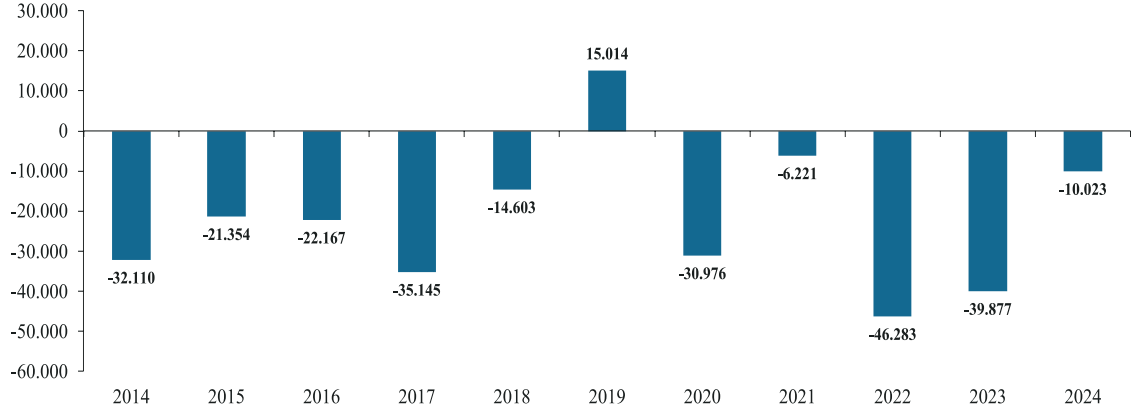
Bileşenler	2022	2023	2024 ⁽¹⁾	Değişim (%)	
				2023	2024
Cari İşlemler Hesabı	-46.283	-39.877	-10.023	-13,8	-74,9
İhracat	253.352	250.999	257.468	-0,9	2,6
İthalat	342.938	337.279	313.824	-1,7	-7,0
Mal Dengesi	-89.586	-86.280	-56.356	-3,7	-34,7
Hizmet Gelirleri	93.250	106.589	115.249	14,3	8,1
Hizmet Giderleri	40.762	49.323	53.257	21,0	8,0
Mal ve Hizmet Dengesi	-37.098	-29.014	5.636	-21,8	-119,4
Birincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	5.600	8.014	9.545	43,1	19,1
Birincil Yatırım Kaynaklı Giderler	14.416	19.434	25.276	34,8	30,1
Mal, Hizmet ve Birincil Gelir Dengesi	-45.914	-40.434	-10.095	-11,9	-75,0
İkincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	-369	557	72	-250,9	-87,1
Sermaye Hesabı	-35	-204	-126	482,9	-38,2
Finans Hesabı	-29.808	-49.379	-23.288	65,7	-52,8
Doğrudan Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	4.934	5.963	6.604	20,9	10,7
Doğrudan Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	13.784	10.657	11.256	-22,7	5,6
Portföy Yatırımları: Net Varlık Edinimi	882	1.881	9.532	113,3	406,8
Portföy Yatırımları: Net Yükümlülük Oluşumu	-17.589	7.533	21.260	-142,8	182,2
Hisse Senetleri	-4.038	1.387	-2.507	-134,3	-280,7
Borç Senetleri	-13.551	6.146	23.767	-145,4	286,7
Diğer Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	3.714	5.517	23.931	48,5	333,8
Merkez Bankası	0	0	0	-	-
Genel Hükümet	11	151	15	1.272,7	-90,1
Bankalar	-5.095	1.413	11.399	-127,7	706,7
Diğer Sektörler	8.798	3.953	12.517	-55,1	216,6
Diğer Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	43.143	44.550	30.839	3,3	-30,8
Merkez Bankası	7.379	13.581	-11.785	84,0	-186,8
Genel Hükümet	1.170	661	679	-43,5	2,7
Bankalar	16.295	21.612	35.332	32,6	63,5
Diğer Sektörler	18.299	8.696	6.613	-52,5	-24,0
Cari, Sermaye ve Finans Hesapları	-16.510	9.298	13.139	-156,3	41,3
Net Hata ve Noksan	28.821	-11.325	-12.581	-139,3	11,1
Genel Denge	-12.311	2.027	-558	-116,5	-127,5
Rezerv Varlıklar	12.311	-2.027	558	-116,5	-127,5
Resmi Rezervler	12.311	-2.027	558	-116,5	-127,5
Uluslararası Para Fonu Kredileri	0	0	0	-	-
Ödemeler Dengesi Finansmanı	0	0	0	-	-

Kaynak: TCMB

(1): Geçici.

Grafik 50. Cari İşlemler Dengesi

(Milyon Dolar)

Kaynak: TCMB

İhracat yaptığımız pazarlarda ılımlı iyileşme olurken, ihracatta pazar ve mal çeşitliliği korunmuştur. 2024 yılında ABD doları ve Euro paritesinde dolar lehine görülen gelişmeler ihracat gelirlerini olumsuz etkilemiştir. Ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlamaya bağlı düşük büyüme ve uygulanan politikaların etkisiyle ithalat azalmış, ithalat seviyesindeki düşüş ile birlikte turizm gelirlerindeki artışın devam etmesiyle cari işlemler dengesinde belirgin bir iyileşme görülmüştür. Ödemeler dengesinde gösterildiği şekilde 2024 yılında ihracat %2,6 artarak 257.468 milyon dolara yükselirken, ithalat %7 azalarak 313.824 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Dış ticarete görülen iyileşme devam ederek 2024 yılında mal dengesi açığı %34,7 azalarak 56.356 milyon dolara gerilemiştir.

Ayrıca Cari işlemler dengesindeki iyileşmede hizmetler sektörü önemli rol oynamıştır. Seyahat gelirlerindeki net gelirin %16,1'lik artışla 48.953 milyon dolara yükselmesinin etkisiyle birlikte hizmetler dengesinde %8,3'lük artışla 61.992 milyon dolar net gelir kaydedilmiştir. Ücret ödemeleri ve yatırım geliri kalemlerinden oluşan birincil gelir dengesindeki net çıkış 2024 yılında %37,7 artarak 15.731 milyon dolara yükselmiştir. Genel Hükümet ve diğer sektörlerin cari transferlerinden oluşan ikincil gelir dengesinde 72 milyon dolar net giriş kaydedilmiştir.

2024 yılında ödemeler dengesi bilançosunun finans hesabında cari açığın finansmanına net doğrudan yatırımlar 4.652 milyon dolar, portföy yatırımları 11.728 milyon dolar, net yatırımlarda (mevduat, krediler vb) 6.908 milyon dolar katkı yapmışlardır.

2023 yılında 2.027 milyon dolar azalış gösteren resmi rezervler, 2024 yılında 558 milyon dolar artış göstermiştir.

Net hata ve noksan kaleminde ise 2024 yılında %11,2 artışla 12.581 milyon dolar çıkış gerçekleşmiştir.

Cari işlemler dengesinin son on yıllık trendine bakacak olursak ekonomik kırılganlıkların yansımalarıyla cari açıkta dalgalanmalar görülmüştür. Bu süreçte dış ticaret dengesi ve hizmet gelirlerindeki artışın etkisiyle sadece 15.014 milyon dolar ile 2019 yılında fazla vermiştir. Cari açığın en yüksek olduğu yıl ise 46,283 milyon dolar ile 2022 yılı olmuştur. Küresel ticarette daralma ve yüksek enerji ithalatı cari açığın artmasında önemli rol oynamıştır.

1.5.3 Uluslararası Doğrudan Yatırımlar

2023 yılında ekonomik ve jeopolitik riskler ve küresel yatırım iştahının azalması nedeniyle düşüş gösteren doğrudan yatırımlar, 2024 yılında kredi notunun artması ve enflasyonun gerilemesiyle artış göstermiştir. 2023 yılında %14 azalan Türkiye'ye olan net uluslararası doğrudan yatırım girişleri, 2024 yılında %12,5 artarak 6.176 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 59).

Tablo 59. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fiili Girişler)

(Milyon Dolar)

	Uluslararası Doğrudan Sermaye			Gayrimenkul (Net)	Toplam Yatırım (Net Yükümlülük Oluşumu)
	Sermaye (Net)	Diğer Sermaye (Net) ⁽¹⁾	Toplam (Net)		
2022	6.381	1.130	7.511	6.273	13.784
2023	5.489	1.608	7.097	3.560	10.657
2024 ⁽²⁾	6.176	2.258	8.434	2.822	11.256
Değişim (%)					
2022	-7,8	865,8	6,7	11,3	8,8
2023	-14,0	42,3	-5,5	-43,2	-22,7
2024	12,5	40,4	18,8	-20,7	5,6

Kaynak: STB

(1): Uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarından aldıkları kredi değeridir.

(2): Geçici.

2024 yılında Türkiye'ye 6.691 milyon dolar tutarında doğrudan sermaye girişi olurken, 515 milyon dolarlık sermaye çıkışı olmuştur. Böylece 6.176 milyon dolarlık net sermaye girişi, uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarıyla olan 2.258 milyon dolarlık net diğer sermaye girişi ve 2.822 milyon dolarlık net gayrimenkul satışı sonucunda toplam net yatırım tutarı %5,6 artarak 11.256 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

2023 yılında net toplam yatırım girişleri içinde uluslararası doğrudan sermayenin %66,6 olan payı 2024 yılında %74,9'a yükselirken, net gayrimenkul satışlarının %33,4 olan payı %25,1'e düşmüştür.

2024 yılında 2023 yılında da olduğu gibi uluslararası doğrudan yatırım girişleri içinde en yüksek payı hizmetler sektörü almıştır. Hizmetler sektörüne yönelik yatırım girişleri içinde

en büyük payı toptan ve parkende ticaret kalemi alırken, sinai sektöründeki yatırım girişinin büyük bölümü de imalat sanayi sektöründen kaynaklanmıştır. Tarım sektörü 2024 yılında da yabancı yatırımcıların en az ilgi gösterdiği sektör olmaya devam etmiştir. Uluslararası doğrudan yatırım sermaye girişinin %2,7'si olan 178 milyon doları tarım sektöründe, %38,7'si olan 2.589 milyon doları sinai sektöründe ve %58,6'sı olan 3.924 milyon doları da hizmetler sektöründe gerçekleşmiştir. 2024 yılında uluslararası doğrudan yatırım sermaye girişi bir önceki yıla göre tarım sektöründe %535,7, sinai sektöründe %7,2 ve hizmetler sektöründe %14,7 artmıştır (Tablo 60, Grafik 51).

Tablo 60. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı
(Milyon Dolar)

Sektörler	Değer			Pay (%)		
	2022	2023	2024 ⁽¹⁾	2022	2023	2024
Tarım Sektörü	71	28	178	1,0	0,5	2,7
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	71	28	178	1,0	0,5	2,7
Sinai Sektörler	2.099	2.414	2.589	30,1	41,2	38,7
Madencilik ve taşocakçılığı	174	173	181	2,5	3,0	2,7
İmalat sanayi	1.565	1.743	2.310	22,5	29,7	34,5
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretim ve dağıtım	360	497	98	5,2	8,5	1,5
Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	0	1	0	0,0	0,0	0,0
Hizmetler Sektörü	4.793	3.421	3.924	68,8	58,3	58,6
İnşaat	55	144	252	0,8	2,5	3,8
Toptan ve perakende ticaret	1.579	1.020	1.692	22,7	17,4	25,3
Ulaştırma ve depolama	392	240	480	5,6	4,1	7,2
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	332	46	54	4,8	0,8	0,8
Bilgi ve iletişim	277	321	287	4,0	5,5	4,3
Finans ve sigorta faaliyetleri	1.764	595	449	25,3	10,1	6,7
Gayrimenkul faaliyetleri	43	298	108	0,6	5,1	1,6
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	23	472	466	0,3	8,1	7,0
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	155	4	8	2,2	0,1	0,1
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Eğitim	8	9	3	0,1	0,2	0,0
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	51	132	47	0,7	2,3	0,7
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor faaliyetleri	2	23	13	0,0	0,4	0,2
Diğer hizmet faaliyetleri	112	117	65	1,6	2,0	1,0
Toplam	6.963	5.863	6.691	100,0	100,0	100,0

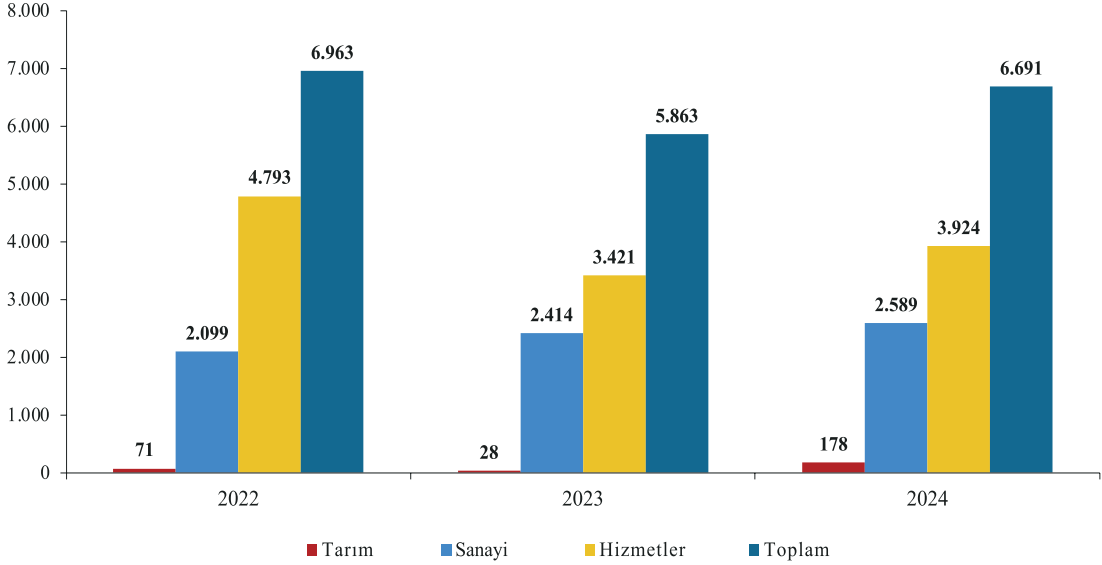
Kaynak: TCMB

(1): Geçici.

Alt sektörler itibarıyla imalat sanayi 2.310 milyon dolar, toptan ve perakende ticaret 1.692 milyon dolar, ulaştırma ve depolama 480 milyon dolar ile yabancı sermaye girişlerinin en yoğun olduğu faaliyetler olmuştur.

Grafik 51. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı

(Milyon Dolar)

Kaynak: TCMB

(1): 2024 yılı değerlerine göre sıralanmış ilk 20'de yer alan ülkelerdir.

(2): Geçici.

2024 yılında gerçekleşen doğrudan uluslararası sermaye girişlerinin %23,6'sı olan 1.582 milyon dolarlık kısmı Hollanda, %11,5'i olan 772 milyon dolarlık kısmı Almanya, %10,3'ü olan 688 milyon dolarlık kısmı Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı sermayeden oluşmuştur. Doğrudan uluslararası sermaye girişlerinde en az paya sahip ülke %0,8 ile İsveç olurken, onu %0,9'luk pay ile İsrail ve Güney Kore takip etmiştir (Tablo 61).

Tablo 61. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

(Milyon Dolar)

Ülkeler ⁽¹⁾	Değer			Pay (%)		
	2022	2023	2024 ⁽²⁾	2022	2023	2024
Hollanda	788	1.167	1.582	11,3	19,9	23,6
Almanya	972	511	772	14,0	8,7	11,5
Amerika Birleşik Devletleri	316	206	688	4,5	3,5	10,3
İrlanda	371	272	484	5,3	4,6	7,2
Azerbaycan	86	375	416	1,2	6,4	6,2
İsviçre	704	215	399	10,1	3,7	6,0
İngiltere	401	325	372	5,8	5,5	5,6
Birleşik Arap Emirlikleri	274	583	307	3,9	9,9	4,6
Fransa	177	403	240	2,5	6,9	3,6
Norveç	0	0	232	0,0	0,0	3,5
Tayvan	111	56	109	1,6	1,0	1,6
Lüksemburg	221	108	97	3,2	1,8	1,4
İspanya	1.559	127	94	22,4	2,2	1,4
İtalya	259	68	87	3,7	1,2	1,3
Hong Kong	50	49	81	0,7	0,8	1,2
Singapur	25	53	80	0,4	0,9	1,2
Avusturya	187	48	77	2,7	0,8	1,2
Güney Kore	60	33	62	0,9	0,6	0,9
İsrail	17	6	57	0,2	0,1	0,9
İsveç	20	16	53	0,3	0,3	0,8
Diğer	365	1.242	402	5,2	21,2	6,0
Toplam	6.963	5.863	6.691	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TCMB

(1): 2024 yılı değerlerine göre sıralanmış ilk 20'de yer alan ülkelerdir.

(2): Geçici.

2. DEMOGRAFİK GÖSTERGELER

2.1 Nüfus

2024 yılı sonu itibarıyla Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre Türkiye’de ikamet eden nüfus bir önceki yıla göre 292 bin 567 kişi artarak 85 milyon 664 bin 944 kişi olmuştur. Toplam nüfusun 42 milyon 853 bin 110 kişisini erkekler, 42 milyon 811 bin 834 kişisini kadınlar oluşturmuştur. Toplam nüfus içinde erkek nüfus oranı %50,02, kadın nüfusun oranı %49,98 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 62).

Tablo 62. Temel Nüfus Göstergeleri

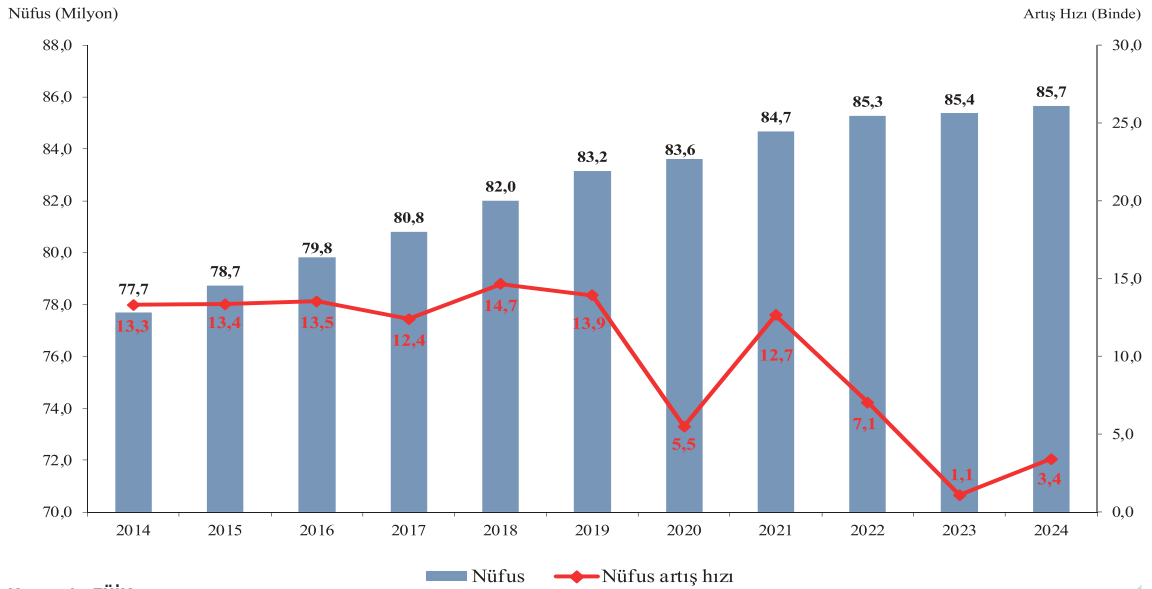
Yıllar	Toplam	Erkek	Kadın	İl ve İlçe Merkezleri	Belde ve Köyler	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Nüfus Yoğunluğu
2022	85.279.553	42.704.112	42.575.441	79.613.279	5.666.274	7,1	111
2023	85.372.377	42.734.071	42.638.306	79.399.292	5.973.085	1,1	111
2024	85.664.944	42.853.110	42.811.834	80.007.258	5.657.686	3,4	111

Kaynak: TÜİK

İl ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı 2023 yılına %93 iken, 2024 yılında %93,4’e yükselmiş, belde ve köylerde yaşayanların oranı %7’den %6,6’ya gerilemiştir.

Yıllık nüfus artış hızının on yıllık görünümüne bakıldığında, 2018 yılında %14,7 ile en yüksek seviyesine ulaştığı, 2023 yılında %1,1 ile en düşük seviyesine gerilediği görülmüştür. 2024 yılında nüfus artış hızı bir önceki yıla göre 2,3 puan artışla %3,4’e yükselmiştir (Grafik 52).

Grafik 52. Nüfus ve Yıllık Nüfus Artış Hızları

Kaynak: TÜİK

2024 yılında nüfusu en yüksek il 15 milyon 701 bin 602 kişi ile İstanbul olmuştur. Türkiye nüfusunun %18,3'ünün ikamet ettiği İstanbul'u, 5 milyon 864 bin 49 kişi ile Ankara, 4 milyon 493 bin 242 kişi ile İzmir, 3 milyon 238 bin 618 kişi ile Bursa ve 2 milyon 722 bin 103 kişi ile Antalya takip etmiştir. Nüfusu en az olan il ise 83 bin 676 kişi ile nüfusun %0,1'inin yaşadığı Bayburt olmuş onu, 86 bin 612 kişi ile Tunceli, 91 bin 354 kişi ile Ardahan, 142 bin 617 kişi ile Gümüşhane ve 156 bin 739 kişi ile Kilis izlemiştir.

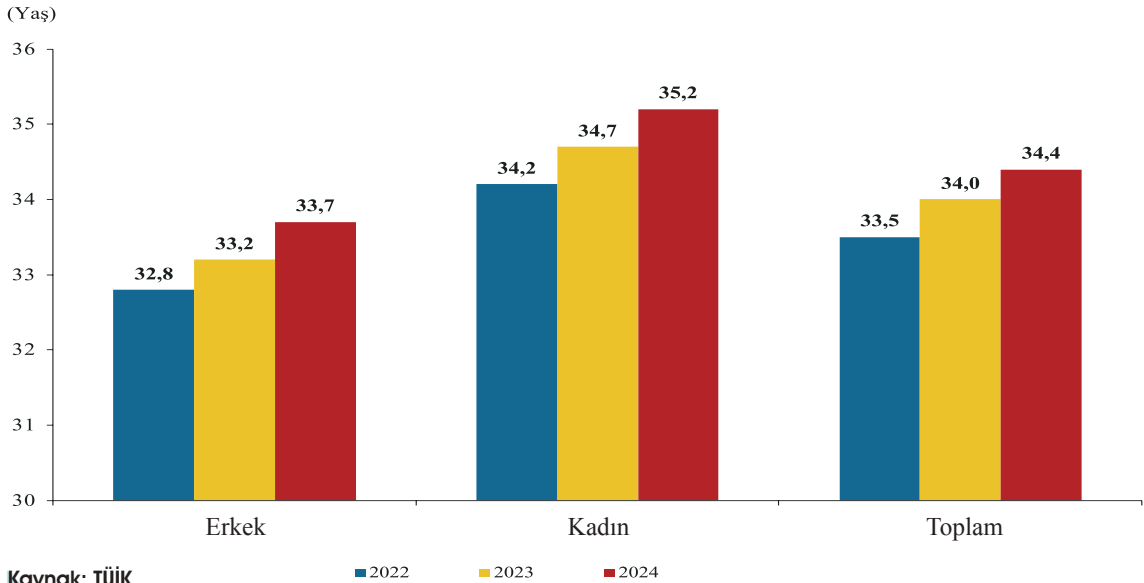
2024 yılında nüfus yoğunluğu (bir kilometrekareye düşen insan sayısı) 2022 ve 2023 yıllarında olduğu gibi Türkiye genelinde 111 kişi olmuştur. İstanbul, kilometrekareye düşen 2 bin 934 kişi ile nüfus yoğunluğu en yüksek olan ilimiz olurken, nüfus yoğunluğu en az olan il ise kilometrekareye düşen 11 kişi ile Tunceli olmuştur.

Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında meydana gelen değişimi gösteren nüfus piramitlerindeki yapısal değişim 2024 yılında da devam etmiştir. Türkiye'nin 2007 ve 2024 yılı nüfus piramitleri karşılaştırıldığında, doğurganlık ve ölümlülük hızlarındaki azalmaya bağlı olarak, yaşlı nüfusun arttığı ve ortanca yaşın yükseldiği görülmektedir.

Toplam doğurganlık hızı bir kadının doğurgan olduğu dönem olan 15-49 yaş grubunda doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade etmektedir. Toplam doğurganlık hızı, 2,19 çocuk ile 2014 yılından sonra düşmeye başlamış, 2023 yılında 1,51 çocuk olarak gerçekleşmiş, 2024 yılı nüfus projeksiyonunda 1,45 çocuk olarak belirlenmiştir.

Bin kişi başına düşen ölüm sayısını ifade eden kaba ölüm hızı, 2023 yılında %6,2 iken 2024 yılı nüfus projeksiyonunda %5,9'a gerilemiştir.

Grafik 53. Ortanca Yaş

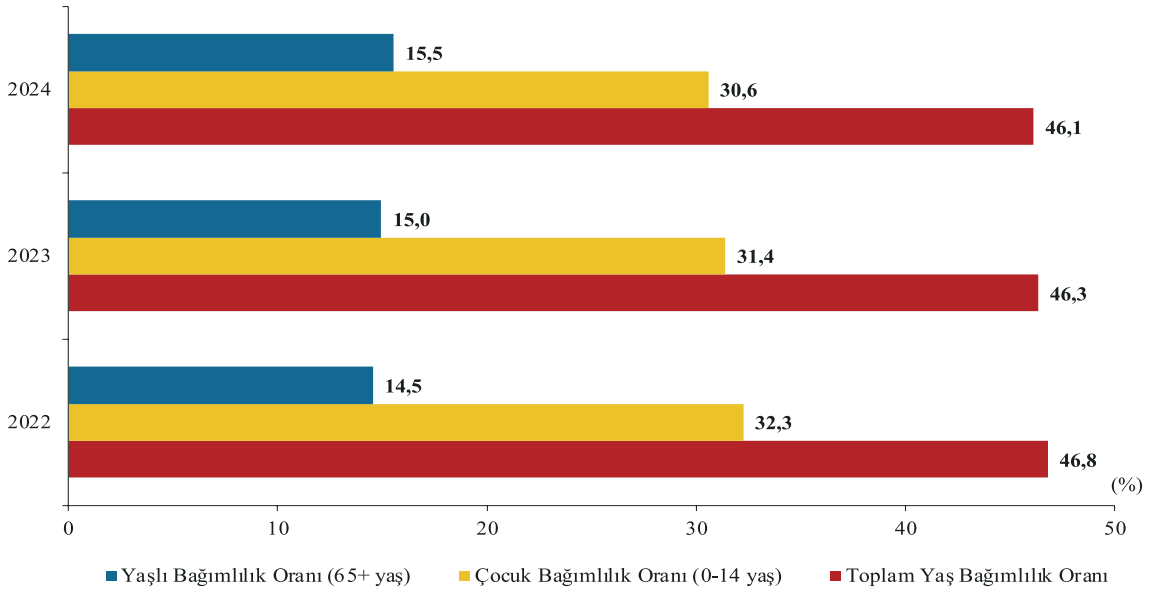

Ortanca yaş nüfusun yaş yapısının önemli bir göstergesi olup, yeni doğan bebekten en yaşlıya kadar nüfusu oluşturan kişilerin yaşları küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortada kalan kişinin yaşıdır. 2023 yılında 34 olan ortanca yaş, 2024 yılında 4 ay artarak 34,4'e yükselmiştir. Ortanca yaştaki bu artış yaşlı nüfusun genç nüfusa göre daha hızlı arttığını göstermektedir. Cinsiyete göre incelendiğinde, ortanca yaş erkeklerde 33,2'den 33,7'ye, kadınlarda ise 34,7'den 35,2'ye çıkmış, erkek ve kadın nüfusu 5 ay yaşlanmıştır (Grafik 53).

Çalışma çağı olarak tanımlanan 15-64 yaş grubundaki nüfusun oranı 2024 yılında %68,3'ten %68,4'e yükselirken, çocuk yaş grubu olarak tanımlanan 0-14 yaş grubundaki nüfusun oranı %21,4'ten %20,9'a gerilemiş, 65 ve daha yukarı yaştaki nüfusun oranı ise %10,2'den %10,6'ya yükselmiştir.

Toplam yaş bağımlılık oranı çalışma çağındaki birey başına düşen çocuk ve yaşlı birey sayısını göstermekte olup, 2023 yılında %46,3 iken 2024 yılında %46,1'e düşmüştür. Çalışma çağındaki birey başına düşen çocuk sayısını ifade eden çocuk bağımlılık oranı %31,4'ten, %30,6'ya gerilerken, çalışma çağındaki birey başına düşen yaşlı birey sayısını ölçen yaşlı bağımlılık oranı ise %15'ten %15,5'e yükselmiştir. 2024 yılında, çalışma çağındaki her 100 kişi, 30,6 çocuğa ve 15,5 yaşlıya bakmaktadır (Grafik 54).

Grafik 54. Yaş Bağımlılık Oranları

Kaynak: TÜİK

Sonuç olarak Türkiye'de doğurganlık ve ölüm hızlarındaki azalmaya bağlı olarak, yaşlı nüfusun arttığı, ortanca yaşın yükseldiği, bunlara bağlı olarak da yaşlı bağımlılığının arttığı görülmektedir.

2.2 Göç

2024 yılında Türkiye’de bölgeler arası göç hareketleri, deprem sonrası yapılanma, sığınmacı hareketleri, istihdam olanakları ve ekonomik koşullardan kaynaklı değişim göstermiştir. İBBS Düzey-1 bazında 2024 yılında net göç alan bölgeler içinde 53 bin kişi ile Doğu Marmara bölgesi bir önceki yıla göre 2 basamak yükselerek ilk sırada yer almıştır. Net göç veren bölgeler içinde 48 bin kişi ile Ortadoğu Anadolu bölgesi bir önceki yıl üçüncü iken 2024 yılında ilk sıraya yükselmiştir.

Net göç hızı en yüksek bölge %6,7 ile Batı Marmara bölgesi olmuş onu, %6,1 ile Doğu Marmara bölgesi izlemiştir. Net göç hızının en düşük olduğu bölge %-21,7 ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesi olmuş onu, %-12,2 ile Ortadoğu Anadolu bölgesi takip etmiştir (Tablo 63).

Tablo 63. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1’e Göre Göç İstatistikleri

Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	2022				2023				2024			
		Göç ^{(1), (2)} (Bin Kişi)				Göç ^{(1), (2)} (Bin Kişi)				Göç ^{(1), (2)} (Bin Kişi)			
		Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
TR1	İstanbul	385	418	-33	-2,1	413	581	-169	-10,7	395	369	26	1,7
TR2	Batı Marmara	157	109	47	12,8	177	119	59	15,5	134	109	26	6,7
TR3	Ege	261	207	54	5,0	307	242	65	5,9	232	204	28	2,5
TR4	Doğu Marmara	275	197	78	9,2	304	242	62	7,3	247	195	53	6,1
TR5	Batı Anadolu	238	210	27	3,3	301	260	41	4,9	247	199	48	5,7
TR6	Akdeniz	249	252	-3	-0,3	270	414	-144	-13,2	262	227	35	3,2
TR7	Orta Anadolu	125	128	-4	-0,9	195	137	59	14,1	112	142	-30	-7,2
TR8	Batı Karadeniz	171	167	4	1,0	258	175	83	17,7	163	180	-17	-3,7
TR9	Doğu Karadeniz	97	102	-6	-2,2	160	108	52	19,1	84	111	-27	-10,1
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	82	128	-46	-21,1	110	118	-8	-3,6	67	114	-47	-21,7
TRB	Ortadoğu Anadolu	117	171	-54	-13,6	154	223	-70	-17,7	114	161	-48	-12,2
TRC	Güneydoğu Anadolu	182	248	-66	-7,1	242	272	-30	-3,2	178	224	-46	-4,8
TR	Türkiye	2.337	2.337	0	0,0	2.892	2.892	0	0,0	2.234	2.234	0	0,0

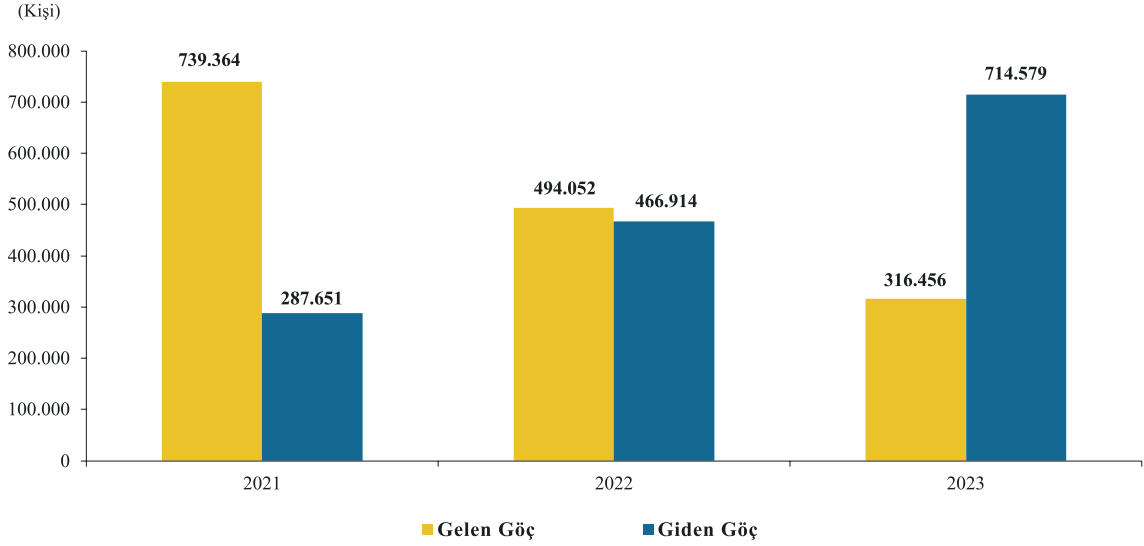
Kaynak: TÜİK

(1): Bölge içindeki illerin birbirleri arasındaki göç kapsamamıştır.

(2): Türkiye’de ikamet eden yabancı nüfus kapsamamıştır.

Yurt dışından Türkiye’ye göç edenlerin sayısı 2023 yılında, bir önceki yıla göre %35,9 azalarak 316 bin 456 kişi, Türkiye’den yurt dışına göç eden kişi sayısı %53 artarak 714 bin 579 olmuştur. Türkiye’den göç edenler arasında en fazla paya sahip yaş grubu 25-29 yaş grubu aralığındadır (Grafik 55).

Grafik 55. Türkiye'ye Gelen ve Türkiye'den Giden Göç

Kaynak: TÜİK

Not: 2024 yılı verileri Raporun basım tarihi itibarıyla yayımlanmamıştır.

Yurt dışından gelen nüfusun 101 bin 677'sini Türk vatandaşları, 214 bin 779'unu ise yabancı uyruklular oluşturmuştur. Türkiye'den yurt dışına giden nüfusun 291 bin 377'sini Türk vatandaşları, 423 bin 202'sini ise yabancı uyruklular oluştururken, gelen ve göç eden yabancı uyruklu nüfus içinde ilk sırayı Rusya Federasyonu vatandaşları almıştır.

3. SOSYAL GÖSTERGELER

3.1 Eğitim

3.1.1 Okullaşma Oranları

Okullaşma oranları eğitim politikalarının etkinliğini, sosyal ve ekonomik kalkınma düzeylerini anlamak için önemli bir gösterge olup, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasında paralellik göstermektedir. Göç, nüfus artışı, kırsal-kentsel farklar gibi demografik ve kültürel unsurlar; eğitime erişim, cinsiyet eşitliği, gelişmişlik okullaşma oranını etkileyen başlıca faktörlerdir.

Eğitim seviyelerine göre okullaşma oranı en yüksek düzey ilköğretimin zorunlu olmasından dolayı ilköğretim düzeyindedir. Okullaşma oranı 2023/'24 eğitim öğretim yılında 2022/'23 öğretim yılına göre ilkokulda 1,18 puan artarak %95,03'e, ortaokulda 0,24 puan artarak %91,45'e yükselirken, ortaöğretimde 3,73 puan azalarak %87,97'ye, yükseköğretimde 3,30 puan azalarak %42,72'ye gerilemiştir (Tablo 64).

Tablo 64. Eğitim Seviyelerine Göre Net Okullaşma Oranları^{(1), (2)}

(%)

Öğretim Yılı	Okullaşma Oranı	İlkokul	Ortaokul	Ortaöğretim	Yükseköğretim
2021/'22	Erkek	93,20	89,95	90,03	40,31
	Kadın	93,12	89,73	89,29	49,20
	Toplam	93,16	89,84	89,67	44,66
2022/'23	Erkek	93,82	91,22	91,82	41,06
	Kadın	93,88	91,21	91,57	51,19
	Toplam	93,85	91,21	91,70	46,02
2023/'24	Erkek	94,88	91,40	87,27	36,72
	Kadın	95,18	91,50	88,71	49,03
	Toplam	95,03	91,45	87,97	42,72

Kaynak: MEB

(1): Okullaşma oranları Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Nüfus Sayımı sonuçlarına göre hesaplanmıştır.

(2): 2023/'24 okullaşma oranları hesaplanırken, kullanılan nüfus ve öğrenci sayılarında Türkiye'de ikamet eden T.C. vatandaşları kapsamıştır.

Türkiye'de ikamet eden yabancı uyruklu nüfus ve yabancı uyruklu öğrenci sayıları kapsam dışında tutularak, tamamlanmış olan en son takvim yılı sonu öğrenci rakamları (Ocak 2024) ve tamamlanmış olan en son nüfus rakamları (31 Aralık 2023) kullanılarak hesaplanmıştır.

Yükseköğretim okullaşma oranları için Yükseköğretim Kurulu Başkanlığından gelen öğrenci sayıları kullanılmıştır.

2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren 4+4+4 ismiyle bilinen ve ortaöğretimi de zorunlu eğitim kapsamına alan sisteme geçilmesinin etkisiyle geçmiş yıllarda sürekli artış gösteren ortaöğretim okullaşma oranında azalma ve yükseköğretim okullaşma oranındaki gerileme 2023/'24 eğitim öğretim yılında dikkat çekmektedir. Bu eğitim seviyelerindeki gerilemede 6 Şubat 2024 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremlerin eğitime erişimi sınırlaması, çalışma çağındaki grupların ekonomik daralmanın etkisiyle eğitim yerine çalışmaya yönelmesi, işsizlik oranındaki yükseklikten dolayı ne eğitimde ne de istihdamda olan gençlerin sayısının artması gibi sebepler etkili olmuştur.

Uzun yıllar eğitimde cinsiyet eşitsizliği daha çok kadınların eğitimde geri kaldığı yönünde iken bu dönemde tüm eğitim seviyelerinde kadınların net okullaşma oranlarının erkeklerden yüksek olduğu görülmektedir.

3.1.2 Okul Türü ve Öğretim Yılına Göre Okul/Birim, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Sayısı

2023/'24 eğitim öğretim yılında 2022/'23 yılına göre ilkokulda okul sayısı %0,3 artarak 25.245'e, öğretmen sayısı %2,9 artarak 308.636'ya, öğrenci sayısı %2 artarak 5.644.386'ya yükselmiştir. Ortaokulda okul sayısı %0,3 azalarak 18.850'ye, öğrenci sayısı %3,8 azalarak 5.314.796'ya gerilerken, öğretmen sayısı %1,5 artarak 378.203'e yükselmiştir (Tablo 65).

Tablo 65. Okul Türü ve Öğretim Yılına Göre Okul/Birim, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Olan Öğrenci Sayısı

Okul Türü	Öğretim Yılı	Okul ⁽³⁾	Öğretmen ⁽⁴⁾	Öğrenci ^{(1), (2)}	Mezun
İlkokul	2021/'22	24.519	310.477	5.433.901	-
	2022/'23	25.182	299.967	5.535.531	-
	2023/'24	25.245	308.636	5.644.386	-
Ortaokul	2021/'22	18.936	376.747	5.293.067	1.282.838
	2022/'23	18.907	372.536	5.524.117	1.293.022
	2023/'24	18.850	378.203	5.314.796	-
Genel ortaöğretim	2021/'22	6.761	193.589	4.092.604	1.075.623
	2022/'23	6.665	199.082	4.437.748	1.009.417
	2023/'24	6.509	197.743	3.528.102	-
Mesleki ve teknik ortaöğretim	2021/'22	6.043	195.718	2.450.995	430.261
	2022/'23	6.021	195.475	2.351.933	334.880
	2023/'24	5.997	200.247	2.268.779	-
Fakülte ve yüksekokul	2021/'22	3.925	185.384	7.829.148	812.313
	2022/'23	3.955	184.566	6.401.149	847.331
	2023/'24	3.956	184.021	6.562.797	-

Kaynak: MEB

(1): Açık ilköğretim ve açık lise öğrencilerini de kapsar.

(2): Önlisans ve lisans düzeyindeki öğrenci sayılarını kapsar.

(3): Faal olan okullar kapsamıştır. Fakülte, yüksekokul, MYO ve enstitüleri kapsar.

(4): Toplam öğretmen, kadrolu ve sözleşmeli öğretmenleri kapsar.

Genel ortaöğretimde okul sayısı %2,3 azalarak 6.509'a, öğretmen sayısı %0,7 azalarak 197.743'e, öğrenci sayısı %20,5 azalarak 3.528.102'ye gerilemiştir. Mesleki ve teknik ortaöğretimde okul sayısı %0,4 azalarak 5.997'ye, öğrenci sayısı %3,5 azalarak 2.268.779'a gerilerken, öğretmen sayısı %2,4 artarak 200.247'ye yükselmiştir.

2023/'24 eğitim öğretim yılında fakülte ve yüksekokul sayısı %0,03 artarak 3.956'ya, öğretmen sayısı %2,5 artarak 6.562.797'ye yükselirken, öğrenci sayısı %0,3 azalarak 184.021'e gerilemiştir.

3.1.3 Eğitim Düzeylerine Göre Eğitim Harcamaları¹³

Eğitim harcamaları 2023 yılında bir önceki yıla göre %92,5 artarak 1.130.844 milyon TL'ye yükselmiştir. Bir önceki yıla göre eğitim harcamalarının en fazla arttığı eğitim düzeyleri 2023 yılında; %109 ile ilkökul ve %107,2 ile okul öncesi olmuştur (Tablo 66).

2023 yılında öğrenci başına toplam eğitim harcaması bir önceki yıla göre %95,1 artarak 49.045 TL olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılında öğrenci başına harcamanın en yüksek olduğu eğitim düzeyi 84.759 TL ile yükseköğretim olmuştur. Öğrenci başına eğitim harcamaları bir önceki yıla göre en fazla %110,5 ile ortaöğretimde artarken onu %106,5 artış ile okul öncesi eğitim düzeyi takip etmiştir.

Tablo 66. Eğitim Düzeylerine Göre Eğitim Harcamaları⁽¹⁾

Eğitim Düzeyi	2021		2022		2023	
	Eğitim harcaması (Milyon TL)	Öğrenci başına yapılan harcama (TL)	Eğitim harcaması (Milyon TL)	Öğrenci başına yapılan harcama (TL)	Eğitim harcaması (Milyon TL)	Öğrenci başına yapılan harcama (TL)
Okul Öncesi	17.660	10.892	37.759	19.001	78.247	39.228
İlkokul	62.905	11.667	103.630	18.859	216.569	38.667
Ortaokul	65.989	12.543	108.431	19.963	219.392	40.639
Ortaöğretim	84.939	13.963	136.383	21.163	261.948	44.558
Genel ortaöğretim	45.565	11.325	72.517	16.866	139.755	35.909
Mesleki ve teknik ortaöğretim	39.374	19.117	63.865	29.779	122.194	61.503
Yükseköğretim ⁽²⁾	115.573	29.953	201.235	50.236	354.687	84.759
Toplam	347.066	15.622	587.438	25.143	1.130.844	49.045

Kaynak: TÜİK

(1): 2024 yılı verileri Raporun basım tarihi itibarıyla yayımlanmamıştır.

(2): Açıköğretim öğrencileri hesaplamalara dahil edilmemiştir.

3.2 Sağlık ve Sosyal Koruma

3.2.1 Sağlık Personeli Sayıları¹⁴

Toplam hekim sayısı 2023 yılında bir önceki yıla göre %4,9 artış göstererek 204.223'e, toplam diş hekimi sayısı %7,9 artarak 45.718'e, eczacı sayısı %4,2 artarak 40.610'a yükselmiştir. Hemşire, ebe ve diğer sağlık personelinin kapsayan yardımcı sağlık personeli sayısı bir önceki yıla göre %7,2 artarak 574.254 olmuştur. Böylece 2023 yılında toplam personel sayısı %4,7 artış göstererek 1.413.921'e yükselmiştir (Tablo 67).

¹³ 2024 yılı eğitim harcamaları istatistikleri 2025 yılı Aralık ayında açıklanacağından, 2023 yılı verileri kullanılmıştır.

¹⁴ 2024 yılı sağlık personeli istatistikleri raporun basım tarihi itibarıyla yayımlanmadığından, 2023 yılı verileri kullanılmıştır.

Tablo 67. Sağlık Personeli Sayıları (Sağlık Bakanlığı, Üniversiteler, Özel)⁽¹⁾

Sağlık Personeli	2021	2022	2023 ⁽²⁾	Değişim (%)	
				2022	2023
Uzman hekim	93.517	95.600	101.233	2,2	5,9
Pratisyen hekim	53.035	53.697	54.899	1,2	2,2
Asistan hekim	37.017	45.391	48.091	22,6	5,9
Toplam hekim	183.569	194.688	204.223	6,1	4,9
Toplam dış hekimi	39.851	42.359	45.718	6,3	7,9
Eczacı	37.211	38.981	40.610	4,8	4,2
Hemşire	232.442	243.565	248.287	4,8	1,9
Ebe	57.908	59.632	59.750	3,0	0,2
Diğer sağlık personeli	219.630	232.661	266.217	5,9	14,4
Diğer personel ve hizmet alımı	481.311	538.642	549.116	11,9	1,9
Toplam personel	1.251.922	1.350.528	1.413.921	7,9	4,7

Kaynak: SB

(1): 2024 yılı verileri Raporun basım tarihi itibarıyla yayımlanmamıştır.

(2): 2023 yılında "Asistan Hekim" sayısına 2.933 yan dal asistan hekim, "Toplam Dış Hekimi" sayısına 3.309 asistan dış hekimi, "Eczacı" sayısına ise 4.016 ikinci eczacı ve yardımcı eczacı sayıları dahil edilmiştir. Sağlık Bakanlığı personel sayılarına, Sağlık Bakanlığı merkez teşkilatında çalışan sağlık personeli dahil değildir.

3.2.2 Sağlık Harcamaları¹⁵

Toplam sağlık harcaması 2023 yılında bir önceki yıla göre %105 artarak 1.244.237 milyon TL'ye yükselmiştir. Genel devlet sağlık harcaması %108,1 artarak 964.355 milyon TL, özel sektör sağlık harcaması ise %95,3 artarak 279.883 milyon TL olmuştur.

2023 yılında kişi başına sağlık harcaması %104,2 artarak 14.582 TL'ye yükselmiştir.

Toplam sağlık harcamasının GSYH'ye oranı 0,7 puan artarak %4,7'ye, genel devlet sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasına oranı 1,1 puan artarak %77,5'e yükselirken, özel sektör sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasına oranı 1,1 puan azalarak %22,5'e gerilemiştir (Tablo 68).

15 2024 yılı sağlık harcamaları istatistikleri raporun basım tarihi itibarıyla yayımlanmadığından, 2023 yılı verileri kullanılmıştır.

Tablo 68. Sağlık Harcamaları ⁽¹⁾

	2021	2022	2023	Değişim (%)	
				2022	2023
Toplam sağlık harcaması (Milyon TL)	353.941	606.835	1.244.237	71,5	105,0
Genel devlet (Milyon TL)	280.220	463.516	964.355	65,4	108,1
Merkezi devlet	111.180	191.862	432.550	72,6	125,4
Mahalli idareler	1.975	3.668	7.589	85,7	106,9
Sosyal Güvenlik Kurumu	167.065	267.986	524.216	60,4	95,6
Özel sektör (Milyon TL)	73.721	143.319	279.883	94,4	95,3
Hanehalkları	56.342	112.018	220.914	98,8	97,2
Sigorta şirketleri	9.330	16.562	31.398	77,5	89,6
Diğer ⁽²⁾	8.050	14.738	27.570	83,1	87,1
Kişi başına sağlık harcaması (TL)	4.206	7.141	14.582	69,8	104,2
				Fark (Puan)	
Toplam sağlık harcamasının GSYH'ye oranı (%)	4,9	4,0	4,7	-0,8	0,7
Genel devlet sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasına oranı (%)	79,2	76,4	77,5	-2,8	1,1
Özel sektör sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasına oranı (%)	20,8	23,6	22,5	2,8	-1,1

Kaynak: TÜİK

(1): 2024 yılı verileri Raporun basım tarihi itibarıyla yayımlanmamıştır.

(2): Hanehalklarına hizmet eden kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve diğer işletmelerin yaptığı sağlık harcamalarıdır.

3.2.3 Sosyal Koruma Harcamaları¹⁶

2023 yılında sosyal koruma harcaması bir önceki yıla göre %108,6 artış göstererek 2.693.497 milyon TL'ye yükselmiştir. Bu harcamanın %98,2'sini sosyal koruma yardımları oluştururken, bunun içinde en büyük harcama 1.175.190 milyon TL ile emekli/yaşlılara yapılan harcamalar olmuş, onu 809.343 milyon TL ile hastalık/sağlık bakımı harcamaları takip etmiştir.

Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı 2023 yılında bir önceki yıla göre 1,5 puan artarak %10,1 olmuştur (Tablo 69).

16 2024 yılı sosyal koruma harcamaları istatistikleri raporun basım tarihi itibarıyla yayımlanmadığından, 2023 yılı verileri kullanılmıştır.

Tablo 69. Sosyal Koruma Harcamaları ⁽¹⁾

(Milyon TL)

	2021	2022	2023	Değişim (%)	
				2022	2023
İdari masraf ve diğer harcamalar	13.249	23.160	48.230	74,8	108,2
Sosyal koruma yardımları toplamı	792.594	1.267.995	2.645.267	60,0	108,6
Hastalık- sağlık bakımı	248.111	397.020	809.343	60,0	103,9
Engelli/malul	25.292	42.333	80.023	67,4	89,0
Emekli/yaşlı	355.068	567.453	1.175.190	59,8	107,1
Dul/yetim	90.478	150.219	263.219	66,0	75,2
Aile/çocuk	40.417	83.903	190.465	107,6	127,0
İşsizlik	26.912	14.412	24.186	-46,4	67,8
Sosyal dışlanma b.y.s	6.315	12.656	102.842	100,4	712,6
Sosyal koruma harcamaları toplamı	805.843	1.291.155	2.693.497	60,2	108,6
Fark (Puan)					
Sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranı (%)	11,1	8,6	10,1	-2,5	1,5

Kaynak: TÜİK

(1): 2024 yılı verileri Raporun basım tarihi itibarıyla yayımlanmamıştır.

3.3 Çalışma Hayatı

3.3.1 İşgücü

3.3.1.1 Temel İşgücü Göstergeleri

2024 yılında işgücü piyasası, ekonomik büyüme ve sektörel gelişmelerin etkisiyle olumlu bir seyir izlemiştir. Küresel iktisadi faaliyetlerdeki ivme kaybı ile yurtdışı talepteki azalışa rağmen canlı seyreden yurtiçi talebin etkisiyle işgücüne katılım ve istihdam oranlarında artışlar gözlenmiş, işsizlik oranında gerileme yaşanmıştır. Ekonomideki canlanma, üretim ve hizmet sektörlerinde genişlemeye yol açmış, inşaat sektöründe büyüme ile tarım sektöründe toparlanma istihdam artışında etkili olmuştur.

2024 yılında istihdam edilenler %3,1 artarken, işsizlik oranı 0,7 puan azalarak %8,7'ye gerilemiştir. İşsizlik oranı erkeklerde 0,6 puan azalışla %7,1'e, kadınlarda 0,8 puan azalışla %11,8'e gerilemiştir. Böylece işsizlik oranı 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Program hedefi olan %10,3'ün 1,6 puan, Orta Vadeli Program (2025-2027)'in gerçekleşme tahmini olan %9,3'ün 0,6 puan gerisinde gerçekleşerek son 12 yılın en düşük seviyesine inmiştir (Tablo 70, Grafik 56).

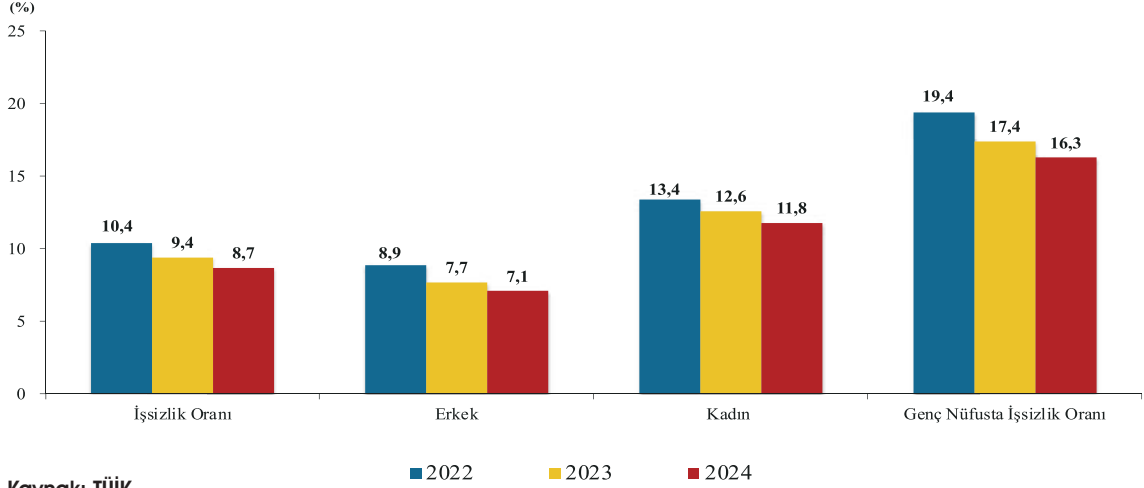
Tablo 70. Temel İşgücü Göstergeleri

(15+ Yaş, Bin Kişi)

Göstergeler	Toplam			Değişim (%)	
	2022	2023	2024	2023	2024
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	64.679	65.425	65.926	1,2	0,8
İşgücü	34.334	34.896	35.733	1,6	2,4
İstihdam edilenler	30.752	31.632	32.620	2,9	3,1
İşsiz	3.582	3.264	3.113	-8,9	-4,6
İşgücüne dahil olmayan nüfus	30.345	30.528	30.193	0,6	-1,1
Fark (Puan)					
İşgücüne katılma oranı (%)	53,1	53,3	54,2	0,2	0,9
İstihdam oranı (%)	47,5	48,3	49,5	0,8	1,2
İşsizlik oranı (%)	10,4	9,4	8,7	-1,0	-0,7
Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı (%)	19,4	17,4	16,3	-2,0	-1,1
Erkek					
Değişim (%)					
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	32.006	32.383	32.624	1,2	0,7
İşgücü	22.862	23.052	23.478	0,8	1,8
İstihdam edilenler	20.818	21.286	21.809	2,2	2,5
İşsiz	2.044	1.766	1.669	-13,6	-5,5
İşgücüne dahil olmayan nüfus	9.144	9.330	9.146	2,0	-2,0
Fark (Puan)					
İşgücüne katılma oranı (%)	71,4	71,2	72,0	-0,2	0,8
İstihdam oranı (%)	65,0	65,7	66,9	0,7	1,2
İşsizlik oranı (%)	8,9	7,7	7,1	-1,2	-0,6
Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı (%)	16,4	14,3	13,1	-2,1	-1,2
Kadın					
Değişim (%)					
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	32.673	33.042	33.302	1,1	0,8
İşgücü	11.473	11.844	12.255	3,2	3,5
İstihdam edilenler	9.935	10.346	10.811	4,1	4,5
İşsiz	1.538	1.498	1.444	-2,6	-3,6
İşgücüne dahil olmayan nüfus	21.200	21.198	21.047	0,0	-0,7
Fark (Puan)					
İşgücüne katılma oranı (%)	35,1	35,8	36,8	0,7	1,0
İstihdam oranı (%)	30,4	31,3	32,5	0,9	1,2
İşsizlik oranı (%)	13,4	12,6	11,8	-0,8	-0,8
Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı (%)	25,2	23,2	22,3	-2,0	-0,9

Kaynak: TÜİK

Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Grafik 56. İşsizlik Oranları**Kaynak: TÜİK**

Küresel bir sorun olan işsizliğin sonuçlarından en çok etkilenen genç nüfusta işsizlik oranı (15-24 yaş) 2024 yılında 1,1 puan azalarak %16,3'e düşmüştür. Toplam işsizlik oranının oldukça üzerinde seyretmeye devam eden genç nüfusta işsizlik oranı, erkeklerde 1,2 puan azalarak %13,1, kadınlarda 0,9 puan azalarak %22,3 olmuştur.

2024 yılında işgücü 163 bin kişi artarak 35 milyon 733 bin kişiye yükselmiştir. İşgücünün 23 milyon 478 binini erkekler, 12 milyon 255 binini de kadınlar oluşturmuştur. 2024 yılında istihdam edilen 32 milyon 620 bin kişinin 21 milyon 809 binini erkekler, 10 milyon 811 binini kadınlar oluşturmuştur.

İşsiz sayısı 151 bin kişi azalarak 3 milyon 113 bin kişiye düşerken, işsiz erkek sayısı 1 milyon 669 bin kişi, işsiz kadın sayısı da 1 milyon 444 bin kişi olmuştur. 2024 yılında bir önceki yıla göre istihdam oranı 1,3 puanlık artışla %49,5'e yükselmiştir. İstihdam oranı erkeklerde ve kadınlarda 1,2 puan artışla sırayla %66,9 ve %32,5 seviyesinde gerçekleşmiştir.

15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun işgücüne katılma oranı, 2024 yılında 0,9 puan artışla %54,2'ye yükselirken, bu oran erkeklerde 0,8 puan artışla %72'ye, kadınlarda ise 1 puan artışla %36,8'e yükselmiştir.

3.3.1.2 Eğitim Durumuna Göre İşgücü

İstihdam edilenler ve işsizlerin toplamı olan işgücünün yaklaşık yarısını lise altı eğitim seviyesindekiler oluşturmaktadır. 2024 yılında toplam işgücünün %41,7'sini lise altı eğitimliler oluştururken onu, %29,6 ile yükseköğretim mezunları, %14,8 ile lise mezunları, %11,7 ile mesleki veya teknik lise mezunları ve %2,2 ile okur-yazar olmayanlar izlemiştir (Tablo 71, Grafik 57).

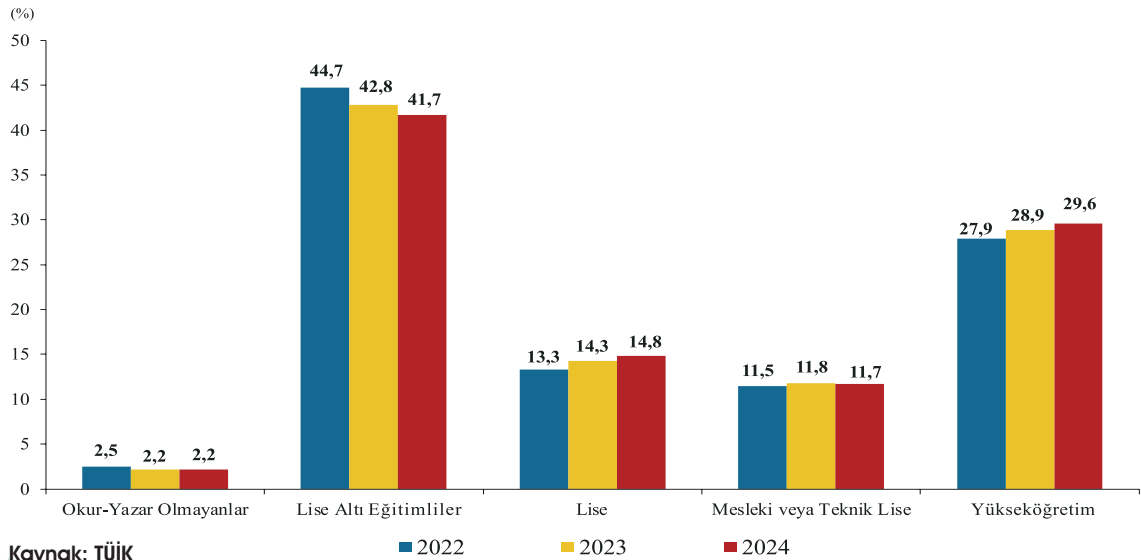
Tablo 71. Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu

(15+ Yaş, Bin Kişi)

Eğitim Durumu	İşgücü Durumu	2022	2023	2024	Pay (%)			Değişim (%)	
					2022	2023	2024	2023	2024
Okur-yazar olmayanlar	İşgücü	864	781	793	2,5	2,2	2,2	-9,6	1,5
	İstihdam	810	742	758	2,6	2,3	2,3	-8,4	2,2
	İşsiz	54	39	35	1,5	1,2	1,1	-27,8	-10,3
Lise altı eğitilmişler	İşgücü	15.357	14.942	14.906	44,7	42,8	41,7	-2,7	-0,2
	İstihdam	13.939	13.727	13.778	45,3	43,4	42,2	-1,5	0,4
	İşsiz	1.418	1.215	1.128	39,6	37,2	36,2	-14,3	-7,2
Lise	İşgücü	4.579	4.990	5.272	13,3	14,3	14,8	9,0	5,7
	İstihdam	3.997	4.385	4.688	13,0	13,9	14,4	9,7	6,9
	İşsiz	582	605	585	16,2	18,5	18,8	4,0	-3,3
Mesleki veya teknik lise	İşgücü	3.963	4.106	4.181	11,5	11,8	11,7	3,6	1,8
	İstihdam	3.515	3.689	3.782	11,4	11,7	11,6	5,0	2,5
	İşsiz	448	416	399	12,5	12,7	12,8	-7,1	-4,1
Yükseköğretim	İşgücü	9.571	10.078	10.580	27,9	28,9	29,6	5,3	5,0
	İstihdam	8.492	9.090	9.614	27,6	28,7	29,5	7,0	5,8
	İşsiz	1.079	989	966	30,1	30,3	31,0	-8,3	-2,3
Toplam işgücü		34.334	34.896	35.733	100,0	100,0	100,0	1,6	2,4
Toplam istihdam		30.752	31.632	32.620	100,0	100,0	100,0	2,9	3,1
Toplam işsiz		3.582	3.264	3.113	100,0	100,0	100,0	-8,9	-4,6

Kaynak: TÜİK

Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Grafik 57. Eğitim Durumuna Göre İşgücünün Dağılımı

Kaynak: TÜİK

2024 yılında istihdam edilenlerin %42,2'si lise altı eğitimli, %29,5'i yükseköğretim mezunu, %14,4'ü lise mezunu, %11,6'sı mesleki veya teknik lise mezunu ve %2,3'ü de okur-yazar olmayanlardan oluşmaktadır.

İşsizlerin %36,2'sini lise altı eğitimliler, %31'ini yükseköğretim mezunları, %18,8'ini lise mezunları, %12,8'ini mesleki veya teknik lise mezunları ve %1,1'ini okur-yazar olmayanlar oluşturmaktadır.

2024 yılında bir önceki yıla göre toplam işsizler içinde lise, mesleki veya teknik lise ve yükseköğretim mezunlarının payı artarken, lise altı eğitimlilerin ve okur-yazar olmayanların payı azalmıştır.

3.3.2 İstihdam

3.3.2.1 İstihdamın Sektörel Dağılımı

2024 yılında bir önceki yıla göre tarım sektöründe istihdam edilenler %2,8 artarak 4 milyon 827 bin kişiye, sanayi sektöründe istihdam edilenler %0,5 artışla 6 milyon 746 bin kişiye, inşaat sektöründe istihdam edilenler %8,3 artışla 2 milyon 162 bin kişiye, hizmetler sektöründe istihdam edilenler %3,6 artışla 18 milyon 886 bin kişiye yükselmiştir. Böylece toplam istihdam edilenler %3,1 artışla 32 milyon 620 bin kişi olmuştur (Tablo 72, Grafik 58).

2024 yılında toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı %14,8 ile aynı kalırken, sanayi sektörünün payı bir önceki yıla göre 0,5 puan azalarak %20,7'ye gerilerken, inşaat ve hizmetler sektörünün payı 0,3 puan artarak sırasıyla %6,6'ya ve %57,9'a yükselmiştir.

İstihdam tarım sektöründe 132 bin kişi, sanayi sektöründe 35 bin kişi, inşaat sektöründe 165 bin kişi ve hizmetler sektöründe 656 bin kişi artış göstermiştir.

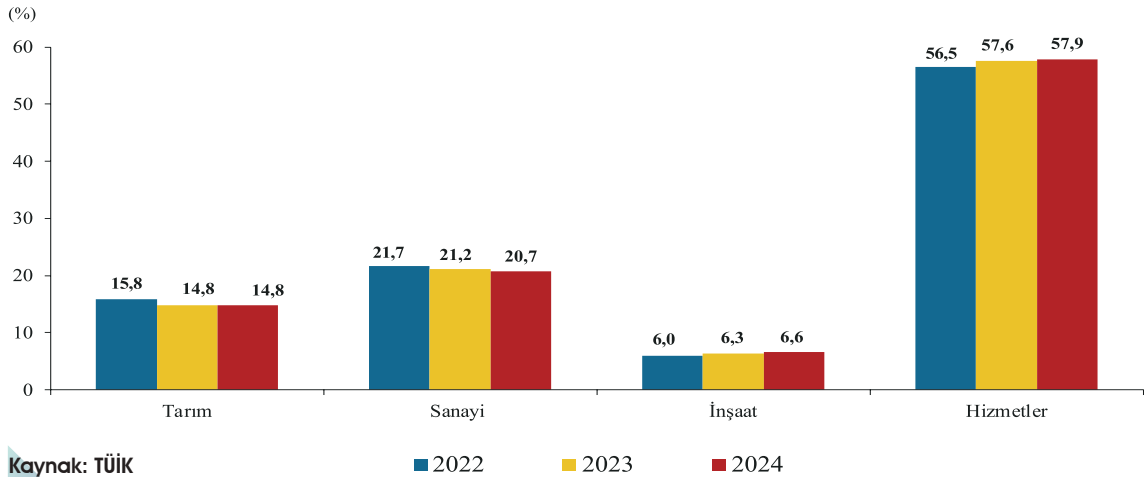
Tablo 72. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

(15+ Yaş, Bin Kişi)

Sektörler	2022	2023	2024	Pay (%)			Değişim (%)	
				2022	2023	2024	2023	2024
Tarım	4.866	4.695	4.827	15,8	14,8	14,8	-3,5	2,8
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	4.866	4.695	4.827	15,8	14,8	14,8	-3,5	2,8
Sanayi	6.663	6.711	6.746	21,7	21,2	20,7	0,7	0,5
Madencilik ve taş ocaklığı	157	155	162	0,5	0,5	0,5	-1,3	4,5
İmalat	6.158	6.229	6.263	20,0	19,7	19,2	1,2	0,5
Elektrik, gaz, buhar, su temini ve kanalizasyon	348	327	322	1,1	1,0	1,0	-6,0	-1,5
İnşaat	1.846	1.997	2.162	6,0	6,3	6,6	8,2	8,3
Hizmetler	17.378	18.230	18.886	56,5	57,6	57,9	4,9	3,6
Toptan ve perakende ticaret	4.363	4.539	4.698	14,2	14,3	14,4	4,0	3,5
Ulaştırma ve depolama	1.493	1.567	1.678	4,9	5,0	5,1	5,0	7,1
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	1.699	1.807	1.899	5,5	5,7	5,8	6,4	5,1
Bilgi ve iletişim	282	313	346	0,9	1,0	1,1	11,0	10,5
Finans ve sigorta faaliyetleri	315	336	352	1,0	1,1	1,1	6,7	4,8
Gayrimenkul faaliyetleri	329	361	368	1,1	1,1	1,1	9,7	1,9
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	939	978	1.034	3,1	3,1	3,2	4,2	5,7
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	1.103	1.130	1.136	3,6	3,6	3,5	2,4	0,5
Kamu yönetimi ve savunma	2.022	2.076	2.126	6,6	6,6	6,5	2,7	2,4
Eğitim	1.893	1.953	2.004	6,2	6,2	6,1	3,2	2,6
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	1.836	1.997	2.051	6,0	6,3	6,3	8,8	2,7
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	153	187	191	0,5	0,6	0,6	22,2	2,1
Diğer hizmet faaliyetleri	951	986	1.003	3,1	3,1	3,1	3,7	1,7
Toplam	30.752	31.632	32.620	100,0	100,0	100,0	2,9	3,1

Kaynak: TÜİK

Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Grafik 58. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

3.3.2.2 İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

2024 yılında 15 ve daha yukarı yaşta toplam 32 milyon 620 bin kişi olan çalışan nüfusun 23 milyon 137 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 5 milyon 297 bin kişisi kendi hesabına müteşebbis olarak, 2 milyon 677 bin kişisi ücretsiz aile işçisi olarak ve 1 milyon 510 bin kişisi işveren olarak çalışmıştır. 2024 yılında bir önceki yıla göre ücretli, maaşlı ve yevmiyeli çalışanlar %2,7, işveren olarak çalışanlar %2,8, kendi hesabına çalışanlar %3,5 ve ücretsiz aile işçisi olanlar ise %6,5 artmıştır (Tablo 73).

Tablo 73. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

(15+ Yaş, Bin Kişi)

İşteki Durum	2022	2023	2024	Pay (%)			Değişim (%)	
				2022	2023	2024	2023	2024
Tarım	4.866	4.695	4.827	15,8	14,8	14,8	-3,5	2,8
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	645	634	634	3,0	2,8	2,7	-1,7	0,0
İşveren	59	54	56	4,3	3,7	3,7	-8,5	3,7
Kendi hesabına	2.049	2.056	2.106	40,8	40,2	39,8	0,3	2,4
Ücretsiz aile işçisi	2.113	1.951	2.031	79,3	77,6	75,9	-7,7	4,1
Tarım dışı	25.887	26.938	27.794	84,2	85,2	85,2	4,1	3,2
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	21.043	21.899	22.503	97,0	97,2	97,3	4,1	2,8
İşveren	1.315	1.416	1.454	95,7	96,4	96,3	7,7	2,7
Kendi hesabına	2.978	3.060	3.191	59,3	59,8	60,2	2,8	4,3
Ücretsiz aile işçisi	551	563	646	20,7	22,4	24,1	2,2	14,7
Toplam	30.752	31.632	32.620	100,0	100,0	100,0	2,9	3,1
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	21.687	22.532	23.137	100,0	100,0	100,0	3,9	2,7
İşveren	1.374	1.469	1.510	100,0	100,0	100,0	6,9	2,8
Kendi hesabına	5.026	5.117	5.297	100,0	100,0	100,0	1,8	3,5
Ücretsiz aile işçisi	2.665	2.514	2.677	100,0	100,0	100,0	-5,7	6,5

Kaynak: TÜİK

Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

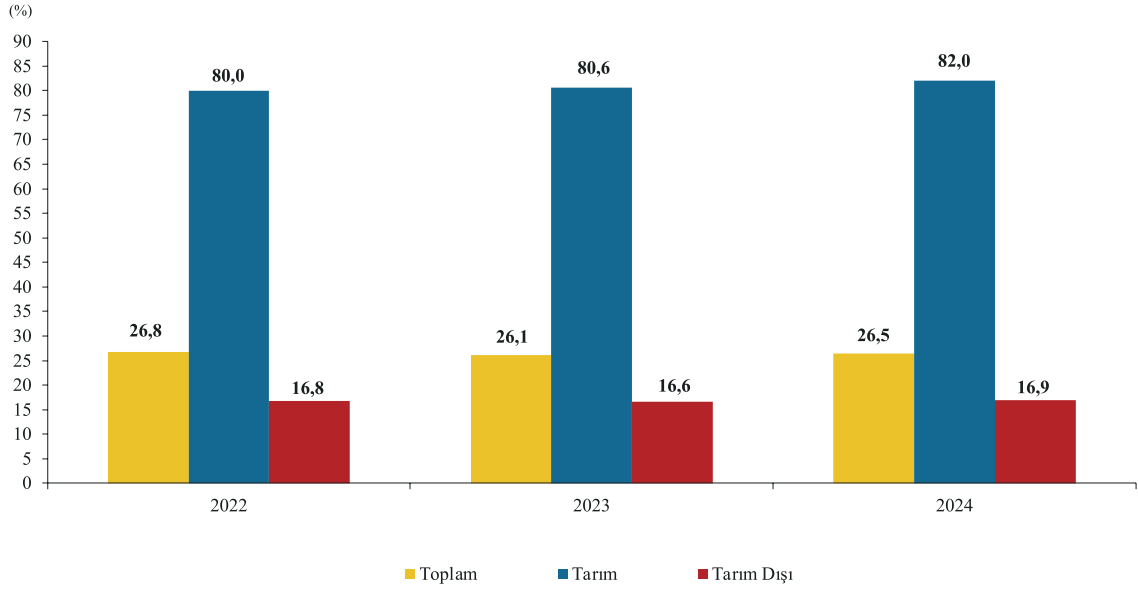
2024 yılında istihdam edilenlerin %14,8'ini oluşturan 4 milyon 827 bin kişisi tarım sektöründe çalışmıştır. Tarımda çalışan nüfusun 634 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 56 bin kişisi işveren olarak, 2 milyon 106 bin kişisi kendi hesabına müteşebbis olarak ve 2 milyon 31 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmıştır.

İstihdam edilenlerin %85,2'sini oluşturan 27 milyon 794 bin kişi ise tarım dışı sektörlerde çalışmıştır. Tarım dışı sektörlerde çalışan nüfusun 22 milyon 503 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 1 milyon 454 bin kişisi işveren olarak, 3 milyon 191 bin kişisi kendi hesabına müteşebbis olarak ve 646 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmıştır.

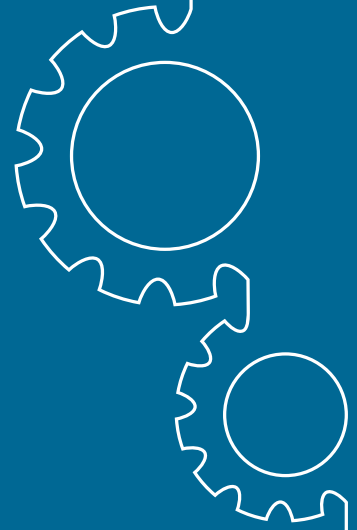
3.3.2.3 Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanların Sektör ve İşteki Durumu

2024 yılında tarım sektöründe kayıt dışı çalışanların oranı bir önceki yıla göre 1,4 puan artarak %82'ye yükselirken, tarım dışı sektörlerde kayıt dışı çalışanların oranı 0,3 puan artarak %16,9'a yükselmiştir. Böylece toplam kayıt dışı çalışma oranı 0,4 puan artarak %26,5 seviyesinde gerçekleşmiştir (Grafik 59).

Grafik 59. Kayıt Dışı İstihdam Oranı

Kaynak: TÜİK

BÖLÜM III

**2024 YILI
81 İL
GÖRÜNÜMÜ**